

ISSN 2683-4901 (Online)

НОВОРЕЧЈЕ

Неолошки часопис

Година VI Број 10

Филолошко друштво „Речи“
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“
„Алма“
Београд, 2024

Новоречје
Неолошки часопис

Година VI, број 10

Издавачи:

Филолошко друштво „Речи“
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“
„Алма“

Уредништво:

Дејан Ајдачић (Гдањски универзитет, Гдањск), главни уредник
Ђорђе Оташевић (Институт за српски језик САНУ, Београд)
Слободан Новокмет (Институт за српски језик САНУ, Београд)
Јована Јовановић (Институт за српски језик САНУ, Београд)
Ивана Лазивић Коњик (Институт за српски језик САНУ, Београд)
Диана Благоева (Институт за бугарски језик БАН, Софија)
Andreja Žele (Филозофски факултет, САЗУ, Љубљана)
Милан Ајџановић (Филозофски факултет, Нови Сад)

Електронске адресе:

reci.org.rs/casopis-novorecje/
www.alma.rs/novorecje

Контакт уредништва:

novorecje@gmail.com

Аутор знака часописа – „Словосова Слова“:

Наташа Матовић

Издавање овог часописа подржали су Министарство науке, технолошког
развоја и иновација и Министарство културе Републике Србије



САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ

<i>Уводна реч (Данко Шипка, Дејан Ајдачић)</i>	9–10
--	------

ЧЛАНЦИ

Данко Шипка: <i>Од пуковника до покојника: лексичко инжењерство у дугом 19. и након кратког 20. вијека</i>	13–22
Диана Благоева: <i>Пуристични нагласи в българската лексикографија през първата половина на XX век</i>	23–40
Simona Klemenčič: <i>Predlogi uporabnikov za novo besedje v slovenskem jeziku</i>	41–49
Слободан Новокмет: <i>Конструисање нових речи као замена за англицизме у сфери компјутерске технологије и дигиталних медија</i>	50–57
Владимир Вукомановић Растегорац: <i>Деца као језички инжењери – „Српскиричарска речорчица” као подстицај за језичке игре</i>	58–71
Ђорђе Оташевић: <i>Циљано стварана нова лексика у српском јавном дискурсу као средство језичке агресије</i>	72–89
Атанаска Атанасова: <i>За нај-новите глаголи в българския език</i>	90–94
Цветелина Георгиева: <i>Съществителни имена индивидуализми в многотомния Речник на българския език</i>	95–101
Дејан Ајдачић: <i>Нове руске речи у пројекту „Дар речи” Михаила Епитејна</i>	102–114
Magdalena Baer <i>Eurolekt i službeni jezici Europske Unije na primjeru hrvatskog i poljskog jezika</i>	115–124

ПРИКАЗИ И ОСВРТИ

<i>Новое в русской лексике. Словарные материалы–2021 (Ђорђе Оташевић)</i>	127–130
---	---------

ГРАЂА

- Ђорђе Оташевић: *Грађа за речник нових речи (10)*..... 133–157
Ђорђе Оташевић: *Речник деантропонимних неологизама (7)* 158–168

БИБЛИОГРАФИЈЕ

- Ђорђе Оташевић: *Библиографија радова на словенским језицима и енглеском о неологизмима везаним за актуелну пандемију : избор (7)* 171–172

РЕЧ ГОДИНЕ

- Дејан Ајдачић, Ивана Лазич Коњик: *Избор речи 2023. године у српском језику* 175–182

УВОДНА РЕЧ

УВОДНА РЕЧ

Десети број часописа „Новоречје“ у тематском блоку садржи радове са међународне конференције „Циљано стварање нових речи и језички инжењеринг“ одржане 13. маја 2024. године у организацији Филолошког друштва „Речи“ у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“ у Београду. Покретачи скупа, Данко Шипка и Дејан Ајдачић, у позиву на скуп као тему су одредили језички инжењеринг у словенским језицима, са различитим побудама стварања нових речи – од идеолошких и друштвених, до лингвистичких и уметничких. У раду конференције учествовало је тринаест филолога из академских установа из Словеније, Хрватске, Србије, Бугарске, Пољске и Америке, а овде објављујемо десет примљених радова. Конференцију је подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије. Издавање овог броја часописа подржало је Министарство културе.

Данко Шипка (САД, Темпе) упоређује лексичко инжењерство у последња два века и тражи одговор зашто су у приметно већој мери ушле у језик новостворене речи 19. века, спрам сразмерно малог броја прихваћених речи у 20. веку. Аутор нуди објашњење да је у 19. веку било мање образованих људи са устаљеним језичким навикама, а да је у 20. веку уз више писмених људи мање ауторитета који имају утицај на лексички систем. Диана Благоева (Софија) анализира пуристичке ставове Ивана Данчова у речнику потписаним псеудонимом Ив. Г. Славјанова, као и ставове бугарских лексикографа о његовим идејама током 20. века. Новотворенице у словеначком језику са портала словеначког језика „Фран“ Института за словеначки језик САЗУ поделила је и лингвистички осветлила Симона Клеменчич (Љубљана). Слободан Новокмет (Београд) је пажњу усредсреддио на конструисање нових речи као замена за англицизме у сфери компјутерске технологије, дигиталних и друштвених медија. Владимир Вукмановић Растегорац (Београд) је описао типове језичких стратегија у дечјем стварању речи на основу речи из књиге Весне Смиљанић Рангелов „Српскиричарска речорчица“ и предложио више модела језичких игара са децом у вртићима. Ђорђе Оташевић (Београд) анализира нову лексику у српском јавном дискурсу која се користи као средство језичке агресије по узуалним и неузуалним творбеним моделима. Атанаска Атанасова (Софија) је издвојила најновије глаголе у бугарском језику на основу речника

неологизама и истакла творбене моделе и појаву стварања глагола од именица (*гуглирам, фотошопвам, джендеризирам* и др.). У анализи 369 индивидуализама бугарских писаца од Препорода до данас извучених из 16 томова речника бугарског језика (РБЕ) Цветелина Георгиева (Софија) показује продуктивне и непродуктивне моделе, типове творбе, истичући доприносе Ивана Вазова, Пенчо Славејкова и Ивана Богорова као најзаступљенијих твораца нових речи. Идејама руског филолога, филозофа и есејисте Михаила Епштејна о потреби богаћења руског језика и активностима интернет пројекта „Дар речи“ говорио је Дејан Ајдачић (Гдањск). На примеру пољског и хрватског језика Магдалена Баер (Познањ) је анализирала својства еуролекта као званичног језика Европске уније.

И у овом броју часописа објављују се прилози у рубрикама грађа, прикази и осврти и библиографија.

ЧЛАНЦИ

УДК 81'373.43.45:81'272=16(1-3)"18/19"
81'373.43.45:81'26=16(1-3)"18/19"
<https://doi.org/10.18485/novorecje.2024.6.10.1>

*Данко М. Шипка**

(Државни универзитет Аризоне, Темпи, САД)

ОД ПУКОВНИКА ДО ПОКОЈНИКА: ЛЕКСИЧКО ИНЖЕЊЕРСТВО У ДУГОМ 19. И НАКОН КРАТКОГ 20. ВИЈЕКА

Новоречје, 2024, бр. 10.

У овом раду представљају се резултати анализе неколико покушаја лексичког инжењерства на словенском југу. Под лексичким инжењерством подразумијевамо ситуацију када одређене лексичке и културне елите настоје да у општу употребу уведу нове ријечи, најчешће у настојању да истисну постојеће лексеме. Такав процес подразумијева два корака – лексичко процјењивање (да је постојећа лексема неодговарајућа) и лексичко увођење (приједлог нове лексеме која би се умјесто те неодговарајуће користила). У раду се користи Хобсбаумов временски оквир дугог 19. вијека (1789 – 1914) и кратког 20. вијека (1915 – 1989). Анализирана су три случаја лексичког инжењерства из дугог 19. вијека и два непосредно након кратког 20. вијека. Показало се да су случајеви лексичког инжењерства у дугом деветнаестом вијку били изузетно успјешни, одликовао их је велики степен прихваћености, док су они након кратког двадесетог вијека били изразито неуспјешни. Ова диспропорција објашњава се мањим бројем корисника, изразитијим ауторитетом и непостојањем устоличене традиције у дугом 19. вијеку.

Кључне ријечи: лексикологија, лексичко инжењерство, дуги 19. вијек, кратки 20. вијек, лексичко планирање, лексичко процјењивање, лексичко увођење.

Увод

У овом раду представљају се резултати анализе неколико покушаја лексичког инжењерства на словенском југу. Под лексичким инжењерством подразумијевамо ситуацију када одређене лексичке и културне ели-

* danko.sipka@asu.edu; ORCID 0000-0002-9144-8155.

те настоје да у општу употребу уведу нове ријечи, најчешће у настојању да истисну постојеће лексеме. Такав процес подразумијева два корака – лексичко процјењивање (да је постојећа лексема неодговарајућа) и лексичко увођење (приједлог нове лексеме која би се умјесто те неодговарајуће користила). Пуризам (више у Thomas 1991 и Langer and Nesse 2012) је типичан примјер оваквог процеса – лексичко процјењивање чини страну ријеч неодговарајућу као такву па се уводи нова ријеч.

У монографији о лексици и културном идентитету (Širka 2019) предлажем мјеру прихватања лексичког инжењерства, крајње тачке ове мјере су потпуно одбацивање (све што је предложено, одбијено је) и потпуно прихватање (све што је предложено, прихваћено је). Сама мјера има овај облик: проценат прихваћеног минус проценат неприхваћеног. Тако, ако имамо листу од 100 ријечи за које се предлаже замјена и ако су све замијењене, онда је вриједност показатеља 100 (100 прихваћених – 0 неприхваћених = 100). Уколико ниједна није замијењена, вриједност је –100 (0 прихваћених – 100 неприхваћених = –100). У стварности се онда вриједности крећу између минус и плус сто а нула означава равнотежу одржавања претходног стања са замјењивањем. Ова мјера је у неку руку индикатор динамике између елита и укупне масе говорника а њен позитивни и негативни сектор знатно пластичније говоре о успјеху односно неуспјеху инжењерства од голог процента онога што је прихваћено односно онога што је очувано из претходног стања.

Инжењерство је засновано на ауторитету оних који врше лексичко просуђивање и увођење. Код Словена, оно је у типичном случају на националном нивоу. Ауторитет је у жижи интересовања у друштвеним наукама још од класичног Веберовог рада о овој теми (Weber 1992, 1919), гдје су издвојена три типа ауторитета: традиционални (такав, на примјер, имају религијски службеници), харизматски (такав је ауторитет вођа или институција које имају привлачност), и рационално-правни (такав је ауторитет закона). Једна новија монографија (Humer 2013) даје преглед појма ауторитета (углавном политичког) код различитих аутора и у различитим интелектуалним традицијама, већином онима насталих након реченог Веберовог есеја. Показује се да постоји велики број оправдања за ауторитет и његових извора. За потребе овог рада, важно је разумјети да успостављање нормативног језичког ауторитета може попримити различите облике и посезати за различитим оправдањима. Код нас, а и у другим словенским културним традицијама, овај тип нормативног језичког ауторитета знатно је израженији него у неким другим културама, на примјер, енглеским, гдје је досег утицаја нормативних лингвиста знатно ограниченији, како се види из студије гдје је истражен појам ауторитета у енглеском језику (Milroy and Milroy 2012).

У случају лексичког инжењерства код Словена, оно се у типичном случају изводи на нивоу народа, нације. Кад се говори о нацији, треба подсјетити на класичну Гелнерову студију (Gelner 1983), гдје је наглашена конструктивистичка природа нације и национализма, па онда и новији Брубекеров приступ (Brubaker 2002, 2004, 2009), у којем се нација не схвата као стање, него као процес. Управо процеси етницизације и ународњавања имају кључну улогу у различитим нормативним захватима код нас и у другим словенским срединама а лексичко инжењерство је кључни елемент тих нормативних захвата. У неким су ти процеси веома изразити, у другима запретени. Више о овоме може се наћи у Шипка (2022). Прећи ћемо сада на конкретне покушаје лексичког инжењерства у дугом деветнаестом вијеку (у хобсбаумовом смислу) и након (поново по Хобсбауму) кратког двадесетог вијека, ономе што би се могло (надограђујући Хобсбаумову теорију) назвати ултракратким 21. вијеком (глобални поредак успостављен након пада комунизма чини се да се већ распао или је у крајњим стадијумима распада).

Дуги деветнаести вијек

За дуги деветнаести вијек изнијећемо резултате три различита покушаја лексичког инжењерства, два код Срба и један код Хрвата. Први српски покушај изнијет је у тексту иза кога стоји Јован Стерија Поповић у Дружтво србске словесности (1847), гдје се предлажу домаће замјене за одређене стране ријечи у терминологијама (овај покушај описан је детаљније у Шипка 2022б). Други је анонимни чланак у Јавор (1863), гдје се износе приједлози сличних замјена за општеупотребне ријечи (детаљно је описан у Шипка 2018). Хрватски захват лексичког инжењерства извршили су Илирци, а документовао га је Томас (1988), анализа тих података представљена је у Šipka (2019).

О обликовању српске лексике у дугом деветнаестом вијеку писано је доста (Грицкат 1964, Гицкат-Радуловић 1996, Herrity 1978, Ивић 1999, Кашић 1981, Милановић 2017, Младеновић 1988, Суботић 2007) углавном у похвалном тону. Посебно треба поменути Херитијев рад, који унеколико одудара – мада признаје да су покушаји српског инжењерства били доста успјешни (ово је на линији онога што тврде остали поменути аутори) али онда тврди:

From what has been said it can be seen that purism was a subject of fairly lively debate in Serbia in the second half of the nineteenth century. The fact that purism had no real impact was because there was no real concerted campaign and the Serbs felt themselves under no real threat from any foreign language, unlike their neighbours the Croats who felt immediately threatened by German. (Herrity 1978:223)

Ова тврдња да је српски пуризам, за разлику од хрватског био без реалног утицаја одудара не само од онога што се може наћи код наших аутора, него и самим тврдњама Херитија да је скоро половина приједлога из Јавора (1863) и даље у употреби у књижевном језику. Видјећемо даље како изгледају конкретни статистички подаци.

Ако примијенимо формулу за мјерење прихваћености лексичких интервенција предложено у Širka (2019), онда ствари изгледају овако. Ако узмемо у обзир само однос стране ријечи на лијевој страни списка и њених домаћих еквивалената, онда имамо овакву ситуацију. Предложена ријеч је прихваћена за ту страну у 71% случајева (нпр. *претплата* је замијенила *абонамент*), а страна сачувана у 29% (на примјер *антропологија* је још у употреби а предложено *човекословље* у неутралном стандардном језику није), што даје индекс прихваћености од +41. Можемо овом индексу додати још један. Наиме, основна намјера предлагача (уз то да се употреба стандардизује) била је да се избаце страни називи. Тако онда уз индекс прихваћености, можемо израчунати и индекс одбачености. Наиме, ако у маси неприхваћених приједлога с једне стране ставимо случајеве гдје су остале стране ријечи (76%, као у *антропологија*) а с друге оне које су на списку предложене и друге ријечи од домаћих основа (21%, нпр. *агрикултуру* није замијенило предложено *земљеделије*, него *земљорадња*), добијемо фактор одбачености од +55. Видмо, дакле, да је маневар замјене страних ријечи домаћим био веома успјешан у оба ова смисла. Да напоменемо, да су све замијењене, вриједност би била 100, да није ни једна, вриједност би била -100.

Подаци из листа Јавор (1863) изгледају овако. Од укупно 180 случајева било је 152, гдје је замјена прихваћена (84%) и 28 гдје није (16%). Тако онда речени показатељ има вриједност +68. Примјери одбачених страних ријечи и употребе предложених замјена су *тропфне – капљице*, *штопл – запушач*, *дувар – зид*, *фуруна – пећ*, *квирицагл – каранфилић* а случајеве гдје је страна ријеч остала илуструје: *лепеза – маалица*

У Širka (2019) анализиран је, по подацима из Томас (1988) степен прихваћености замјена за туђице који су изнијели хрватски илирци. Ту се показало да је од 155, 87 (83%) ријечи још у употреби (на примјер *двобој* умјесто *дуел*) а 18 (17%) их је замијењено интернационализмима (нпр. *архив* се данас користи умјесто *писмохрана*). Осталих 39 замијењено је другим словенским ријечима (тако се *узвик* користи умјесто предложено граматичког термина *медметак*). Тако је степен прихваћености +66.

Поређење индекса прихваћености ова три случаја лексичког планирања даје слику која је представљена у Табели 1.

Илирци	+66
Јавор	+68
Гласник	+41

Табела 1: Ниво успјешности три микроманевра лексичког планирања у дугом деветнаестом вијеку

Видимо да је степен прихваћеност у овом анализираном случају нешто нижи него у друга два. Међутим, узевши да је распон скале 200 поена (од -100 до +100), та је разлика сасвим мала, па се може рећи да су у то вријеме српски пуристички захвати били једнако успјешни као хрватски. Исто се тако може рећи и да је лексичко инжењерство у дугом деветнаестом вијеку било изузетно успјешно – у то су вријеме језички инжењери били пословични пуковници.

Ултракратки 21. вијек

Кад је у питању лексичко инжењерство након кратког двадесетог вијека, анализирани су у Šipka (2019) подаци из Langston и Peti-Stantić (2014) о лексичким интервенцијама у Хрватској крајем деведесетих година прошлог вијека. Тај узорак је доста мали, што је одређено ограничење овог истраживања, али су резултати конзистентни са сопственом анализом сличних бошњачких покушаја у истом времену.

Langston и Peti-Stantić (2014:269) представљају податке за деведесете године двадесетог вијека код Хрвата, дакле период интензивног лексичког инжењерства. Мада је њихов узорак ограничен (свега 13 парова ријечи), он, уз сва ограничења, даје увид у одређене трендове. Подаци се односе на парове ријечи гдје се једна користила и прије деведесетих а друга унијета у општу употребу деведесетих (нпр. *пасош* према *путовница*). Ово двоје аутора посматрало је какав је однос одраније постојеће ријечи према новоуведеној прије деведесетих те након њих. Ако примијенимо постојећу мјеру прихватљивости, прихваћеност ријечи обухваћених лексичким инжењерством било је прије деведесетих – 33,77. За период после деведесетих аутори су посматрали корпус блогова, и ту је резултат – 10,72, у космополитски оријентисаним новинама био је – 5,29 а у националистичким +58,25. Видимо да постоји одређени врло ограничен успјех у прихватању нових ријечи у свим другим областима и огроман успјех у националистички оријентисаним новинама. Дакле, мада је намјера лексичких инжењера било подцртавање хрватског идентитета и етничка хомогенизација, овим

лексичким интервенцијама постигнуто је управо супротно – унутархрватска диоба на националисте, који ове нове ријечи досљедно користе и све остале, који их користе само спорадично. Више информација о позадини свих ових процеса може се наћи у Czerwiński (2005).

Langston и Peti-Stantić (2014:243-4) дају и податке анкете (поново узорак је мали и нерепрезентативан, што се мора узети као ограничење). У два наврата испитаници су се одговорили да ли сматрају како све интернационализме треба замијенити ријечима хрватског поријекла. Ако примијенимо описану мјеру прихватљивости и искључимо неутралне одговоре, резултати су овакви. Године 2000 – 58,4 се не слаже, 13,5 је неутрално, 30,7 се слаже; 2004 – 49,1 се не слаже, 13,8 неутрално, 37,29 се слаже. Дакле, прихватљивост је -27,7 у 2000. години а -11,9 у 2004. Разлика два временска периода може бити посљедица малог узорка, али оно што је битно јесте да је прихватљивост ове тврдње доста ниска.

Ови подаци су, наравно, ограничени, али су консистентни са сопственим истраживањем бошњачког лексичког инжењерства (детаљнији опис може се наћи у Šipka 2019). У бошњачком стандарду се, наиме, деведесетих проводило увођење ријечи и облика из хрватске варијанте (нпр. јучер умјесто јуче), да би се створила еквиливанца. Истовремено су у стандард уношене чисто бошњачке ријечи и облици (типа *лахко*, *мехко*), који су раније сматрани нестандардним. Истраживање је обухватило ову другу појаву, а ове ријечи и облике називаћемо, зарад краткоће, новобошњачким.

Прво је на текстовима из 2006. извршена пилот студија, гдје је формиран корпус на основу једног општег и једног исламски оријентисаног бошњачког гласила. Добијени резултати су представљени у табели 2.

	Старт Бих	Нови хоризонти
Укупно	28 0721	34 0070
Новобошњачких облика	176	5 527
	0,063%	1,625%
Новобошњачки, нпр.: *lah(a)k*	6	67
Неурално, нпр.: *lak*	63	1
Новоошњачки, нпр.: *amidž/da{jji}dž*	10	44
Неутрално, нпр.: *uj/tet/stri*	10	4

Табела 2: Пилот истраживање новобошњачких облика у секуларном и исламском медију

Како је у пилот истраживању утврђено да је удио новобошњачких облика знатно присутнији у медију исламске оријентације, сачињена су два пуна корпуса: један секуларних новина и часописа а други оних исламске оријентације. Добијени су резултати представљени у табели 3

	Секуларни медији	Исламски медији
Појавница	997149	997861
Новобошњачких	754	1755
Постотак	0,076%	1,759%

Табела 3: Заступљеност новобошњачких облика у корпусима секуларних и исламских медија

На основу ова два корпуса израчунато је не само то колико новобошњачких ријечи има у корпусима, него и то који се проценат тих ријечи уопште користе. Генерисани су сви облици тих ријечи и добијени резултати из табеле 4.

Каテゴリја	Број облика	
Укупно	2 824	100%
Исламски корпус	373	13,21%
Секуларни корпус	177	6,27%

Табела 4: Кориштени у два корпуса од укупног броја новобошњачких облика

Оно што се види из предочених података је сљедеће. Прво, корпусна заступљеност ових облика је ниска (табела 3) а исто тако је низак удио кориштења оних који су обухваћени лексичким инжењерством (табела 4). Друго, како се из обје табеле види, заступљеност у оба ова смисла је знатно виша у исламском него у секуларном корпусу.

Оно што произлази, као из хрватских, тако из бошњачких података, јесте чињеница да су резултати лексичког инжењерства у ултракратком двадесет првом вијеку управо супротни од онога што су лексички инжењери жељели да постигну. Циљ је био хомогенизација сопствене етничке групе, а резултат је њено разбијање на основу употребе језика на оне који су више конзервативни (што на Балкану иде скупа са вишим нивоом национализма и религиозности), који онда новоуведене облике чешће користе и све друге, који их мање користе.

Закључци

На крају се може рећи слjedeће. Лексички инжењери прошли су пут од пуковника у дугом деветнаестом вијеку (гдје је оно што су намјерили у великој мјери било и остварено) до покојника у ултракратком двадесет првом вијеку (гдје су резултати лексичког инжењерства били у супротности с намјерама планера). Поставља се у вези с овим сасвим логично питање зашто је то тако.

Фактори који су одредили пут од пуковника до покојника могу се описати овако. Прво, сви типови ауторитета, како их је дефинисао Вебер, били су у дугом деветнаестом вијеку знатно изразитији него након кратког двадесетог вијека. Самим тим, лакше је било одређеним елитама проводити лексичко инжењерство на основу свог ауторитета. Друго, број корисника књижевног језика био је у то вријеме неупоредиво мањи у односу на данашњу ситуацију (огромна већина користила је само дијалекат, а било је мноштво неписмених). Тако су онда лексички инжењери дјеловали према знатно мањој маси корисника књижевног језика, што је знатно олакшавало ситуацију. Коначно, стандардни језик тада је био у процесу формирања а тај процес био је дио етницизацијских превирања, у смислу Брубејкера, па је било лакше проводити било какве интервенције, за разлику од данашњег стања, гдје су навике коришћења стандардног језика већ одавно укоријењене у маси његових корисника.

ЛИТЕРАТУРА

- Brubaker, Rogers 2004. *Ethnicity Without Groups*. Cambridge, MA: Harvard Univ. Press.
- Brubaker, Rogers 2009. Ethnicity, Race, and Nationalism. *Annual Review of Sociology* 35, 21–42.
- Czerwiński, Maciej 2005. *Język. Ideologia. Naród. Polityka językowa w Chorwacji a język mediów*. Kraków: Scriptum.
- Дружтво србске словесности 1847. *Гласникъ*, свезка I. Београд: Книгопечатња Княжества Србије, 1847.
- Gellner, Ernest 1983. *Nations and Nationalism*. Ithaca: Cornell University Press.
- Грицкат, Ирена 1964. Покушаји стварања српске научне терминологије средином прошлог века, *Наш језик* 1964, XIV н. с., св. 2–3, 131–140.
- Грицкат-Радуловић 1996. Наука о језику у делатности Академије, *Глас САНУ* CCCLXXIX, Одељење језика и књижевности, књ. 15, 1–83.

- Herrity, Peter 1978. Attitudes in Serbia in the Second Half of The Nineteenth Century. *The Slavonic and East European Review* Vol. 56, No. 2 (Apr., 1978), 202–223.
- Huemer, Michael 2013. *The Problem of Political Authority: An Examination of the Right to Coerce and the Duty to Obey*. New York: Palgrave Macmillan.
- Ивић, Милка 1999. Година 1847: I свеска Гласника Друштва српске словесности, у: (ур. Предраг Палавистра) *Година 1847. у српској књижевности и култури : 150 година касније*, Београд: Српска академија наука и уметности, 1999, 45–52.
- Јавор 1863. Почнимо пречишћавати језик. *Јавор*, Нови Сад
- Кашић, Јован 1981. Стварање лексичке норме током прве половине XIX века. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Београд, 1981, 10/1: 69–76.
- Langer, Nils and Nesse, Agnete 2012. Linguistic Purism. In: *The Handbook of Historical Sociolinguistics* (pp. 607-625). John Wiley and Sons.
- Langston, Keith and Anita Peti-Stantić 2014. *Language planning and national identity in Croatia*. London: Palgrave Macmillan
- Милановић, Александар 2017. Вук Караџић у Друштву српске словесности, у: Божовић, Злата (ур.) *Књижевност и језик у Друштву српске словесности*. Београд: САНУ, 31-44.
- Milroy, James and Lesley Milroy 2012. *Authority in language: Investigating standard English*, 4th edn. Oxford: Routledge
- Младеновић, Александар 1988. Стеријина схватања о терминолошком речнику и грађанској ћирилици, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* 1988, XXXI/1, 137–143.
- Smakman, Dick 2012. The definition of the standard language: a survey in seven countries. *International Journal of the Sociology of Language* Volume 2012, Issue 218. Nov 2012.
- Суботић, Љиљана 2007. Још једном о Стерији и „Називословним речима”. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Београд, 2007, 36/1: 215–224.
- Шипка, Данко 2018. Прихватљивост микроманевара лексичког планирања: истраживање случаја, *Наш језик* 2018/2, 23-33
- Šipka, Danko 2019. *Lexical Layers of Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Шипка, Данко 2019. Рјечници као средство успостављања идентитета. *Наш језик* 50, 2, 367-384.
- Шипка, Данко 2022а. *Словенски језици: генеалогичка и идеолошка*. Београд: Савез славистичких друштава Србије.
- Шипка, Данко 2022б. Прилог изучавању српског пуризма: квантитативна анализа случаја. *Наш језик* 2023/2, 37-47
- Thomas, George 1988. *The Impact of the Illyrian Movement on the Croatian Lexicon*. München: Verlag Otto Sagner.
- Thomas, George 1991. *Linguistic Purism*, London & New York: Longman
- Weber, Max 1919. *Politik als Beruf*. Ditzingen: Reclam.

Danko Šipka

Arizona State University, Tempe

FROM RITCHES TO RAGS: LEXICAL ENGINEERING IN THE 19TH AND
21ST CENTURY

Summary

The present paper addresses Serbo-Croatian lexical engineering, i.e., conscious efforts to introduce new words, during the 19th century and the end of the 20th century. The analysis uses Hobsbawm's periodization, Webber's types of authority, and Brubaker's model of ethnic groups as its theoretical underpinnings. The analysis of various attempts at lexical engineering among the Southern Slavs has shown that they were highly successful during the 19th century and largely unsuccessful at the end of the 20th century. There are multifold reasons for this. First, the authority of any kind was much stronger in the 19th century. Second, the base of the users of the standard language variety was much narrower in the 19th century, making introducing any changes easier. Finally, at that time, unlike in the 20th century, there were no established habits of using a particular variety of the standard language variety, which, again, made the introduction of changes easier.

Keywords: authority, language planning, lexical engineering, elites, ideological maneuvers.

УДК 811.163.2'373.43.45:811.163.2'374"19"
81'373.43.45:811.163.2'374"1944"
<https://doi.org/10.18485/novorecje.2024.6.10.2>

*Диана Благоева**

(Институт за български език, Българска академия на науките, София)

**ПУРИСТИЧНИ ПРАКТИКИ В БЪЛГАРСКАТА
ЛЕКСИКОГРАФИЯ ПРЕЗ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА
НА ХХ ВЕК
(ЗА „ЧУЖДИ ДУМИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК“ ОТ
ИВ. Г. СЛАВЯНОВ)**

Новоречје, 2024, бр. 10.

В студията се разглежда единственият през ХХ в. опит за създаване на речник на българския език с пуристична насоченост – изданието през 1944 г. „Чужди думи в българския език“ с автор Иван Данчов (под псевдонима Ив. Г. Славянов). Описва се съставът на словника. Анализират се предложенията за заместване на ненужните заемки с домашни съответствия, сред които наред със стилистично неутрална лексика се откриват немалко диалектизми, архаизми, историзми или изкуствено създадени думи. Пуристичният подход в речника влиза в противоречие с проявяващите се в българското общество в края на междувоенния период нагласи за по-толерантно отношение към лексикалните елементи от чужд произход. Това обстоятелство, както и несполучливият характер на голяма част от предложените пуристични субституции са основната причина лексикографският проект на Ив. Данчов да не постигне желаните цели и да не окаже съществено влияние за отстраняване на чуждите от речевата употреба. През втората половина на ХХ в. речникът е оценяван много критично от българските езиковеди и често е сочен като пример за краен пуризм и езиков шовинизъм. От съвременен гледище тези оценки би следвало да бъдат преразгледани, като се има предвид, че авторът на речника все пак не заема крайни позиции и се обявява срещу употребата само на тези чужди думи, за които има подходящи домашни съответствия.

Ключови думи: пуризм, лексикография, изкуствено създаване на нови думи, български език.

* d.blagoeva@ibl.bas.bg; ORCID 0000-0002-2616-2652.

1. Въведение

През 1944 г. в книгоиздателство „Стоян Атанасов“ в София“ излиза от печат малък речник (в обем от 54 печатни страници) под заглавието „Чужди думи в българския език. Чуждици, заменени с хубави български думи“ (Славянов 1944). Автор (под псевдонима Ив. Г. Д. Славянов) е Иван Георгиев Данчов – един от двамата братя Данчови, известни български книжовници, културни дейци и лексикографи, познати на широката общественост най-вече като създатели на популярната и до днес „Българска енциклопедия“ (София, Книгоиздателство „Ст. Атанасов“, 1936. 1720 стр.).¹ „Чужди думи в българския език“ е самостоятелно издание (но със запазена оригинална номерация на страниците – от 139 до 192) на раздела „Излишни чуждици, които могат да се заменят с хубави български думи“, включен като приложение в публикувания през 1938 г. отново от издателство „Стоян Атанасов“ „Правописен речник на българския книжовен език“ от същия автор (Славянов 1938). Този речник е преиздаден без изменения през 1939 г., а през 1945 г. излиза негов вариант под заглавието „Правописен речник на българския книжовен език. Речник за правилно писане и говорене“, за автори на който (под псевдоним) са посочени Иван и Никола Данчови (Братя Славянови 1945). Новият вариант включва като приложение раздел „Речник на чуждици, заменени с хубави български думи“, чието съдържание съвпада с това на приложението към речника от 1938 г. и на самостоятелното издание от 1944 г.

По думите на Стоян Буров „Чужди думи в българския език“ от Иван Данчов е „много рядък и последен засега опит да се състави нещо като речник със „забранителен“, „непрепоръчителен“ характер на словника“ (Буров 2021: 274). В историята на българската лексикография опити за създаване на (притекстови или самостоятелни) речници с пуристична насоченост са познати от възрожденската епоха. Такива са речниковите приложения съответно към „Българска граматика“ (1835) от Неофит Рилски – азбучен списък на 220 думи, озаглавен „Речи Турски и неколко Гречески, които са во употребление на сегашното време в сичката България, истолкувани по възможности с равнозначеностелни Славянски, или Руссийски“, и към „Първичка българска граматика“ (1844) от Иван Богоров –

¹ Иван Данчов (1888 – 1960) е виден български интелектуалец от периода преди и след Втората световна война. Получава филологическо образование в Университета на Лотарингия в гр. Нанси, Франция. Дългогодишен служител и дипломат в Министерството на външните работи. Занимава се също така с лексикография и езикова култура. Изчерпателни биографични данни за двамата братя, както и за техния баща – видния възрожденски и следосвобожденски деец, революционер и художник Георги Данчов – Зографина, представя Стоян Буров (2013а; 2013б; 2021).

„Словарник“ с 453 думи (турцизми и разговорни гърцизми), както и изданието през 1855 г. в Букурещ „Речник на думи турски и гръцки в езика български“ от Михаил Павлев и Александър Живков с около 1500 заглавки. Както отбелязва Веса Кювлиева-Мишайкова (1997: 226), тези възрожденски опити са „подпомогнали процеса на изтласкване на значителен брой турцизми от новобългарския книжовен език“.

Като се изключат наблюденията на Стоян Буров (2013а; 2013б; 2021), досега изданието „Чужди думи в българския език“ на Иван Данчов остава встрани от вниманието на изследователите, проследяващи историята на българската лексикография. Този единствен през ХХ в. опит за създаване на диференциален речник на ненужните чужди думи („чуждиците“) в българския език следва да бъде по-обстойно проучен, което ще даде възможност да се прецени ефективността на приложения в него прескриптивен подход в борбата за лексикална чистота. На това обръща внимание и Стоян Буров, който определя обособяването на раздела „Излишни чуждици, които могат да се заменят с хубави български думи“ в рамките на правописния речник на Ив. Данчов от 1938 г. като „оригинално хрумване на автора, което подсказва и за твърдото отстояване на принципа за борба за чистота на езика“ (Буров 2021: 274). „Този раздел от речника заслужава отделно внимание, за да се провери колко все пак от чуждите думи, обявени от автора за чуждици, днес вече не са в активна употреба или дори са забравени от новите поколения, по каква причина – дали не заради архаизирането или изчезването на реалиите, или заради някакво осъзнато усещане за „чуждост“ на чуждиците“, изтъква изследователят (Буров 2021: 274). Тук ще се опитаме да потърсим отговор на този въпрос, като анализираме приложените в „Чужди думи в българския език“ методи на лексикографско описание. Преди да преминем към конкретния анализ, е необходимо да характеризираме накратко обществения и социолингвистичния контекст на създаването на речника (с акцент върху пуристичните обществени нагласи през четвъртото десетилетие на миналия век, когато е публикуван за първи път трудът).

2. Пуристични нагласи в българското общество в края на междувоенния период

Езиковият пуризм е сложно и многоаспектно явление, което е пряко обусловено от конкретната езикова ситуация и се проявява по специфичен начин в отделните страни и в отделните исторически периоди. В България пуристичната доктрина, или т.нар. „чистачество“, „езиково чистачество“, „езикочистачество“, се заражда в епохата на Възраждането, когато се формира българското национално самосъзнание и започва изграждането на новобългарския книжовен език. Тя продължава да се развива динамич-

но и през първата половина на XX в. Характерните особености на тази доктрина в отделните етапи на езиковия развой са изследвани от Моско Москов (1958; 1976), Русин Русинов (1984), Михаил Виденов (1986: 61–67) и други учени, като най-обстойни са проучванията на Надка Николова (2014; 2016 и др.) за възрожденската епоха и на Камелия Колева-Иванова (2017; 2019 и др.) за периода от Освобождението до Втората световна война. Тук ще обобщим накратко някои особености на пуристичните нагласи в края на междувоенния период, като се опираме основно на наблюденията и изводите на К. Колева-Иванова, представени в монографията „Българският пуризм от Освобождението до Втората световна война (1878 – 1939 г.)“ (Колева-Иванова 2019).

Характерно е, че още през 20-те години на XX в. пуризмът „се прелива в движението за висока езикова култура“ (Колева-Иванова 2019: 16). Основни радатели за чистота на езика в междувоенния период продължават да бъдат представителите на интелектуалния елит на нацията – писатели, филолози, журналисти. Флагман на пуристичната доктрина е основаното през 1927 г. и просъществувало до 1943 г. филологическо списание „Родна реч“, редактирано от Стефан Младенов и Стефан Попвасилев (Русинов 1984: 306). С повишаване на образоваността на населението социалната база на книжовния език се разширява, което поражда необходимост от поддържането на редовни езиково-правописни рубрики и в други авторитетни периодични издания: литературни вестници и списания („Златорог“, „Съвременник“, „Литературен глас“, „Нова литература“) или ежедневници („Мир“). Проблемите на езиковата чистота се обсъждат широко в статии, дописки, читателски писма също на страниците на общия и на партийно ангажирания печат („Нови дни“, „Пряпорец“, „Отец Паисий“, „Зора“). В отношението към чуждите думи през този период се очертават две противоположни нагласи, които отразяват противоречията между старото и новото поколение във филологическите и литературните среди. Докато филолозите от по-старата генерация (в лицето главно на академиците Стефан Младенов и Александър Теодоров-Балан – най-изявените и авторитетни представители на пуристичното движение през първата половина на XX в.) продължават да ратуват за „очистване“ на езика от (ненужни) чужди лексикални елементи, новото поколение в българската езиковедска наука (представено от Стоян Романски, Стефан Илчев, Иван Леков и др.) „отхвърля насието над езика и защитава правото на гражданство на средства с различен произход, което се оказва по-реалистичен подход към книжовен език с изградени норми, които са усвоени и одобрени от по-голямата част от културното общество“ (Колева-Иванова 2019: 215). Някои от пуристичните прояви в края на междувоенния период придобиват политическа и идеологическа окраска, свързана най-вече с разпространение-

то и насаждането на националистически и шовинистически идеи (Русинов 1984: 309; Андрейчин 1955: 101; Виденов 1986: 65). Въпреки това до крайни пуристични действия в повечето случаи не се стига. „Омразата към догматизма на водещия художественотворчески елит спомага за избягването на най-тясното шовинистично разбиране на чистотата на езика и предотвратява организирането на движение за краен ксенофобски тип пуризм“, изтъква К. Колева-Иванова (2019: 215).

3. Пуристични практики в речника „Чужди думи в българския език“

Публикуването на „Чужди думи в българския език“ от Иван Данчов е една от най-ярките прояви на пуризм в българската лексикография през първата половина на XX в. Както беше посочено, първоначално разработката излиза под формата на приложение към правописен речник², а през 1944 г. – и като неголям по обем самостоятелен речник. Авторът не е сметнал за нужно да снабди тези издания с предговор, затова заключения за залегналите в техните основи лексикографски принципи, както и за мотивите за едно или друго лексикографско решение може да се правят само по дедуктивен път. Самото заглавие на раздела „Излишни чуждици, които могат да се заменят с хубави български думи“ насочва към целта на съставянето на това речниково приложение: авторът е извършил подбор на чужди по произход лексикални елементи, за които преценява, че са ненужни и че употребата им е неепоръчителна, тъй като съществуват техни домашни съответствия, и предлага съответни пуристични субституции³.

В названието на раздела Ст. Буров (2021: 279) съзира „досадна тавтология“. В езиковедския дискурс до средата на XX век като „чуждици“ (противоположно на „своици“) обаче често се определят изобщо езиковите елементи (обикновено думи) от чужд произход. Ето какво отбелязва например Ал. Теодоров-Балан в своите „Български залиси“: „Чуждото в българския език ние наричаме чуждица, противно на домашното, за което също имаме дума своица. [...] „Чуждица“ е според българския речник и вся-

² Ст. Буров посочва с основание, че „обособяването на такъв раздел в рамките на един правописен речник е доста екстравагантна стъпка, защото в немалко случаи правописни главоболія създават именно чуждите думи. Ползвателите би трябвало, ако искат да проверят правописа на определена дума, да търсят думата или в предходната част, или в тази част, първо, защото те като ползватели на правописен речник не са длъжни да знаят дали думата е чужда, или домашна, и второ, защото те няма как да знаят дали авторът е сметнал дадената дума за имаща място в речника на българския език чужда дума, за да я търсят в предходния раздел, или за чуждица, за да я търсят при чуждиците“ (Буров 2021: 275).

³ За термина пуристична субституция, въведен от М. Гиърс, вж. Колева-Иванова 2019: 10 и цитираната там литература.

ка случайна примес в пшеница. Тъкмо в тоя смисъл са чуждици в един език примеси от друг език. А кой език на исторически народ е бил запазен от чуждици? Те са неотменни сетници от културни сношения между народи“ (Теодоров-Балан 1956: 110). Би могло да се приеме, че в термина „чуждица“ Ив. Данчов също е влагал по-широко съдържание – изобщо „чужда дума“.

Словникът на правописния речник от 1938 г. съдържа между 9500 и 10 000 заглавки (Буров 2021: 273). В приложението (и в самостоятелното му издание от 1944 г.) са включени около 2400 заглавни единици – основно думи, по-рядко – също съчетания, в които (поне) една от думите авторът смята за чужда:, например *кулминационна точка*, *каноническо право*. Към всяка от заглавките (както и към чуждите думи в словника на правописния речник) в скоби е посочен нейният произход чрез съкращенията лат. (латински), грц.⁴ (гръцки), тур. (турски), нем. (немски), рус. (руски) и пр. На места, вероятно по недоглеждане, произход не е посочен, например при *агарянин*, *безскрупулен*, *вандализъм*, *каноническо право*, *мимо*, *хомот*⁵. Не е ясно въз основа на какви източници е определян произходът на думите. В немалко случаи посочената от автора етимология се разминава с информацията от по-съвременните лексикографски трудове. Например Ив. Данчов смята *алушива* за румънска заемка, докато академичният „Речник на чуждите думи в българския език“ сочи произход от италиански през гръцки (Филипова-Байрова и др. 1982: 60).

В някои случаи се отбелязва, че заемането е извършено чрез език посредник: *мистериозен* (лат. от грц.), *оксижен* (фр. от грц.). Посочва се произход и на словообразователни компоненти в състава на хибридни образувания: *катадневен* (грц. + бълг.), *картография* (фр. + грц.), *прайскурант* (нем. + фр.). Това се отнася и за някои афикси като наставката *-джиј(а)*: *ловджия* (бълг. + тур.). Така съществителното *ловджия* на практика е отнесено към чуждите думи и употребата му е определена като не-препоръчителна. Като чуждици се разглеждат и произведени на българска почва деривати от някои заемки: *безскрупулен*, *вертикален* (лат.), *задукули-*

⁴ На места съкращението е „гр.“.

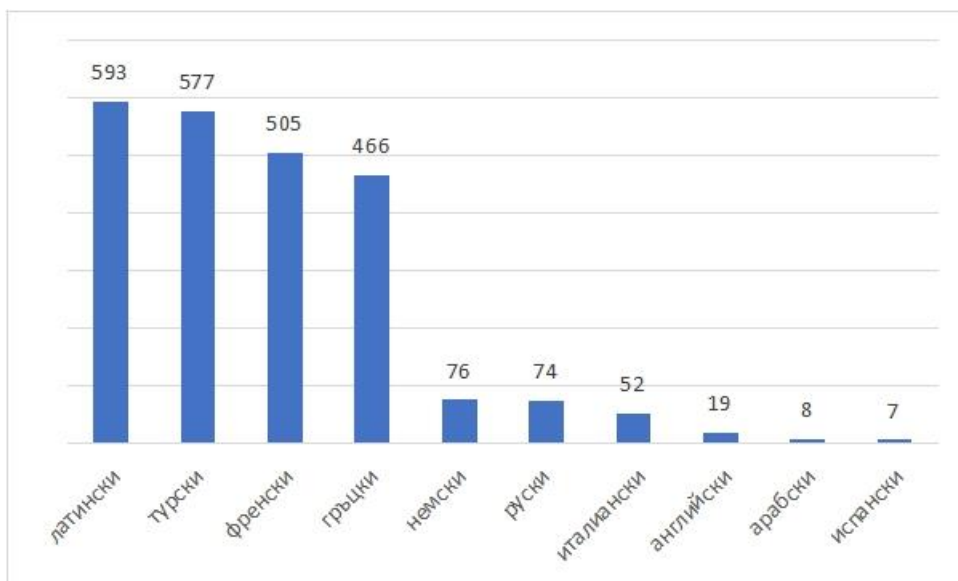
⁵ Вероятно Ив. Данчов смята *хомот* за турцизъм. Това виждане се споделя и от други езиковеди, съвременници на автора. Така например в езикова бележка под заглавие „За чуждите думи“, публикувана във в. „Литературен глас“, 1932, бр. 138, стр. 2, Стефан Илчев пише: „Множество бивши книжовни думи като *сахат*, *кундури*, *кюмбе*, *хомот*, *пусия* са вече непознати на новото поколение, а след 2 – 3 десетилетия ще оцелеят само в турските речници“. По данни от „Етимологически и правописен речник на българския език“ от Стефан Младенов (1941: 670) *хомот* е наследник на старобългарска дума с арио-алтайски етимон и със съответствия в немски, монголски. В съвременната българска етимологична лексикография думата се определя като домашна.

сен (от фр.), коректност (лат.), кулминационна точка (лат.⁶), лоялност (фр.), морален (лат.), паралелен (грц.).

Критериите за отнасяне на дадена дума към нежелателните заемки не са уточнени. Въпреки че заглавието на речника сочи, че включените в него чуждици са „заменими с хубави български думи“, далеч не всички от тях имат еднословни домашни съответствия. Поради това в много случаи пуристичната субституция в речника е описателен израз, на практика – кратко тълкувание: *бакенбарди* – странични бради, *бас* – мъжки нисък глас, *камериерка* – стайна слугиня, *конспект* – сбито, *прегледно изложение*, *лазарет* – малка военна болница, *летва* – тясна дъска, *лимфа* – телесен сок, *линолеум* – подова мушама, *мазгал* – цепка в крепостна стена, *манекен* – кукла на човек, *манкирам* – избягвам от дълг, *маркуч* – гумено черво. По описателен начин обаче може да бъде предадено значението и на всички чужди думи, които авторът е преценил като нужни и е включил в словника на правописния речник (например *ангросист*, *антрепозит*, *брошка*, *булевард*, *бульон*, *гилотина*, *гимнастика*, *гимназия*, *интервю*, *интернирам*, *интерпелация*, *инфлексия*, *котилън*, *корсет*, *нафора*, *нахия* и пр.). Понякога пуристичната субституция също е чужда по произход дума. Например за *кана* (нем.) се предлага заместване с диалектната заемка от немски *шуле*, за *картоф* (нем.) – с диалектното *барабой* (от рум.), за *люстър* (фр.) – с *полилей* (грц.), за *митральоза* (фр.) – с *картечница* (от ит. през нем.), за *бакия* (тур.) – с *недобор* (рус.), за *софра* (тур.) – със *синия* (тур.), *паралия* (тур. или грц.), *трапеза* (грц.), за *литания* (грц.) – с *ектения* (грц.), за *чекрък* (тур.) – с *рудан* (грц.), за *кинжал* (татарски) – с *кама* (тур.), за *миндал* (грц.) – с *бадем* (от перс. през тур.), за *брани* (фр.) – с *отрасъл* (рус.), за *кайсия* (тур.) – със *зарзала* (от перс. през грц.), за *мама-лига* (рум.) – с *качамак* (тур.). Трудно може да се обясни защо думи като *автомат*, *амин*, *кинжал*, *литания*, *софра*, *катет*, *картоф* авторът приема за чуждици, докато други – като например *автомобил*, *алилуя*, *кама*, *ектения*, *синия*, *квадрат*, *барабой* – не. Очевидно преценката за това дали думата е нужна, или ненужна заемка, е субективна и се основава най-вече на езиковия усет на лексикографа.

Разпределението на включените в речника чуждици според посочения от автора произход е показано във Фигура 1. Освен лексеми от представените във фигурата езици в речника присъстват също три думи от еврейски, по две от маджарски (унгарски), холандски (нидерландски) и румънски, по една от татарски и португалски.

⁶ Посочената етимология се отнася за прилагателното в съчетанието, макар че това не е пояснено в речника.



Фигура 1. Разпределение на чуждиците в речника по произход

В процентно отношение разпределението на думите по произход е следното: от латински – 24,70%, от турски – 24,04%, от френски – 21,04%, от гръцки – 19,41%, от немски – 3,16%, от руски – 3,08%, от италиански – 2,16%, от англијски – 0,79%, от арабски – 0,33%, от испански – 0,29%, от еврејски – 0,12%, от маджарски, холандски и румњнски – 0,08%, от татарски и португалски – 0,04%. Без посочена етимологија са 0,33% от заглавките.

Прави впечатление големиот број думи, определени от автора како латинизми. Всушност тук нередко се отнася не за преки латински заемки, а за думи с латински етимон, навлезли от съвременните западноевропејски езици, например *момент* (заето от нем. или фр.), *декрет*, *декларација*, *мораториум* (от фр.), *амортизација* (от нем.).

Предложено е заместване на чуждиците с еднословни домашни съответствия: *акцидентен* – *случаен*, *аматор* – *любител*, *аморален* – *безнравствен*, *бродяга* – *скитник*, *вертикален* – *отвесен*, *визита* – *посещение*, *генеалогия* – *родословие*, *генезис* – *произход*, *генерација* – *поколение*, *дефанзивен* – *отбранителен*, *дефиниција* – *определение*, *експорт* – *износ*, *екстракт* – *извлек*, *корекција* – *поправка*, *куриозен* – *любопитен*, *локален* – *местен*, *медлен* – *бавен*, *меншество* – *малцинство*, *паралелен* – *успореден*, *пасажер* – *пътник*, *перманентен* – *постоянен*, *перфектен* – *съвършен*, *позитивен* – *положителен*, *позиција* – *положение*, *прескрипција* – *предписание*, *протекција* – *покровителство*, *пункт* – *точка*, *пунктуален* – *точен*, *реализирам* – *осъществявам*, *сепаративен* – *отцепнически*, *сервилност* –

раболение, сторонник – привърженик, угроза – заплаха, ровен – равнище, факултативен – незадължителен. При липса на съответна домашна дума се привежда описателен израз, с който се пояснява семантиката на чуждицата: афера – заплетена работа, контингент – числен състав, кратер – устие на вулкан, креанси – търговски вземания, лазур – небесна синева, легитимация – свидетелство за самоличност, лекция – университетски урок, лъджа – минерална баня, топъл извор, маказ – стрелка на релси, мансарда – потонно помещение.

Като цяло прави впечатление добрият езиков усет на автора и детайлното познаване на синонимното богатство на езика. Както се вижда от приведените примери, в много случаи пуристичните субституции са подходящи и адекватни и от гледище на съвременната езикова норма. Не липсват обаче и някои неточности при избора на домашното съответствие или при поясняване на значението на чуждата дума: *абсцес – цирей, амнистия – всеопрощение, атлет – борец, здравеняк, кондуктор – водител, конституция – устав, минирам – подкоавам, концесия – отстъпване, отстъпка, коректност – благоприличие, куфар – пътна чанта, лавина – пряспа, манто – женско наметало, пилот – кормчия, таблица – списък, тумор – оток, подутост, сконфузя – изоблича, филология – езикознание, шампион – борец. Това личи особено ясно, когато една и съща домашна дума се предлага за заместване на различни по значение чуждици, например *гърлобол* вместо *ангина* и *круп*, *борец* вместо *атлет* и *шампион*, *поприще* вместо *арена* и *стадион*, *скитник* вместо *бедуин* и *бродяга*, *ходник* вместо *коридор* и *кулоар*. Понякога чуждицата и предложеният неин заместител са стилистично разнородни, което също поставя под съмнение уместността на направените предложения за субституция: *агломерация – сбирщина, агония – бране душа, котерия – пасмина, тайфа.**

Като несполучлив трябва да се оцени изборът на архаизми, старинни думи или историзми за заместници на чуждици с активна употреба: *бързоход* вместо *куриер*, *велможя*, *болярин* вместо *магнат*, *друголюбие* вместо *алтруизъм*, *костник* вместо *скелет*, *поприще*, *ристилище* вместо *арена*, *притезание* вместо *претенция*, *старей*, *старейшина* вместо *доайен*, *стъгда* вместо *мегдан*. Това се отнася и за предложеното възобновяване на някои забравени калки, които са били в употреба през възрожденския период, но не са успели да се наложат: *звездагадание* вместо *астрология*, *здравословие* вместо *хигиена*, *любословие* вместо *филология*, *числителница* вместо *аритметика*, *цветословие* вместо *антология*. Неубедителен е също опитът чуждиците да се заместват с диалектни или простонародни лексикални единици: *барабой* вместо *картоф*, *владало* вместо *тапия*, *глума* вместо *майтап*, *гъжва* вместо *чалма*, *мора* вместо *кошмар*, *недородица* вместо *неурожай*, *слин* вместо *мазол*, *сочиво* вместо *супа*, *сръка*, *похват*

вместо *маниер*, *трем* вместо *зала*, *тугин* вместо *ябанджия*, *чипак*, *късаче* вместо *елек*, *елече*. Показателно е, че повечето от предлаганите като заместители диалектни или простонародни думи не присъстват в словника на правописния речник на Ив. Данчов от 1938 г., което дава основание да се мисли, че тяхната ненормативност се осъзнава от автора.

Стремежът да се ревитализира архаизирана лексика или да се въведат диалектни или простонародни лексикални единици за заместване на чуждоезикови заемки, е проява на етнографския тип пуризм, характерен най-вече за възрожденската епоха (Николова 2016). Нереалистично е да се очаква, че подобни пуристични интервенции биха дали резултат в средата на XX в. – при вече установени и стабилизиращи лексикални норми и продължаващи интернационализационни и интелектуализационни процеси в речниковия състав. Това личи особено ясно, когато се предлага заместване на терминологична лексика с диалектни думи: *главуляк* вместо *капител*, *къжсел* вместо *конус*. По данни от „Речник на българския език“ (1993: 751) една от най-ранните писмени употреби на съществителното *конус* е в „Цариградски вестник“ от 1861 г. Терминът *капител* пък е регистриран лексикографски още през 1868 г. в „Словар француско-българско-турски за най-употребителните думи“ от Стефан Попов. Едва ли има рационални основания почти осем десетилетия след това да се правят опити за отстраняването на тези утвърдени термини за сметка на слабо познати диалектни думи.

За целите на пуристичното заместване авторът прибегва и до изкуствено създаване на думи, които обикновено са словообразователни калки (или полукалки) на чуждоезиков образец. Част от тях се откриват в по-ранни лексикографски източници, откъдето най-вероятно са заимствани: *тревник* вместо *хербарий* – възприето вероятно от „Френско-български речник“ на Иван Богоров (1869: 220); *далекоусет*⁷ – вместо *телепатия* – от правописния речник на Стоян Романски (1933: 554); *каменопис* вместо *литография*, *картопис* вместо *картография*, *малциновластие* вместо *олигархия*, *местопис* вместо *топография*, *планинопис* вместо *орография*, *прибирател* вместо *аквизитор*, *проветрител* вместо *вентилатор*, *саморъкопис* вместо *автограф*, *светословие* вместо *космология*, *светоописание* вместо *космография*, *слънцетис* вместо *хелиография*, *старинословие* вместо *палеология*, *топлиноносец* вместо *термофор* – от „Речник на чуждите думи“ на Стефан Младенов (1932). Както се вижда, най-голямо е съвпадението с изкуствено създадени думи от Стефан-Младеновия речник. Докато обаче там тези калки се привеждат след заглавката с информативна цел (за което говори поставянето им в горни запетаи) – да се даде представа за

⁷ В речника на Ст. Младенов (1932: 509) – *далекоусещане*.

буквалното значење и словообразователната структура на чуждоезиковия образец, а речниковата статија содржи тълкување, коешто изјаснува семантиката на заемката (срв.: **аквизиџтор** ‘прибирател’ човек пратен да прибира пари, особено за друштвени и осигурителни вноски (Младенов 1932: 14), **космолџгија** ‘светословие’ наука за съществувањето на света, дял од метафизиката (Младенов 1932: 282), то во речника на Иван Данчов те се веждаат како домашно съответствие на чуждицата, т.е. како пуристична субституција: **аквизиџтор** (лат. – прибирател) (Славјанов 1944: 140), **космолџгија** (грц. – светословие) (Славјанов 1944: 163).

При изборот на заместители на чуждиците авторџт нерядко си служи и со словотворчество. По наши набљудења следните думи не се среќаат во писмената практика по времето на создавањето на речника, како и во поранни периоди, не се откриваат и во други лексикографски източници, поради коешто може да се смета, че са „изковани“ од самиот Иван Данчов: *богослужество* вместо *теократија*, *възбуждач* вместо *агитатор*, *безазбучник* вместо *аналфавет*, *дребноглед*⁸ вместо *микроскоп*, *животознање* вместо *биологија*, *въздухопристанище* вместо *аеропорт*, *звукоснање* вместо *акустика*, *земноводник* вместо *амфибија*, *изводителен* вместо *дедуктивен*, *излагалник* и *стџкленик* вместо *витрина*, *книговиџница*⁹ вместо *библиотека*, *лџчебранител* вместо *абажур*, *мислоснање* вместо *логика*, *самодвижник*¹⁰ вместо *автомат*, *преварник* вместо *алабмик* ‘дестилатор’, *северополюсен* вместо *арктически*, *стискач* вместо *менгеме*, *сџотмерност* вместо *симетричност*, *третеец*¹¹ вместо *арбитџр*, *тџрговашки* вместо *меркантилен*, *условка*¹² вместо *лозунг*, *џџрквоосновател*, *џџркведарител* вместо *кџитор*, *човекомерие* вместо *антропометрија*.

Од дистанцијата на осемте десетилетија, дељачи ни од публикувањето на речника на Иван Данчов, можемо да проследим содбата на думите, определени од авторот како непрепорџчителни за употреба на чуждици. Набљудењата покажуваат, че поголемата част од регистрираните во речника турцизми (и изобщо ориентализми) днес не са част од книжовната лексика. Повечето од тџх са отпаднале од употреба (*аламбик*, *бујор*, *гаази*, *герчек*, *гем*, *гериз*, *гюмрук*, *гюндулук*, *давадџија*, *давџа*, *дџелатин*, *дџелепин*, *дџереџе*, *дјуљом*, *кабахат*, *камбур*, *капија*, *кара*, *касаба*, *кезан*, *кемер*, *кемане*, *кеседџија*, *мухадџир*, *тазе*, *таин*, *тамахкјар*, *таслак*, *тевекелија*,

⁸ Во речника на Ст. Младенов (1932: 336) – *малкоглед*.

⁹ Думата *книговиџница* се среќава во употреба през възрожденскиот период, но со различно значење: ‘книжнина, литература’.

¹⁰ Во речника на Ст. Младенов (1932: 5) – *самодвиг*.

¹¹ Универбат од *третейски сџдија* ‘член на третейски (т.е. арбитражен, помирителен) сџд’.

¹² Универбат од *условна дума*.

терекия, тикюрт, турфанда, тюрлия, усул, хайнаджия, харам, хата, хе-кимин, хелбете, хесап, чабуджак, чалък, чапрашък, чейрек, чириш, чурук, шоролопчия, шупелия, юк, юрнек). Други са запазени само на диалектно равнище (*бурия, галиба, джепане, егрек, зенгия, зарар, зехир, ихтибар, калъч, капладисвам, карпуз, каун, керевиз, киреч, хасър, чаир, чакмак, чалтък, чифчия, янлъш*) или като част от просторечието (*гавазин, дамга, дамла, даяк, джам, джигер, достлук, дюлгерин, зулум, калабалък, карар, карез, касатин, кескин, кешки, кирия, кираджия, коджа, колай, мурафет, мухаджир*). Трети са с характер на историзми (*кадия, каймакамин, мюте-сариф*). Сред запазилите се в съвременната книжовна лексика турцизми са някои стилистично неутрални думи (*кадъна, казан, каймак, канап, кантар, капак*), както и някои лексеми с разговорен характер (*кабардисвам, кавга, кандисвам, кандърдисвам, каиш*). Вече са отпаднали от употреба и част от включените в речника гърцизми (*алфабет, алфавита, болясвам, калевра, калем, кир ‘господин’, лепра*). Други гръцки заемки днес функционираат в диалектите (*вапсвам, варка, дилаф, друм, калесвам, лахна, лизгар, мерудия, миндал, молепсвам, прикя*). Продължават да бъдат част от книжовната лексика множество стилистично неутрални думи от гръцки произход като *автомат, автономия, агония, акробат, атлет, библиография, библиотека, енергия, зона, идея, калиграфия, камина*, разговорни като *даскал, комат, мигар*, отнасящи се към книжния лексикален пласт единици като *автократ, аналфабет, апология, енигма*, термини като *автаркия, автокефален, аксиома, акустика, антитеза, асфиксия*. Много от регистрираните в речника русизми също са излезли от употреба (*безалаберен, взятничество, вилазка, вистрел, всегда, занят, медлен, меншество, послка, предидуц, сторонник, уровень, чорт*). Други руски заемки са активни и днес (*впоследствие, въобще, далновиден, данни, дуло, здание, картечница, кирка, намек, нашествие, непонятен, уютен*). По-голямата част от включените в речника латинизми и западноевропейскизми продължават да бъдат част от книжовната лексика: *абонат, автор, арка, амортизация, асоциация, валута, басейн, бижу, гаранция, гарнирам, демокрация, депозит, егоизъм, клапа, класификация, консорциум, литература, парламент, партида* и пр. Други обаче вече са архаизирани: *аболирам, амбасада, бандера, бразирам, бусола ‘компас’, газета, галун, галстук, гауптвахт, дебуше, деранжирам, депутация, экзамен, жамбон, жур-фикс, камбио, комодност, кулантност, либидинизъм, лоз, лукративен, люстър, митралъоза, мустарда, ноторно, октроа, оливен, презумирам, приватен, портъор, прификс, ривал, солдатин, тацитно, шансонетка, щрафирам*. Някои латинизми и западноевропейскизми в съвременния период функционираат с променена форма: *малт* (сега – *малц*), *мародър* (*мародер*), *масцаб* (*мацаб*), *матроз*

(*матрос*), *мозаика* (*мозайка*), *партнер* (*партньор*), *рекомандация* (*рекомандация*).

Представа за динамиката в чуждата по произход лексика може да даде направената от нас сонда на включените в речника думи под буква М. От описаните от автора общо 204 чуждици с тази начална буква 168 (82,35%) са активни и днес (някои от тях с промени във формата): *мавзолей*, *мавруд*, *магистрат*, *манифестация*, *масивен*, *матура*, *мач*, *мозайка*, *монотеизъм*, *мораториум*, *морфология*, *мотор* и др. Не са част от книжовната лексика 36 думи (17,65%), от които 24 са турцизми/ориентализми (*мазгал*, *маказ*, *макус*, *малджия*, *марангозчия*, *мараиш*, *масал*, *матрапаз*, *махмуз*, *мерджан*, *меситин*, *мутвак*, *муфт* и др.), 4 – гърцизми (*мерудия*, *миндал*, *молепсвам*, *мязам*), 4 – латинизми и западноевропеизми (*менажирам* със значение ‘щадя, закрилям’, *митральоза*, *моралитет*, *мустарда*), 2 – русизми (*медлен*, *менишество*), 1 е заета от румънски (*мамалига*), а за 1 (*мимо*) не е посочен произход.

Наблюденията върху предложените в речника пуристични субституции показват, че при архаизираните чуждици заместването е успешно. То може да е осъществено с домашна дума (*аероплан* – *самолет*, *бандера* – *знаме*, *взятничество* – *подкупничество*, *медлен* – *бавен*, *пасажер* – *пътник*) или (по-рядко) – с друга заемка, утвърдена в речниковия състав: *компас* (ит.) измества *бусола* (ит.), *картечница* (рус.) – *митральоза* (фр.), *горчица* (рус.) – *мустарда* (ит.). Много от активните и днес чужди думи функционират успоредно с равнозначни домашни съответствия, като обикновено помежду им е налице стилистична диференциация по линията книжно – неутрално (*дескриптивен* – *описателен*, *дистанция* – *разстояние*, *елиминирам* – *отстранявам*, *консеквентен* – *последователен*, *латерален* – *страничен*, *лимитативен* – *ограничителен*, *радикален* – *коренен*, *рандеву* – *среща*), или разговорно – неутрално (*курдисвам* – *нагласявам*, *кусур* – *недостатък*). Когато домашното съответствие е дума, която е била в употреба по време на създаването на речника, но днес вече е отпаднала, чуждицата е запазила употребата си: *аудитория* – *слушателство*, *слушалня*, *балерина* – *танцовачка*, *коэффициент* – *числопоказател*, *мародер* – *плячка*, *морфология* – *видословие*, *новатор* – *нововъводител*, *оптически* – *очиларски*, *пантеизъм* – *всебожие*, *пацифизъм* – *миролюбство*, *псевдоним* – *лъжеиме*, *сараф* – *разменвач*, *синтаксис* – *словонаредба*, *суфражетка* – *равноправка*, *футбол* – *ритни топка*, *хангар* – *подслонище*, *ютия* – *гладило*. Нито една от предложените от автора пуристични субституции под формата на диалектизъм, архаизъм, старинна дума, историзъм или изкуствено създадено образување не е възприета в книжовния език.

4. Пуристичните практики в речника на Иван Данчов през погледа на българските езиковеди

След публикуването през 1938 г. на правописния речник на Ив. Данчов в културния и специализирания печат излизат положителни отзиви за труда, в които се отбелязва и неговата пуристична насоченост. Така например в неподписано съобщение във в. „Литературен глас“, 1941, бр. 510, стр. 2 се подчертава, че речникът „напълно отговаря на препоръките на Министерството на народното просвещение за изчистване на българския език от чуждиците“. В кратка рецензия за труда, публикувана от Д. Правдолюбов в сп. „Педагогическа практика“, 1938, кн. 6, стр. 341, авторът също обръща внимание на приложението със заменими чуждици.

В десетилетията след Втората световна война, както и в по-късния период, редица езиковеди дават силно критична оценка на труда на Иван Данчов „Чужди думи в българския език. Чуждици, заменими с хубави български думи“. В статия от 1955 г. Любомир Андрейчин подчертава, че наред с „полезни препоръки“ изданието съдържа и множество „крайности“, като обяснява това с шовинистическите нагласи на автора. „В последните години преди 9 септември българският пуризм плати данък на шовинистическата идеология. Засвидетелствувани бяха ярки прояви на неоправданото антагонистическо противопоставяне на „чуждото“ и „родното“. В популярната езикова литература у нас по това време се предлагаше от надъхани с шовинизъм пуристи да бъдат отстранени и заменени с нескръбно изковани заместници (най-често неуместни калки) такива установени думи, вкоренени в международната и нашата употреба, даже и в нашия народен бит, като *астрономия* („звездознание“), *аудитория* („слушалня, слушателство“), *афект* („възбуденост“), *бас* („мъжки нисък глас“), *библиотека* („книговищница“), *биология* („животознание“), *литература* („писменост, книжовност“), *капитал* („главница“), *каруца* („конска кола“), *клиника* („частна болница“), *критика* („преценка“), *мускул* („мишца“), *нация* („народ“), *симфония* („съзвучие“), *таблица* („списък“), *шампион* („борец“), *школа* („училище“), *филология* („езикознание, любословие“), *хигиена* („здравословие“) и др.“, изтъква езиковедът (Андрейчин 1955: 101).

Сходна позиция изразява по-късно и Русин Русинов, който определя Иван-Данчовото „речниче“ като „една от проявите на крайния пуризм по това време“. Ученият коментира: „Наред с някои сполучливи препоръки за замяна на ненужни чужди думи в него [речника от 1944 на Ив. Славянов] се съдържат изключително много думи от международната лексика, за които се иска да бъдат заменени с „наши“, повечето от които са словотворчество на автора, напр.: *автобиография* – „саможивотопис“, *автограф* – „саморъкопис“, *автомат* – „самодвижник“, *имитатор* – „възбуждач“, *акробат* – „въжеиграч“, *ансамбъл* – „единство, цялост“, *арбитър*

– „претец“¹³, помирител“, *арктически* – „северополюсен“, *арсеник* – „мишеморка“, астрономия – „звездознание“, *библиотека* – „книговищница“ и мн. други“ (Русинов 1984: 309).

Речникът се определя като „проява на краен пуризм“ също от Стоян Жерев, Валентин Станков и Ралица Цойнска (1989: 184).

Пуристичните опити на Данчов са квалифицирани като проява на шовинизъм и от Михаил Виденов. Макар да не споменава изрично името на автора, езиковедът отправя остри критики към много от предлаганите от него пуристични субституции: „През годините около Втората световна война се надигна нова вълна от пуристични предложения като израз на шовинизма на управляващата върхушка. Измислят се груби неологизми, създават се неподходящи калки, предизвиква се обществено мнение срещу отдавна установили се в нормативния комплекс елементи от чужд характер. Отваря се война на научната терминология в някои области на знанието. Дали българският език би спечелил нещо, ако се откаже от международните термини *астрономия*, предлагано да се замени със *звездознание*; *слушалня*, *слушателство* вм. *аудитория*; *книговищница* вм. *библиотека*; *животознание* вм. *биология*; *шестостенник* вм. *куб*; *дребноглед* вм. *микроскоп*; *ритнитопка* вм. *футбол* и т. н. Нека подчертаем още веднъж, че тези предложения се правят не в епохата на аморфната възрожденска норма, а преди 40–50 години!“ (Виденов 1986: 65–66).

От съвременен гледище бихме могли да кажем, че лексикографският труд на Ив. Данчов заслужава една по-умерена оценка. Независимо от несполучливостта на голяма част от предложените в него пуристични субституции той не би следвало да се определя като проява на краен пуризм и езиков шовинизъм. В словника на правописния си речник от 1938 г., приложение към който е разделът „Чужди думи в българския език“, Ив. Данчов включва множество заглавки от чужд произход, което показва, че авторът не заема крайни позиции и отхвърля като ненужни само тези чужди думи, за които смята, че съществуват подходящи домашни съответствия.

5. Заключение

Макар да е изцяло лична инициатива, опитът на Ив. Данчов за нормиране и кодифициране на конкретни пуристични замествания чрез специален речник е по същество пуристична интервенция. Лексикографският проект на Данчов обаче не постига желаните цели и не оказва съществено влияние за ограничаване на употребата на чуждици в българската речева практика. Това се дължи основно на обстоятелството, че възприетата от

¹³ В текста на Русинов е допусната грешка. Думата в речника е *третеец*.

автора стратегия не е съобразена с тогавашната социолингвистична ситуация в България. В междувоенния период както във филологическите среди, така и в българското общество като цяло се проявяват нагласи за по-голяма толерантност към чуждоезиковите лексикални елементи (Колева-Иванова 2019). Осъзнава се, че в една вече изградена и пълноценно функционираща книжовноезикова формация заемките в повечето случаи допринасят за обогатяване на лексикалния състав, за семантичното специализиране и стиловата диференциация на изразните средства, както и за разширяване на синонимните ресурси. В условията на продължаваща интернационализация и интелектуализация на лексиката ясно заявената пуристична насоченост на изданието на Иван Данчов, в което се залага до голяма степен на характерния за една отминала епоха етнографски тип „чистачество“, влиза в противоречие с тези по-толерантни нагласи.

От друга страна, много от предлаганите пуристични субституции се основават не толкова на научен подход, колкото на субективни виждания. В много случаи авторът прави опити и за изкуствено създаване на думи като заместители на чуждиците, но тези опити остават неуспешни и нито един от изкованите от него неологизми не успява да се наложи.

Независимо от своите несъвършенства „Чужди думи в българския език. Чуждици, заменими с хубави български думи“ с автор Иван Данчов заема специално място в историята на българската лексикография като единствен през XX в. опит за създаване на речник с пуристична насоченост. Наред с това трудът споделя някои особености както на речник на чуждите думи, така и на тълковен и синонимен речник (без поначало да има такива претенции), което го прави интересен обект и за по-нататъшни изследвания.

ИЗТОЧНИЦИ

- Богоров, Иван 1869. *Френско-български и българско-френски речник. Част I. Френско-българска част*. Виена: Книгопечатница Л. Соммерова.
- Братя Славянови 1945. *Правописен речник на българския книжовен език. Речник за правилно писане и говорене*. София: Ст. Атанасов.
- Младенов, Стефан 1932. *Речник на чуждите думи в българския език: с обяснения за произхода и състава им*. София: Хемус.
- Младенов, Стефан 1941. *Етимологически и правописен речник на българския език*. София: Хр. Г. Данов.
- Речник на българския език* 1993. Т. VII. София: Издателство на БАН.
- Романски, Стоян, 1933. *Правописен речник на българския книжовен език. С посочване изговора и ударението на думите*. София: Казанлъшка долина.

- Славянов, Иван Г. 1944. *Чужди думи в българския език. Чуждици, заменими с хубави български думи*. София: Ст. Атанасов.
- Славянов, Иван Г. Д. 1938. *Правописен речник на българския книжовен език. Правила, речник, ударения и произход на думите за правилно писане и говорене. Приложение: Излишни чуждици, които могат да се заменят с хубави български думи*. София: Ст. Атанасов.
- Филипова-Байрова, Мария, Симеон Бояджиев, Елена Машалова, К. Костов, 1982. *Речник на чуждите думи в българския език*. София: БАН.

ЛИТЕРАТУРА

- Андрейчин, Любомир, 1955. Чуждите думи и борбата за чистота на националния език. *Език и литература* 1–2, 96–125.
- Андрейчин, Любомир 1986. *Из историята на нашето езиково строителство*. 2. изд. София: Народна просвета.
- Буров, Стоян 2013а. Братя Данчови – дейци на българския език, литература и култура. В: *Научни изследвания в чест на доц. д-р Иванка Попова-Велева*. Велико Търново: Ивис, 98–123.
- Буров, Стоян 2013б. Иван Г. Данчов за чуждите думи в българския език. *Българска реч* 1, 32–43.
- Буров, Стоян, 2021. *От наследството на Българското книжовно дружество до съвременната българска лингвистика. Очерци и бележки по история на българското езикознание*. Велико Търново: ИВИС.
- Виденов, Михаил 1986. *Норма и реч*. София: Народна просвета.
- Жерев, Стоян, Валентин Станков, Ралица Цойнска 1989. *История на българския книжовен език. Учебник за 11. и 12. клас на Националното средно училище по култура*. София: Народна просвета.
- Колева-Иванова, Камелия 2017. От пуризм към теория на езиковата култура. В: Е. Търпоманова, Кр. Алексова (съст.). *Надмощие и приспособяване. Том II. Езиковедски четения*. София: Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“.
- Колева-Иванова, Камелия 2019. *Българският пуризм от Освобождението до Втората световна война (1878 – 1939 г.)*. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“.
- Кювлиева-Мишайкова, Веса 1997. *Българското речниково дело през Възраждането*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Москов, Моско 1958. *Борбата против чуждите думи в българския книжовен език*. София: БАН.
- Москов, Моско 1976. *За чист български език*. София: Народна просвета.
- Николова, Надка 2014. Първи прояви на пуризм в България. В: *Годишник на Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“*. Факултет

по хуманитарни науки. Т. 25А. Шумен: УИ „Епископ Константин Преславски“, 34–45.

Николова, Надка 2016. *Пуризмът в епохата на Българското възрождане*. Шумен: Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“.

Русинов, Русин 1984. *История на новобългарския книжовен език*. София: Наука и изкуство.

Теодоров-Балан, Александър 1956. *Български залиси с език, книжнина и общество*. София: Наука и изкуство.

Диана Благоева

Институт българского языка БАН, София

ПУРИСТИЧЕСКИЕ ПРАКТИКИ В БОЛГАРСКОЙ ЛЕКСИКОГРАФИИ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА (О СЛОВАРЕ «ИНОСТРАННЫЕ СЛОВА В БОЛГАРСКОМ ЯЗЫКЕ» АВТОРСТВА ИВ. Г. СЛАВЯНОВА)

Резюме

В статье рассматривается изданный в 1944 г. словарь «Иностранные слова в болгарском языке» авторства Ивана Данчова (под псевдонимом Ив. Г. Славянов), являющийся единственной в XX веке попыткой создания словаря болгарского языка с пуристической направленностью. Описывается состав словаря. Анализируются предложения по замене ненужных заимствований на родные соответствия, среди которых наряду со стилистически нейтральной лексикой встречается немало диалектизмов, архаизмов, историзмов или искусственно созданных слов. Пуристический подход в словаре вступает в противоречие с проявляющимися в болгарском обществе в конце межвоенного периода настроениями к более терпимому отношению к лексическим элементам иностранного происхождения. Это обстоятельство, а также неудачный характер большей части предложенных пуристических замен, являются основной причиной того, что лексикографический проект Ив. Данчова не достиг желаемых целей и не оказал существенного влияния на устранение иностранных слов из речевого употребления. Во второй половине XX века словарь оценивался очень критично болгарскими лингвистами и часто приводился как пример крайнего пуризма и языкового шовинизма. С современной точки зрения эти оценки следует пересмотреть, учитывая, что автор словаря всё же не занимал крайние позиции и выступал против употребления только тех иностранных слов, для которых существуют подходящие родные соответствия.

Ключевые слова: пуризм, лексикография, искусственное создание новых слов, болгарский язык.

УДК 811.163.3'374.2:81'271.2:[061.1:811.163.3]"1970/1991"
811.163.3'374.2:81'271.2:[061.1:811.163.3]"2014"

<https://doi.org/10.18485/novorecje.2024.6.10.3>

*Simona Klemenčič**

(Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Ljubljana)

PREDLOGI UPORABNIKOV ZA NOVO BESEDJE V SLOVENSKEM JEZIKU

Новоречье, 2024, бр. 10.

V članku se analizirajo predlogi neologizmov, ki jih Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša Znanstvenoraziskovalnega centra ZRC SAZU posredujejo uporabniki slovarskega portala Fran, predvsem Slovarja novejšega besedja slovenskega jezika (SNB, 2012), tretje izdaje Slovarja slovenskega knjižnega jezika (eSSKJ, od 2016) in Sprotne slovarja slovenskega jezika (od 2014). Predlagane neologizme razvrstimo v več skupin z gradacijo po inovativnosti. Ugotavljamo, da predlagani neologizmi, ki jih uporabniki pošljejo kot predlog za slovensko ustreznico tujke, praviloma ne doživijo pozitivnega odziva javnosti in da so najbolj sprejete inovativne tvorjenke, ki se duhovito poigravajo s prekrivanjem oblik in pomenov že obstoječih besed.

Ključne besede so: neologizmi, slovenski jezik, slovar slovenskega jezika, slovarski portal Fran.

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša pri Znanstvenoraziskovalnem centru Slovenske akademije znanosti in umetnosti je osrednja ustanova, ki se ukvarja s sistematičnim spremljanjem in raziskovanjem slovenskega jezika. Na Inštitutu ob številnih raziskavah nastajajo predvsem temeljna slovaropisna dela slovenskega jezika. *Ikonični* slovar slovenskega jezika je za slovenskega uporabnika še vedno *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, krajše *SSKJ*. Ta slovar Inštituta za slovenski jezik je izšel v petih knjigah med 1970 in 1991. Vsebuje 93.152 gesel in 13.888 podgesel na 1762 straneh, od *a* do *žvrkljati*. Leta 2014 je izšla druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (*SSKJ²*). Ta vsebuje 110.180 slovenskih besed v 97.631 geslih in posodobitve gesel iz prvega slovarja z novejšimi pomeni že normiranega besedja, npr. pri družbeno občutljivejših besedah in pri družbenih spremembah po letu 1991. Novejše slovensko besedje v *SSKJ²* predstavlja med drugim besedje,

* simona.klemencic@zrc-sazu.si; ORCID 0000-0001-7772-7871.

ki je iz slenga prešlo v splošno rabo ter leksika z določenih področij, kot je predstavljeno pri Kern 2016: 40–41.

<i>Področje</i>	<i>Primeri</i>
<i>Tehnološke novosti</i>	<i>afna, e-pošta, tablica, smiley, avatar, pametna tabla, računalniška pismenost, priponka, piratski, DVD-predvajalnik, navigacija, poskenirati</i>
<i>Evropska unija</i>	<i>evro, evroskeptik, evroposlanec, evrokrat, lobitati, bolonjska reформа, kreditna točka</i>
<i>Gospodarstvo</i>	<i>samozaposleni, hčerinsko podjetje, davčna oaza, sivi trg</i>
<i>Medicina</i>	<i>andropavza, donor, in vitro, marker, mamogram, obvod, inkontinenca, ajurveda</i>
<i>Droge</i>	<i>ekstazi, gandža, hors, gobice, speed, varna soba</i>
<i>Glasba</i>	<i>ambientalna glasba, goveja glasba, jugorok, ska, trance, house, turbofolk</i>
<i>Moda, oblačila</i>	<i>balerinka, buler, outlet, vintage, casual, fensi, burka, čador</i>
<i>Duhovnost</i>	<i>čakra, tantra, harekrišnovec, scientologija</i>
<i>Prehrana</i>	<i>suši, mocarela, kebab, vegan/veganec, biokmetija</i>
<i>Spolne in seksualne identitete</i>	<i>gej, gay friendly, transsekualne c, transspolni, queer</i>

Tabela: Področja, na katerih se je pojavilo največ novejšega besedja (Kern 2016)

Vrzel v obdobju med obema izdajama *SSKJ* je pokrtil *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika (SNB)*, leksikalno dopolnilo k *SSKJ*. Zajema 6399 novejših besed in besednih zvez, ki so se v slovenščini pojavile ali uveljavile po letu 1991, ob tem pa tudi novejše pomene že normiranega besedja.

Na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU od 2016 nastaja tretja izdaja Slovarja slovenskega knjižnega jezika, *eSSKJ*. Gre za popolnoma nov slovar, katerega izdelujemo po najnovejših usmeritvah ter primerih domačih in tujih dobrih praks. Objavljamo ga kot spletni rastoči slovar na inštitutskem slovarskem portalu Fran z vsakoletnimi prirastki.

Predlogi uporabnikov na Franu

Portal [Fran \(https://fran.si/\)](https://fran.si/) je vstopna točka za brskanje po več kot 45 slovarjih, štirih korpusih in številnih zbirkah. Predloge in komentarje ter popravke k obstoječim geslom lahko uporabnik odda pri samem geslu, prav tako pa lahko odda predlog za prevod ali novotvorjenko, ki predstavlja ustreznico prevzete besede, prim. geslo *pírsing* v *Slovarju novejšega besedja*:

pírsing -a in piercing -a cit [pírsing-] m (f)

1. prebadanje mehkih delov telesa in nameščanje kovinskega nakita skozi: *pírsing in tetovaže*; Če se zaradi lepotnih razlogov odločate za *pírsing*, dvakrat premislite, saj skriva veliko stranskih učinkov – od bolečin in vnetih živcev do okužb in hepatitisa

2. tak nakit: *pírsing v nosu*; Vse bolj množična uporaba *pírsingov* (raznih uhanov, kovinskih obročkov in predmetov v telesu) onemogoča krvodajalstvo E ← agl. *piercing* iz *perce* 'prebadati'

Ta beseda je bila v slovenščino prevzeta pred kratkim. Predlagate lahko njen slovenski prevod oz. slovenščini bližji zapis ali pa glasujete za že oddane predloge.

Vpišite predlog za slovensko ustreznico ...

Oddajte

Predlogi za slovensko ustreznico pod tem geslom:

PREDLOG	GLASOVI	UPORABNIK	DATUM
kožoder	1 5	Stjepan Jurčić	25.10.2015
ubodnik	2 4	Uroš Ferrari	26.10.2015
prebadanje	0 1	timtim	21.12.2015
vkožnik	3 0	matthias	22.3.2017
prebodek	5 0	Domačin	15.4.2017
ubodek	0 1	Domačin	15.4.2017
luknjohan	0 3	MP	12.1.2018
nebôdigatreba	0 6	Stjepan Jurčić	25.3.2018
vbodek	2 0	Mejdun	19.2.2019
prebodnica	0 1	Brigita Kotar	18.2.2020
kožobod	1 1	Črkožer	29.4.2020

Sprotni slovar slovenskega jezika (SSSJ), ki nastaja od 2014, je rastoči popis novega živega, a še neuslovarjega besedja v slovenskem jeziku. Prinaša novejšje, uveljavljajoče se besedje, ki še ni zajeto v drugih slovarjih in v nekoli-ko manjši meri najnovejšje pomene besedja, ki je v obstoječih slovarjih že zajeto. Zajeta so tudi gesla, po katerih so uporabniki v zadnjih letih neuspešno poizvedovali v slovarjih na portalu Fran. Za nabor besedja v slovarju je zaradi nje-gove ažurnosti značilen velik vpliv zunanjih okoliščin. Nova gesla za vsakoletni prirastek SSSJ predlagajo zlasti jezikovni uporabniki.

Preko slovarskega portala Fran, na naslovu slovar.komentar@zrc-sazu.si ali po drugih kanalih (elektronska sporočila neposredno na naslov Inštituta, te-

lefone klici na Inštitut, objave in komentarji na spletu, ki jih spremljamo ...) se tako stekajo predlogi uporabnikov različnih vrst:

- a) predlogi za popravke in dopolnitve obstoječih gesel v slovarjih, ki so dostopni na portalu Fran, npr. jamariti, ikoničen;
- b) predlogi za vključitev besed, ki so že v *SKKJ*, tudi v rastoči novi slovar *eSSKJ*, prim.: »Spoštovani, osebno sem mnenja, da bi beseda kremeniti morala biti v slovarju *eSSKJ* z razlago, saj v nasprotnem bodo mlade generacije pozabile njen pomen«;
- c) predlogi za vpis besed, ki že živijo v jeziku, a še niso uvrščene v slovar: odpujtsati; predlogi za slovenščini bližji zapis citatno zapisanih prevzetih besed v obstoječih slovarjih: bebifon za babyphone, avtorsanje za outsourcing, tim bilding za team-building, spid za speed, džakuzi za jacuzzi, vintaž za vintage;
- d) predlogi za delno prilagoditev tujke slovenskemu jeziku: glampiranje za glamping;
- e) dobesedni prevodi za prevzete besede:
 - a. enobesedni: vplivnik za influencer, stresalnik za shaker, kvarilec za spoiler, zaprtje za lockdown, pokončnik za stand up, zlom za crash;
 - b. večbesedni: zeleno pranje za greenwashing;
- f) nadomestitev prevzete besede z opisom: nasilje na delovnem mestu za mobing, zunanje izvajanje za outsourcing, posesivni nadzorovalec za kontrolfrik, seznanitveni sestanek za brifing, kratko poročilo za debriefing, zateg obraza za facelifting, stoječe veslanje za supati, porast natalitete za babyboom, najgledanejši čas za prime time, foto avtoportret za selfi, dobavna strežba za catering, mehurčna kopel za jacuzzi, spomin nazaj za flashback, razkošno taborjenje za glamping, cestna dekoncentracija za billboard;
- g) predlogi, da bi stari, že obstoječi besedi, »dodelili« nov pomen, ki bi pokrival tudi pomen novo uveljavljene tujke: zimzelen ali staroslaven za vintage; žaljenje za bullying, kolaček in šarkeljček za mafin;
- h) novo besedje v slovenščini – neologizmi, ki so praviloma avtorski izdelek predlagatelja.

Pregled predlogov za slovenske novotvorjenke pod gesli, ki to omogočajo, pokaže, da je predlagane neologizme mogoče razdeliti v nekaj skupin tako, da izdelamo gradacijo po inovativnosti:

- a. polprevod: otrokobum za baby boom, klikopast in klikvaba za klikbajt, blokveriga za blockchain, detofon za babyphone;
- b. dobesedni prevod: telogradec in telogradilec za bodibilder, možganoviharjenje za brainstorming;
- c. inovativne novotvorjenke iz (komponent) obstoječih slovenskih ali tujih besed, ki se že bolj ali malj oddaljijo od izvorne besede: telokras za body art, nadzorofil za kontrolfrik, kaohrana, gnojed, odpadobrok, debelilo in fujgrizek za junk food, slišnica za podcast, živosnemalec za vloger, mehkohtbnica za paperback, ropotuh za poltergeist, voziskozi za drive-in, petodvanajstec za last minute, zategek za facelifting, zlobariti za trolati, izmodnik za outlet, uvidment in prešin za flashback, hlinopis za astrotrufing, razčivkanje za retvitanje, preje-

- mališče za inbox, siloselec za skvoter, gmašenje (od gmašna obleka 'obleka za k maši') za styling, blatač za hejter, jošjedanput za remake, dojenčkoslišnica za babyphone, predrabljen za second hand, nahrbtovljanka za backpackerka;
- d. inovativne novotvorjenke, ki se poigravo s prekrivanjem oblik in pomenov že obstoječih besed: detonacija za babyboom, seznanek za brifing (prekrivanje glagola *seznaniti se* in samostalnika *sestane*), smotko z razlago »SM se fOT-KO« (»sem se fotkal«) za selfi, visokoletači/visokoletaški za jet set (kot v pregovoru »Kdor visoko leta, nizko pade«), notranjski za insajderski.

Posebna kategorija je »duhovičenje«, kjer avtor novotvorjenke z različnimi sredstvi, ki spominjajo na rabo pri šaljivem prikazovanju česa, izrazi odklonilen odnos do pojavnosti ali osebe. Tovrstno duhovičenje opazimo tako pri predlogih novotvorjenk kot pri predlogih slovenskih prevodov za tujke: nebidigatreba za pirsing, bednosplošnost za mainstream, mediokriteten za mainstreamovski, vzhajanec za bodibilder, afnač za selfi, naperitornice in poželjivke za pin-up, svinjarija in pomije za junk food, riba napihovalka za facelifting.

Ko gre za osebe, del predlogov tako za novotvorjenke kot za slovenski prevod izraža negativen odnos, ki prehaja od zadržanega do neposredno napadalnega in žaljivega: vplivač za influencer, piflarač za geek, razuzdanec za svinger, čudnospolnostniški za queerovski, netčnemš (»ne tič ne miš«), maltak (»malo tak«) in peder za queer, topoum in retardit za selfi, četniški za insajderski, mongoloid za vloger.

Predloge uporabniki tudi sami pošljejo na Inštitut z željo, da bi njihov predlog vključili v slovar.

Pogosto predlogu sledi poizvedba, kakršna je naslednja: »kakšne 3 (2?) tedne nazaj sem klical na inštitut Frana Ramovša, ker sem želel predlagati novo besedo, ki bi jo lahko umestili v SSKJ«. Uporabnika zanima, zakaj svojega predloga po treh tednih še zmeraj ne najde na portalu Fran. Te primere pokriva naslednji generični odgovor:

KAJ SE PRI NAS ZGODI S PREDLOGI UPORABNIKOV

Mnogi predlogi uporabnikov za nova gesla so že našli pot na Fran, pripombe in popravki pa so pripomogli k še boljšemu slovarju. In kaj se pri nas zgodi s predlogi, ki jih pošiljate?

Predloge za nove besede in komentarje ter popravke k obstoječim geslom sprejemamo na naslovu slovar.komentar@zrc-sazu.si. Na ta naslov vas poveže tudi tipka za predloge, popravke in pripombe na Franu. Na sporočila ponavadi ne odgovarjamo posebej, saj ima Fran vgrajen avtomatski odgovor, ki potrди prejem. Vsako sporočilo pride do nas in ga pregledamo naj kasneje v štirinajstih dneh.

Popravke in dopolnitve k obstoječim geslom v kateremkoli Franovem slovarju razpošljemo avtorjem oziroma ustreznim oddelkom Inštituta za slovenski jezik, v kolikor se bo to geslo še popravljalo. Če se pripombe nanašajo na zaključene projekte, jih shranimo za pozneje, ko bo beseda na vrsti za objavo v novem, rastočem slovarju eSSKJ.

Pri predlogih za vključitev nove besede v slovar se ravnamo glede na naše

načrte za tekoče in prihodnje leto in glede na rabo. (Pri tem je potrebno spomniti, da ne sprejemamo predlogov za vključitev besed v SSKJ, ki je zaključen projekt, temveč za eSSKJ.) Seznami gesel za tekoče leto so sicer praviloma že sestavljeni, a zmeraj smo veseli predlogov za gesla, ki bi jih sami uporabniki želeli v slovarju. Takšne predloge dodamo na seznam za naprej, če dosegajo kriterij števila pojavitev v bazah. V tem primeru bodo prej ali slej prišli na vrsto, seveda pa to nekaj časa (let) traja, saj nas je pri projektu zaposlenih mnogo premalo. V primeru, da predlagana beseda ne dosega kriterija števila pojavitev, pa se takšna beseda še dolgo ne bo uvrstila v slovar. Pogosteje rabljene besede imajo prednost.

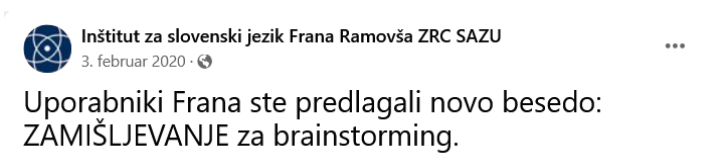
Kadar nas uporabniki opozorijo na novejšo besedo, ki prihaja v rabo, a je v nobenem od slovarjev še ni, gre hitreje, saj takšni predlogi praviloma v relativno kratkem času pridejo v Sprotni slovar.

Kadar nam uporabniki pošljejo lastne predloge za nove besede, katerih tvorci so sami, ali pa jih posredujejo na Franu kot predlog za slovensko ustreznico tujke, jih objavimo na naši FB strani, če so nam všeč. To pomeni: če so tvorjene v skladu s slovenskim besedotvorjem in zvenijo gibko, govorcju naravno in ne dajejo občutka, da so narejene na silo. Prav tako jih shranimo na seznam predlogov za novotvorjenko leta, ki jo razglasimo vsako leto decembra ob izboru predlogov za besedo leta.

Pa še prošnja: najprej preverite, če ni beseda morda vendarle že v slovarju.

Kako se procesirajo predlogi uporabnikov za novotvorjenke

Novotvorjenke, ki so tvorjene v skladu s slovenskim besedotvorjem in zvenijo gibko, govorcju naravno in ne dajejo občutka, da so narejene na silo, kar je seveda subjektivna ocena, so objavljene na FB strani Inštituta in s tem nanje opozorimo javnost. Denimo:



Odzivi uporabnikov na te predloge so dostikrat negativni: »Joj, skrajno nesimpatično. 🙄«, »Po mojem mnenju je to neposrečena rešitev«, »Zamišljevanje pač ne! Če že, potem kvečjemu razmišljevanje ali pa niti to ne«, »Zamisliševanje bi bilo bolj logično. 🙄«, »a ne gre preprosto za preigravanje idej?«, »Sem mislila, da je viharjenje možganov že sprejeti termin za prevod. (?)«.

Novotvorjenk s potencialom, da bodo sprejete v splošno rabo, je med prejetimi predlogi za slovenske besede, ki naj bi nadomestile novejše tujke, zelo malo. Za te predloge je namreč značilno, da so večinoma okorni, predolgi in težko izgovorljivi, npr. poslosilje za mobing, portretpalica za selfiestick, vrtinčevalnik za whirlpool, teža-vočitelj za troublemaker, besedosestavljanka in križankočrk za scrabble, bogatopotniki za jet set, povezotim za teambuilding, smernicodelnež za trendsetter, uveljavljenotok za mainstream ter celo

telefonzamaletrokepodenimletomstarosti za babyphone.

Večji potencial za prehod v splošno rabo izkazujejo novotvorjenke, ki nastanejo bolj organsko.

Takšne novotvorjenke popišemo in promoviramo njihovo rabo v okviru akcije Beseda leta (glej Klemenčič 2023). Veliko število novotvorjenk javnost posreduje preko družabnih omrežij ali preko obrazca na spletni strani <https://beseda-leta.si/>:

Besedje, ki ne ostane le na stopnji predloga, temveč ga uporabniki dejansko usvojijo, ni vedno takšno, ki zapolni poimenovalne praznine, kot je to v primeru interneta, ki je s seboj prinesel nove načine komunikacije in nove pojme, ki jih je treba poimenovati (prim. Michelizza in Žagar Karer 2018) in tudi ni vedno slovenska ustreznica na mestu obstoječe tuje (angleške). Na primer neologizem šolotožje, ki je nastal med pandemijo, se je zelo hitro uveljavil.

V okviru vsakoletnega izbora besede leta, ki jo izbira delno strokovna komisija (ta izbere 10 predlogov) in delno javnost (ta glasuje med izbranimi »kandidatkami« za besedo leta) se izbira tudi novotvorjenka leta. To izbere strokovna komisija. Večino predlogov, ki smo jih uvrstili na seznam za novotvorjenko leta 2023, so avtorji posredovali sami, del so jih zabeležili člani komisije in del smo izbrali s seznama predlaganih prevodov za tujke, ki smo ga predstavili zgoraj.

Nekaj novega besedja s seznama za leto 2023 skupaj z razlagami avtorjev:

čivček: ptiček, ker čivka

fžakelj: vreča za sedenje, od angleške besede *bean bag*

izduhniti za *ghosting*

klikček: kovinski del na koncu avtomobilskega varnostnega pasu.

koprivni (račun, profil): po anonimnem profilu poslanke SDS Alenke Jeraj na Twitterju

minusar: »minusarji nimate blage veze!« (Zabeleženo v komentarjih na portalu Multimedijskega centra RTV Slovenija.)

nenodek: kar se zgodi nenadoma; nenadni dogodek

odločilka: zadnja volitvena glasovnica, ki jo preštejejo

okamerjen: pod nadzorom videokamere.

Новоречје 10

olizek: ostanek polizane/olizane lizike

predmejec: tisti, ki je pred ogrado, ali drugače pred državno slovensko mejo

prostofer: prostovoljni šofer

razobveščevalec: dezinformator

razpiščančkati se: »hahaha cel let odpovedal ker se je ena neki razpiščančkala, zdej pa je še dobila pozornost slovenije kot je vrjetno želela, a je težko jo odložiti in iti brez nje hahahah« (Zabeleženo v komentarjih na portalu Multimedijskega centra RTV Slovenija.)

sneževati: deževati + snežiti = sneževati; snežuje

strojetvor: stvaritev (besedilo, slika ...) umetne inteligence

uhotrebec: »Namesto "paličice za ušesa" se uvede ušesnica, ki črpa formulacijo iz besede "zobotrebec"«

ustvarjenina: stvaritev, stvar, prevod lat. *creatura*

uškariti: izrezati s škarjami

vzverovati: začeti verovati, sprejeti vero.

zagrebek: nekaj, kar je zagrebno: zagrebek je bil še svež; uradni zagrebek.

zanamje: tisto, kar pride za nami..

Besede, ki so bile izbrane za neologizme leta, so:

Leto	Neologizem leta	Razlaga
2018	drečka	vrečka za pobiranje pasjih iztrebkov
2019	likotisk	3D-tisk
2020	wuhobran	Poimenovanje za izdelek, s katerimi se zadaj na glavi spnejo trakci zaščitne maske in tako zaščitijo ušesa pri dolgotrajni nošnji maske. Ker se piše z dvojnimi w, nakazuje povezavo s kitajskim mestom Wuhan, kjer je domnevni izvor koronavirusa SARS-CoV-2.
2021	koronijec	pripadnik nove generacije, ki se rojeva v času pandemije koronavirusa
2022	vedobežnik	kdor beži pred znanjem, védenjem, kdor se boji resnice
2023	strojetvor	stvaritev umetne inteligence

Najvećjo frekvenco dejanske rabe med temi neologizmi ima wuhobran, najmanjšo pa likotisk.

Čeprav se predlagano novo besedje le izjemoma uveljavi, je odziv na možnost predlaganja novih besed zelo velik – povprečno prejmemo en neologizem na dan. Puristične tendence je jezikoslovje pustilo za seboj, mnogi uporabniki pa s tem izražajo pričakovanje, da bo Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša kot osrednja inštitucija, zadolžena za slovenski jezik, poskrbel za primerno slovensko izrazje namesto prevzetega.

LITERATURA

- Kern, Boris 2016. Wpływy obcojęzyczne na współczesny język słoweński, *Rozprawy Komisji Językowej ŁTN*, t. LXII, 39–48.
- Klemenčič, Simona 2023. Slovenska akcija »Beseda leta«, Д. Ајдачић, И. Лазић-Коњик (ур), *Реч године у словенским језицима*. Београд : Филолошко друштво „Речи“ – Алма, 49–54.
- Michelizza, Mija, Žagar Karer, Mojca 2018. Internetna leksika v slovenščini: analiza novjših slovarskih virov. *Jezikoslovni zapiski* 24, 1, 79–92.

Симона Клеменчич

Институт за словеначки језик Франа Рамовша

Научно-истраживачки центар Словеначке академије наука и уметности,
Љубљана

ПРЕДЛОЗИ НОВИХ РЕЧИ У СЛОВЕНАЧКОМ ЈЕЗИКУ

Сажетак

У раду се анализирају предлози неологизама које су Институту за словеначки језик Франа Рамовша ЗРЦ САЗУ доставили корисници речничког портала *Фран*, посебно Речника нових речи словеначког језика (SNB, 2012), трећег издања Речника словеначког књижевног језика (eSSKJ, 2016) и Речника актуелне словеначке лексике (2014). Предложени неологизми разврстани су у неколико група са градацијом према иновацији. Предложени неологизми, које корисници шаљу као предлоге за словеначки еквивалент страних речи, углавном не наилазе на позитиван одјек у јавности, а најбоље су примљене нове творевине које се духовито поигравају облицима и значењима већ постојећих речи.

Кључне речи: словеначки језик, речници, нове речи.

УДК 811.163.41'373.43.45=111:[81'373:004]
811.163.41'373.43.45=111:004:[311.212
<https://doi.org/10.18485/novorecje.2024.6.10.4>

Слободан Новокмет*

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

КОНСТРУИСАЊЕ НОВИХ РЕЧИ КАО ЗАМЕНА ЗА АНГЛИЦИЗМЕ У СФЕРИ КОМПЈУТЕРСКЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ И ДИГИТАЛНИХ МЕДИЈА

Новоречје, 2024, бр. 10.

Поред прегледа актуелног стања у лексици компјутерске терминологије, предмет нашег рада је анализа покушаја у домаћој јавности да се кроз јавне анкете/конкурсе (као што је конкурс за „Најбољу нову српску реч“) и речничке нових англицизама предложе нове речи, састављене од домаћих творбених елемената, као домаће замене за термине из компјутерске терминологије и дигиталних медија, који се махом базирају на адаптираним или мање адаптираним англицизмима. У раду ћемо се бавити и оправданошћу таквих покушаја у сфери терминологије која се умногоме базира на фонду речи које креирају и усвајају сами корисници ових технологија.

Кључне речи: нове речи, англицизми, компјутерска терминологија, конкурси за нове речи, српски језик

1. Уводна разматрања

1.1. Компјутерска терминологија у српском језику формирала се као део специјалног вокабулара повезаног са индустријом информационих технологија, компјутерском технологијом и информатиком, који је махом био разумљив и приступачан верзираним стручњацима из ове области. Међутим, њеним ширењем ван оквира информатичких професионалаца у све главне животне токове, питање њеног прилагођавања и превођења постало је актуелније него раније. Тренутно стање у компјутерској терминологији и терминологији дигиталних медија сведочи о несумњивој доминацији адаптираних или делимично адаптираних англицизама, или чак изворно пренетих речи из енглеског језика (Новокмет 2022: 176), о чему је у

* slobodan.novokmet@isj.sanu.ac.rs; ORCID 0000-0002-8525-5680.

домаћој науци о језику увелико писано (в. Ињац 2002; Филиповић 2005; Миланов, Стојановић 2012 и др.). Коришћење терминологије на енглеском језику код корисника ових технологија олакшава чињеница да је она за њих тако прозирнија, комуникацију у том свету чини бржом и проходнијом, а одговара и чињеници да се енглески језик доживљава као лингва франка те струке.

1.2. Поред директних позајмљеница из енглеског језика, постоји још неколико начина стварања термина из ове области у српском језику. Од тих начина онај деривациони, од творбених потенцијала заступљених у српском језику, заправо је најређи и заступљен је са свега неколико примера, нпр. *претраживач* (за браузер), *причаоница* (уместо четрум) или нпр. примери из гејмерског жаргона као што су *пуџачина* (врста видео-игре у којој се користи ватрено оружје), *табачина* (врста видео-игре у којој је фокус на борилачким вештинама) и сл. Други начини јесу семантичко калкирање речи из општег лексичког фонда (као механизам проширивања семантичке структуре већ постојећих речи), нпр. *иконица*, *кућиште*, *миш*, *вирус*, *домен* и др., и директно семантичко позајмљивање/превођење, тј. дословно или буквално калкирање, нпр. принтер – *штампаач*, имејл – *електронска пошта / писмо*, компјутер – рачунар, енгл. *motherboard* – *матична плоча*, хард-диск – *чврсти / тврди диск* и сл.

1.3. Оваква ситуација често доводи до опстајања паралелних, односно конкурентних облика (позајмљенице и калка) истог или блиског значења у пракси, нпр. *даунлоудовати* – скидати/преузети, *дисплеј* – екран, *апдејтовати* – ажурирати, *хедер* – заглавље, *акаунт* – налог, *скриншот* – слика екрана, *сејвовати* – сачувати и сл. (Новокмет 2023: 30), а многи од директних калкова нису заживели у свакодневној употреби нити стекли пуну афирмацију (као нпр. заштитни/ватрени зид за *фајервол*, чврсти/тврди диск за *хард-диск*, закачени документ за *атачмент*, управљачки програм за *драјвер* и сл.).

2. Примери стварања нових речи у сфери инфомационе терминологије

2.1. С обзиром на то да компјутерску терминологију махом креирају и усмеравају сами корисници, који у тренутку општих глобалистичких тековина често раде и стварају у условима у којима је енглески језик својеврсна лингва франка, као општи, заједнички језик те струке, није необично што у домаћој, али и стручној јавности није било покушаја организованог стварања нових речи из ове области. Томе свакако доприноси и чињеница да следом друштвено-историјских и политичких околности у „српском језичком стандарду никада није било пуризма у озбиљнијим размера-

ма” (Клајн 2008: 155) нити „агресивне неологизације” (Радовановић 1996: 31) која би доводила до „усвајања крајње вештачких и неприродних замена” које „изазивају још већи отпор него ’ружне’ туђице” (Клајн 2008: 157).

2.2. Ипак, занимљив експеримент десио се 2015. године када су студенти Филолошког факултета изнели своје предлоге у оквиру истраживања како би превели именицу *селфи*, коју можемо сврстати у домен нове терминологије из мобилне комуникације. На то их је инспирисала проф. Рајна Драгићевић, узимајући као полазиште истраживање А. Халоње и Л. Худечек, сарадника Института за хрватски језик ХАЗУ, који су тражили од загребачких студената да покажу своју креативност у осмишљавању превода за реч *селфи* (Драгићевић 2015: 2). Предлози београдских студената били су донекле слични предлозима хрватских студената, што је деловало интересантно с обзиром на то да се „већ скоро четврт века српски и хрватски језик развијају одвојено” (Драгићевић 2015: 3): *аутопортрет, аутослика, аутофотографија, јајић, ја-слика, лична фотографија, личњак, нарцис, нарцисчић, огледалослик, особњак, позерисање, портрет, „само ја”-слика, самоја, самић, самољубље, самоприказ, самослик, самослика, самосликање, самосликач, самофотка, самофотографија, самошкљоц, свићопецач, својељуб, својеручна фотографија, својић, својка, својко, својографија, својфот, себемлиц, себељуб, себић, себичњак, сликосеб, сопствена слика, сопственик, сопственост, сопствењак*.

Један од закључака Р. Драгићевић био је да је ово „пут којим треба ићи у решавању проблема у вези са гомилањем енглеских речи у лексичким фондовима свих језика”, дакле понудити превод који би кренуо од језичког осећања говорника, преко стручне интервенције нормативиста, до сасвим прихватљиве и уклопљиве нове лексеме (*себић*) (И. 2015: 2).

2.3. Ипак, на нашим просторима најорганизованији и најсистематичнији вид налажења замена за туђице и позајмљенице из енглеског језика одвија се на порталу *Bolje je hrvatski* (bolje.hr) Института за хрватски језик и језикословље, на коме се „nalaze [...] prijedlozi hrvatskih zamjena za strane riječi i tuđice koje su neprilagođene ušle u uporabu u hrvatskome jeziku”. Портал функционише по систему краудсорсинга, који означава актуелну појаву коришћења знања и вештина масе појединаца, и то тако што се даје задатак неодређеној групи људи, у форми отвореног позива, који се сада најчешће упућује путем интернета (Иџац-Малбаша 2012: 241). Стиче се утисак да након сакупљања и анализе предлога које су добили од корисника портала и матерњих говорника, лингвисти са Института бирају семантички, творбено и стилски најподесније замене за туђице, уз одговарајућа објашњења. Као доминантна тематска група речи за које су се тражиле одговарајуће замене у архиви овог портала налазимо термине из компјутерске

терминологије. Већина њих се темељи на истом принципу као и у српском језику, а то су директни или буквални калкови са енглеског језика:

backup > *sigurnosna kopija*; blockchain > *tehnologija (povezanih) bloko-va*; blog > *mrežni/internetski dnevnik*; cloud computing > *oblačno računalstvo*; cyberbullying > *vršnjačko kiberzlostavljanje*; screenshot > *snimka (slika) zaslo-na*; web site > *mrežne stranice, mrežno mjesto*; gaming > *igranje (računalnih igara / videoigara)*; hard disk > *tvrdi disk*; hardware > *strojna/računalna opre-ma*; hashtag > *ključna riječ*; laptop > *prijenosno računalo*; multiscreen > *više-zaslonski*; spelling checker > *pravopisni provjernik*; USB stick > *memorijski štapić*; streaming > *internetski prijenos* и др.

Тек мањи фонд примера из ове групе чине нове речи, или домаће творенице. Такве су нпр. *privitak* (уместо *атачмент*), *brbljaonica* (уместо *четрум*), *preglednik* (уместо *браузер*), *sebić/samoslika* (уместо *селфи*), *suče-lje* (уместо *интефејс*) и *pisač* (уместо *принтер*). Иако се на основу неких примера из прошлости, када су предложене замене за реч *хардвер* (*очврсје, склоповје, стројевина* и сл.) у хрватској јавности наишле на иницијалан отпор, може стећи утисак да новообразоване речи нису увек добродошла промена у језику, која се осећа као део његовог природног развика, ана-лиза ових примера у корпусу хрватског језика (CLASSLA-web.hr (Croatian Web)) показује да ове речи имају одређену фреквенцију употребе у јавном дискурсу, нпр. *прегледник* – 37,31, *сучеље* – 25,31, а *привитак* – 6.51.

2.4. *Српски речник новијих англицизама* из 2021. групе аутора најоп-сежнији је и најобимнији речник овог типа у нашој лексикографији, са 4500 нових англицизама, нудећи осим дефиниција и правописни, грама-тички и изговорни облик речи (као и облике који одступају од стандардне норме). Као једна од тематских области у овом речнику намеће се и ком-пјутерска, одн. информациона терминологија која обухвата информатику, интернет, хардвер, софтвер, онлајн и офлајн играње компјутерских игара, мобилне телефоне, мобилне комуникације, дигиталну фотографију и виде-ографију (СРНА 2021: 28). И сама уводна реч овог речника почиње приме-ром употребе англицизама из ове области: „Downloadovao sam onaj fajl, pa ću ti ga poslati e-mailom kao atačment. Definitivno je super!” (И. 9), што по-казује свест аутора о њиховој активној употреби. Иако је једна од функци-ја овог речника да према потреби наведе постојећи или новопредложени превод датог значења, који наступа и као његов приближни синоним, при-мери на које смо нашли говоре у прилог потврђеној пракси о директним или буквалним калковима, или традиционалним и већ потврђеним реше-њима, без инсистирања на творбеним иновацијама, нпр. *атачмент* = дода-так = приложени фајл = прилог; *спам* = нежељена пошта; *клауд* = рачунар-ски облак = меморијски облак = облак; *хардвер* = компјутерска опрема; *браузер* = претраживач = претраживачки програм = прегледач = прегле-

дачки програм; *бинцовање* = маратонско гледање. Ово нам показује да лексикографска дела овог типа немају амбицију да нуде нова и у пракси непотврђена решења за позајмљенице, већ пре да помогну разумевању новијих англицизама са различитих аспеката њихове употребе.

2.5. Најдиректнији покушај креирања нових речи из сфере информационе технологије и дигиталних медија десио се 2023. године када је „Мала библиотека” из Лондона (дигитални пројекат пре свега намењен размени и учењу језика за децу из дијаспоре) организовао медијски врло добро испраћен конкурс за „Најбољу нову српску реч”. Неки делови пропозиција овог конкурса, као што је тврдња да је „добра и лепа реч уметничко дело”, или да „добра реч снажи и улепшава језик”, да су за „опстанак језика у савременом добу брзих промена потребни брига, пажња и труд” говоре нам да мотиви иза овог конкурса нису били чисто лингвистички, већ да се пре желела подстаћи креативност говорника и промовисати српски језик и језичка култура међу говорницима у дијаспори. Иако је мотив био да се нађу „замене” за све „непотребне туђице”, које нису широкоприхваћене (у које нпр. не спадају *цезва*, *бојлер*, *радијатор*, *јастук* итд.), сами учесници у конкурсy определили су се да предложe замене већином за термине из информационе и дигиталне технологије:

<i>нежељак</i> (замена за спам)	<i>сликотрен</i> (замена за скриншот)	<i>несвој</i> (замена за бот)
<i>зрчак</i> (од речи зрцало) (као замена за селфи)	<i>себић</i> (замена за селфи)	<i>дубоклажа</i> (замена за дипфејк)
<i>признап</i> (замена за power bank)	<i>гледомамац</i> (замена за кликбејт)	<i>утицајац/утицајака</i> (замена за инфлуенсер и инфлуенсерку)
<i>учуп/учупиво</i> (замена за плагин)	<i>свић</i> (замена за лајк)	<i>утицајнер</i> (замена за инфлуенсер)
<i>свеглед</i> (замена за бинцовање)	<i>међумрежје</i> (замена за интернет)	<i>памтило</i> (замена за рачунарску меморију)
<i>податика/податичар</i> (замена за data science и data scientist)	<i>тискач</i> (замена за тачскрин)	<i>умрежје</i> (замена за интернет)
<i>прикачица</i> (замена за атачмент)	<i>примрежен</i> (замена за онлајн)	<i>свидић</i> и <i>несвидић</i> (замена за лајк и дислајк)

Неке речи за које су овде предложене замене спадају у ред, како би то Т. Прћић назвао, оправданих англицизама (Прћић 2005: 130–135), јер имају специфично значење и именују сасвим нове појмове (*интернет*, *спам*, *сел-*

фи), док одређене нису докраја ни сасвим адаптиране у српском језику (као нпр. *data scientist* или *power bank*). Већину новопредложених речи чине сложенице настале композицијом (*сликотрен, гледомамац*) и комбинованом творбом (*нежељак, међумрежје, прикачица, примрежен*) или суфиксалном творбом (*зрчак, утицајник, себић, тискач*), што нам показује са каквим творбеним могућностима располаже српски језик када је ова терминологија у питању. Иако нека решења делују прихватљиво (као нпр. *нежељак, утицајнер, прикачица*), већина (као нпр. *зрчак, дубоклажа, гледомамац, свеглед* и сл.) изгледа вештачки творено, нетранспарентно и без потенцијала да обавља било какве комуникативне функције. Овакви примери подсећају нас на став Е. Фекетеа да „отпор према туђицама долази махом из редова лаичке публике, и утолико је већи уколико се о језику, његовим законитостима и токовима мање зна”. Такође „ниједан језик не располаже таквим арсеналом лексема из којег је, попут мађионичарског шешира, могуће извучити домаће речи када год се за тим укаже потреба” (Ћупић, Фекете, Терзић 2002: 128–132).

3. Закључак

3.1. Осим појединих анкета или јавних језичких конкурса општије намене, у домаћој јавности и институцијама досада није било масовнијих и организованијих покушаја да се творе нове речи у сфери компјутерске терминологије. Разлоге за то треба тражити у чињеници да се од термилошке лексике, у коју речи које припадају сфери информационах технологија свакако спадају, генерално очекује да буде транспарентна (да се већ на основу назива назире значење), интернационална (интернационално препознатљива), устаљена (општеприхваћена у датој дисциплини), доследно уклопљена у термилошки систем, да не остварује секундарна семантичка значења и да буде производ свесне интервенције настале у контролисаном термилошком процесу (Шипка 2006: 151; Гортан-Премк 2004: 116–121). Такође, у српском језику никада нисмо имали доминантне пуристичке струје у самим институцијама које би инсистирале на изричитој замени позајмљеница, према којима је у српској лингвистици махом преовладао одмерен и објектива став (в. Клајн 2008).

Такође, у истраживању које је спровела Д. Божовић 2009. године, о ставовима корисника према локализованим (преведеним) верзијама рачунарског софтвера, види се и благи отпор корисника према преведеним компјутерским и интернетским терминима, који као предност коришћења енглеске верзије истичу, пре свега, навику, лакшу прозирност страног термина, својеврстан престиж енглеског језика и др., али и чињеницу да у оваквим пословима често изостаје неопходна координација између лингвистичких стручњака и професионалних корисника ове технологије (в.

Божовић 2009). То не значи да адаптираних, преведених и прилагођених термина нема, али они долазе махом од корисника самих технологија који инсистирају на оригиналности података, транспарентности информација и распрострањености, док им нестандардизовани преводи изазивају пометњу и повећавају напор. Зато се слажемо са Р. Драгићевић у ставу да треба понудити преводе који би кренули од језичког осећања говорника, преко стручне интервенције нормативиста, до сасвим прихватљиве и уклопљиве нове лексеме, тј. да нове речи треба, кад је то могуће и не по сваку цену, стварати и предлагати у садејству активних корисника ове терминологије и језичких стручњака, поштујући граматичка и творбена правила српског језика.

ЛИТЕРАТУРА

- Божовић, Душица 2009. Језички идентитет софтвера у Србији – ставови говорника. *Синтезис* I/1, 123–134.
- Гортан-Премк, Даринка 2004. *Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Драгићевић, Рајна 2015. Прилог лексичком нормирању (на примеру неологизма селфи). *Језик данас*, XI, 3-4, 1–4.
- Ињац, Горан 2002. Енглески језик у *com medi@* – прилог проучавању српске компјутерске терминологије. *Прилози проучавању језика* 33, 78–122.
- Ињац-Малбаша, Весна 2012. Crowdsourcing – одређивање појма, типологија и сродни термини, *Гласник Народне библиотеке Србије*, 13/ 1, 239–255.
- Јовановић, Владан 2014. Семантички калкови у структури вишезначних речи. У: *Научни састанак слависта у Вукове дане* 42/1. Београд: Међународни славистички центар, 330–342.
- Клајн, Иван 2008. Пуризам и антипуризам у данашњем српском језику. *Јужно-словенски филолог* LXIV, 153–176.
- Миланов, Наташа, Стојановић, Милица 2012. О англицизмима из сфере информатике и могућностима њихове адаптације. У: М. Ковачевић (ур.) *Наука и идентитет* 6/1. Пале: Универзитет у Источном Сарајеву, Филозофски факултет Пале, 293–305.
- Новокмет, Слободан 2022. Ка Правописном речнику компјутерских термина и појмова у вези са интернетом у српском језику – теоријски и практични аспект. . У: В. Брборић, И. Бјелаковић (прир.) *Нови прилози српском правопису* 2. Нови Сад: Матица српска; Београд: Одбор за стандардизацију српског језика, 175–189.
- Новокмет, Слободан 2023. Преводи компјутерских и интернетских термина на српски језик – актуелна питања и проблеми. . *Књижевност и језик* LXX/1, 27–38.

- Прћић 2005. *Engleski u srpskom*. Novi Sad: Zmaj.
- Радовановић 1996. *Српски језик на крају века* (М. Радовановић, ред.). Београд: Институт за српски језик САНУ : Службени гласник.
- СРНА 2021: *Српски речник новијих англицизама* (прво, електронско издање). Нови Сад: Филозофски факултет.
- Турк, Марија 1993. Лексички и семантички калкови у хрватском језику. *Fluminensia*, год. 5, бр. 1–2, 39–48.
- Ђупић, Драго, Фекете, Егон, Терзић, Богдан 2002. *Слово о језику, књига друга*, Београд: Партенон.
- Филиповић, Соња 2005. *Изговор и писање рачунарских англицизама у српском језику*. Београд: Задужбина Андрејевић.
- Шипка, Данко 2006. *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.

САЈТОВИ

bolje.hr
malabiblioteka.net

Slobodan Novokmet

Institute for the Serbian Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts

CONSTRUCTING NEW WORDS AS REPLACEMENTS FOR ANGLICISMS
IN COMPUTER TERMINOLOGY AND DIGITAL MEDIA

Summary

Besides reviewing the current state of computer terminology lexicon, our study focuses on analyzing attempts in the domestic public sphere to propose new words, composed of native morphological elements, as domestic replacements for - terms from computer terminology and digital media, which are largely based on adapted or less adapted anglicisms. These attempts have been made through public surveys/competitions (such as the competition for the "Best New Serbian Word") and dictionaries of new anglicisms. We will also discuss the justification of such attempts in the field of terminology, which is significantly based on the vocabulary created and adopted by the users of these technologies.

Keywords: new words, anglicisms, computer terminology, competitions for new words, Serbian language

Владимир Вукомановић Растегорац*

(Факултет за образовање учитеља и васпитача, Универзитет у Београду)

ДЕЦА КАО ЈЕЗИЧКИ ИНЖЕЊЕРИ: СРПСКИРИЧАРСКА РЕЧОРЧИЦА КАО ПОДСТИЦАЈ ЗА ЈЕЗИЧКЕ ИГРЕ

Новоречје, 2024, бр. 10.

Процес усвајања матерњег језика прате многе особености, а једна од њих огледа се у стварању речи које нису део језичког стандарда. Управо зато је *Српскиричарска речорчица*, речник детињих речи и израза који је приредила Весна Смиљанић Рангелов, важан догађај за проучаваоце развоја говора и начина његовог подстицања код деце. У првом делу рада показаћемо како овај речник захвата и представља одлике дечјег језика, а потом указати и на специфичне методолошке потешкоће које стоје на путу приређивачу оваквог дела. Изведени закључци ће потом добити своје методичко осмишљење у другом делу рада, где се на темељу одабраних одредница и језичких механизма који су у основи њиховог стварања предлаже неколико могућих методички обликованих игара, које су применљиве у предшколском и школском контексту, а које за сврху имају подстицање и развијање имагинативне функције језика код деце.

Кључне речи: лексикологија, методика развоја говора, методика наставе српског језика и књижевности, језичка игра, имагинативна функција језика.

Српскиричарска речорчица као слика детињег језика. – Иако су и до сада постојала издања која су проматрала детињи говор из различитих перспектива, *Српскиричарска речорчица* Весне Смиљанић Рангелов (2023) представља посебан догађај за све оне који се занимају за дечји језички развој. Наиме, овај особени речник представља збирку детињих речи и израза која у себи сакупља више од хиљаду и петсто одредница, при чему је тај корпус изградило више од шест стотина младих говорника.¹⁴ У њему су

* vladimir.vukomanovic@uf.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0002-9442-9435.

¹⁴ Отуда и више него интересантан назив овог лексикографског дела: *српскиричар* је „онај ко добро зна српски језик, стручњак за српски језик” (207), а *речорчица* „свешчица у коју се уписују речи” (191). (Ради економичности текста, приликом навођења одред-

речничке јединице – колико је то било могуће услед природе подухвата – дате јасно и прозирно, по познатим лексикографским начелима, која подразумевају навођење одреднице (нпр. *авионтичар*), њеног значења (*пилот*) и потом примера употребљеног у контексту (– *Ко вози авион? – Авионтичар!*). Осим тога, све одреднице прати и информација о „извору”: обично су наведени име детета, његов узраст и место становања (*Маша Станковић, З, Крушевац*), а повремено се дају и подробније занимљивости у вези са њеним настанком и употребом,¹⁵ као и интересантна разматрања у вези са местом речи у језичком систему.¹⁶

У кратком предговору, исписаном са лакоћом живахног приповедања, приређивач пружа поглед на дечји говор и теорије усвајања језика, а аутентични цртежи деце који потом прате одреднице дају *Речорчици* посебну драж. Та духовитост уводног текста и таква, лудична структура страница могу донекле да заведу на помисао да је реч (само) о једном популарном издању, што би била погрешна оцена. О томе сведочи мноштво закључака које можемо извести читајући овај речник, а они се у првом реду тичу особености дечјег света, ума и језика.

Спочетка, дечји свет карактерише *свежина перцепције* и прилагођавање имена појава управо тој перцепцији. О томе најочевидније сведочи један део речи које везујемо за детињи језик, а који настаје на основи ономатопеја: *амнути* – појести (22), *бам-бам* – лопта (26), *бљонкалица* – вакуум гума за отпушивање судопере (31), *куцкало* – детлић (117). У овом погледу, занимљиво је приметити како у говор деце, на свој начин, улазе и савим савремене и популарне личности и појаве. Тако Мајкл Џексон постаје *Мачуцгеран* (129), „Пирати са Кариба” *Скара-баба-рата* (199), Урош Петровић је познати *загонекташ* (77), а један професор београдског универзитета и књижевни критичар – *фоћетот* (232).

ница и њиховог значења из *Српскиричарске речорчице* у заградама ће бити дате само странице према издању наведеном на крају рада.)

¹⁵ Примера ради, уз одредницу *а-пуноо* стоји напомена: „У узрасту 1–2 године дете је веома волело да прати одвијање саобраћаја. Врло умирујуће је деловало када га родитељи држе у наручју на тротоару, а оно гледа како пролазе аутомобили. Сваки пут када би прошао аутобус ГСП-а, узвикнуло би ’а-пуноо’ (са кратком паузом иза *а*). Коју годину касније, чекајући на Бановом брду аутобус, Ђорђевој матери није промакао тренутак када је мали дечак (око две године) узвикнуо ’а-пуја’ (са кратком паузом иза *а*), показујући на аутобус ГСП-а у пролазу” (22).

¹⁶ Уз одредницу *вини* са значењем *криви* (пример: *Ми смо невини, а ви сте вини*), приређивач дописује напомену у којој показује, између осталог, познавање историје језика: „Црквенословенски корен *-вин-* има значење *крив, грешан*. У српском је очуван у лексеми *невин*, те у правничком термину *виновник* и у црквеним текстовима. Речи настале од истог корена *вина, виновник, винован* очуване су и у другим словенским језицима” (45).

О повезаности речи и контекста у којем се она користи или разумева, тј. о присуству симпрактичности значења у процесу дечјег усвајања језика упечатљиво је писао Александар Лурија (2000: 60–61). У *Српскиричарској речорчици* ову појаву најпластичније дочаравају места у којима се даје додатно објашњење како је реч настала. Овде наводимо само један парадигматичан пример: за реч *вантаратура* (41) приређивач бележи: „велики рефлектор уперен у облаке. *Кад год види светлост на небу, која би нпр. долазила са удаљене пумпе, викао би 'Вантаратура'.* *Требало нам је две године да схватимо о чему говори*” (истакао ВВР).

Дечју језичку перцепцију карактерише и *потрага за смислом* у именованима. У њој мишљење не преза од интервенција у речима које изгледају недовољно логичне, које су, заправо, „само на корак од прозирније логике”, па булдожер постаје *брдождер* (34), вентилатор – *вртилатор* (50), ватрица – *горица* (55), радијатор – *грејатор* (57), жуманце – *жутанце* (74), аниматор – *заниматор* (79); хеликоптер – *летикоптер* (121), имунитет – *лимунитет* (121), нишан – *вирак* (45). Притом, треба приметити да „дописивање логике” подразумева дечје упошљавање стеченог животног и језичког искуства, као и његову интеракцију са оним што се чује. У том погледу се дечја свест још једном показује као будна за успостављање и стварање веза међу сензацијама које до ње допиру, али и за критички опредељено усвајање и освајање језичког простора.

Кад је реч о упошљавању језичког искуства, широко је позната појава да деца стварају нове речи по начелу (значењске) супротности или тако што – са становишта језичког стандарда претерано – шире опсег важења појединих творбених модела (в. Чуковски 1986). У првом случају настају својеврсни антоними: уплатница – *бесплатница* (29), мушкарци – *женскарци* (73), раноранилац – *каснокасникац* (100), материца – *татерица* (211); неутралан – *утралан* (229), јаје на око – *јаје без ока* (260). Други тип језичког деловања по угледу на *голубарник* доноси *бевбарник* (27), по угледу на *певача* и *свирача* ствара *бранача* (33) – голмана, *тортача* (216) – послистичара, *ухапсвача* (230) – полицајца.

Из *Српскиричарске речорчице* се може ишчитати и ведрa способност дечје креације *да мења своју околину*, да је за себе присвоји и оплоди. Тако се на више места казује како је одређена реч постала својина породице и нека врста њеног заштитног језичког жига. Примера ради, *деок* ће означити „траг који остаје на кожи након што нам се усеку наруквица, прстен, ластича или траг од јастука на образу” (64), а *пајчина* – „чајна кобасица”

(162). Оба ова одређења остаће у трајној употреби у уском кругу људи блиских малом говорнику – чак и онда када он одрасте.¹⁷

Речорчица и методолошки изазови речника детињих речи. – Ма колико читаоцима он деловао освежавајуће и игриво, овакав лексикографски подухват није могуће извести без суочавања са значајним проблемима методолошке природе. Они постају највидљивији ако се на уму имају специфичности развоја дечјег речника: примера ради, већ на основној равни сусрешћемо се са тиме да је понекад веома тешко у дечјем говору одредити шта је реч, и то из више разлога.

На формалном плану се могу прибележити најмање три потешкоће. Најпре, у говору деце *фонетски ликови лексеме варирају*, па се отуда јавља недоумица да ли те варијације треба бележити као више различитих лексема или их све подвести под једну исту (уп. Московљевић Поповић 2017). Ову дилему је посебно тешко разрешити стога што одступања међу варијацијама могу да се тичу свега једног гласа, али и више њих. Уколико се сакупљач одлучи да само већим одступањима да статус посебне одреднице, потребно је да повуче (нужно арбитрарну) границу између *већег* и *мањег* одступања. У овом погледу, приређивач *Речорчице* се одлучује да различите ликове лексема бележи као засебне одреднице, па за реч *јастук* одвојено даје форме *јакут* (95), *накут* (140), *тан-туп* (211) или за реч *компјутер* облике *кубилет* (114), *пупунујтеј* (187), *фјунтев* (232), уз адекватна упућивања на алтернативне форме унутар сваке од појединачних одредница. На другом месту, у говору деце су присутни *сливени изрази*, који се могу посматрати као спој две познате лексеме, али не и нова лексема; насупрот томе, оне се могу видети и као засебне лексеме, будући да су, практично, окамењени језички изрази. Док смо ми раније забележили пример *укупатило* („где је укупатило”; уп. Вукомановић Растегорац 2021), у *Речорчицу*, тако, по овом принципу улази реч *натераса* (141). Коначно, приликом усвајања језика деца често користе *непотпуне парадигме* – тј. употребљавају само поједине облике речи – поједине падеже одређене именице или

¹⁷ Нека овде макар као узгредна напомена буду дописана још два запажања. На првом месту, понека дечја лексичка творевина као да носи у себи поетско-филозофску мисао, па када млади говорници за љубав конструишу реч *волест* (48), имамо осећај да су нам сугерисали како се *љубав* и *болест* понегде преклапају, рађајући *болесну љубав* или *љубавну болест*; иако обично немају много знања о источним религијама, као да претпостављају како је супротност нирвани посебно, нервозно стање, па му дају назив – *нервана* (146). Да некада та, дечја инвенција доброно залази у простор за који често претпостављамо да је резервисан само за одрасле показују примери који се налазе на граници црног хумора: тако једно дете после сахране саопштава да је било на *уземљењу* (224), а друго, враћајући се са гробља на којем је породица посетила своје *покојне* предаке, пита да ли сад иде код *непокојне* баба Виде (145).

глаголске облике појединих глагола (уп. Костић и Владисављевић 1995). Отуда се увек може поставити питање када је тачно дете усвојило одређену лексему – да ли тек онда када су у његовом говору потврђени сви њени облици или ту границу треба спустити (при чему, разуме се, ако границу спуштамо, наилазимо на проблем одређења до које мере је треба спустити и на основи којих аргумената)? Аналогно томе, могло би се поставити питање када је детиња реч „зрела” за речничку обраду: колико је њених појављивања и у ком броју облика довољно да се каже да она припада детињем језику? На овој равни је критеријум приликом прикупљања детињих речи доста флексибилан и чини се задовољавајућим да се реч појави и само једном у говорној реализацији да би била обрађена, што је донекле и контекстуално условљено чињеницом да је животни, употребни век децијих неологизама углавном веома кратак.¹⁸

Наведени формални проблеми отварају само један део методолошких недоумица – други је семантичког карактера. Тако се у децијем говору пре појаве „праве” речи јавља *протореч* (Анђелковић 2012) – гласовни склоп који има функционалну и ситуациону вредност, а да притом није заснован на конвенционалном говору одраслих из дететовог окружења (рецимо, дете каже *унгх* увек кад жели нешто да дохвати или сл.). Осим тога, приликом усвајања значења речи дете подешава „опсег значења” који се под одређеним гласовним низом подразумева. Тако долази до претераних *генерализација* значења речи, када дете значење одређене лексеме схвата прешироко, односно до претераних *рестрикција*, када се значење лексеме схвата преуско. У првом случају, лексема *врата* служила би, рецимо, и за означавање врата, и за означавање поклопца на тегли, и за означавање затварача на флаши; у другом, дете вратима назива само врата одређеног облика или конструкције (уп. примере у: Кларк 2009; Ивић 1987). Коначно, сасвим засебну појаву представља приписивање значења другачијег од уобичајеног већ познатој форми речи: тако се у *Српскиричарској речорчици* испоставља да дете под речју *бедник* (28) може да подразумева значење лексеме *победник*, да су *бактерије* (26) – *батерије*, а да је *крвавица* (111) – медицинска сестра која вади крв.¹⁹

¹⁸ Са тог становишта, значајан број одредница у *Речорчици* засигурно чине први (и једини) пут регистроване лексеме, а тек се за неке од њих може тврдити или макар претпоставити да су доживеле фреквентнију употребу. Другим речима, у терминима које наилазимо у разматрањима Рајне Драгићевић (2020: 109), чешће је овде реч о индивидуализмима него о неологизмима и, вероватно, чешће о потенцијалним речима, него о okazjiонализмима.

¹⁹ Овде, разуме се, не треба заборавити ни проблем *симпрактичности значења* о којем је већ било речи у претходним редовима, а свему реченом ваља придодати и то да се у процесу усвајања језика значење и смисао речи мењају, те да пролазе кроз различите фазе (више у: Лурија 2000).

Од Речорчице до језичке игре. – Без обзира на то што су могли да задају приличне муке приређивачу, сви до сада промотрени аспекти *Речорчице* и њеног стварања могу се узети као својеврсна инспирација за игралики приступ усвајању језика у његовим разним функцијама, што је нарочито неопходно у предшколском (уп. Јанковић 2019), а, према нашем мишљењу, веома пожељно и у школском контексту. У овом делу рада приказаћемо тек неке могућности осмишљавања и реализације језичких игара које су засноване на детињим лексичким креацијама и принципима на којима оне почивају. Језичку игру притом разумемо као укрштање језичке грађе и игровне форме (Вукомановић Растегорац 2021), а као што смо више пута у засебним радовима то истакли (Вукомановић Растегорац 2023; Вукомановић Растегорац 2024) циљ ових игара може да буде разнолик и да се остварује на различитим нивоима оперисања језиком. На равни односа према језичкој норми игра може бити *нормативног карактера*, уколико је њен циљ корекција неправилних облика и суптилно упућивање детета на језички стандард, али може да буде и *имагинативног карактера*, уколико је реч о креативном приступу језику. Томе додајемо: изазов за дете може да буде да одређену реч *разуме, употреби* у адекватном контексту или да нову реч *створи*. Такође, кад је реч о форми игре, један од њених најбитнијих елемената чини интринзична (унутрашња) мотивација детета. Она може да буде *реалистично* обликована – нпр. у виду ситуационе игре, која се ослања на дечје животно искуство (одлазак у библиотеку, ресторан и сл.) – или, пак, у различитој мери, у њој може да буде присутна *фантастична* мотивација (ослобађање принцезе, борба против чудовишта, одлазак у свемир и сл.). Разуме се, у игри може да се преплиће и више наведених смисаоних мотивационих импулса, али је приликом њеног осмишљавања, као и приликом њене реализације, важно транспарентно поставити правила и одредити циљеве. У наставку рада даћемо више предлога игара заснованих на грађи коју нуди *Српскиричарска речорчица* – имајући у виду да је то само део могућности које овај речник детињих речи и израза отвара.

Бејбиситер на задатку. – Велики број одредница у *Речорчици* доноси фонетски значајно другачији лик лексеме у односу на онај који користе одрасли: тако је *наранџа* постала *балабинда* (26), *парадајз* бива *батапајз* (27), *шпагете* су добиле име *башкете* (27), *јабука* се назива *вакика* (41), а *маргарин* дете именује као *гамаин* (53); ту су и још мање прозирна именована: *млеко* – *ака* (21), *вода* – *анкуа* (23) или *ебеде* (72), *сок* – *ба* (25), *јогурт* – *водукт* (48) или *догет* (65) итд. Све то отвара простор за игру у којој ће недовољно вешти говорник или говорник који недовољно јасно изговара речи покушати да нам затражи неку од поменутих намирница, а пред нас поставити задатак да му помогнемо. Отуда је за препознавање значења

детињих речи идеална *као да* игра у којој васпитач и чланови његове групе добијају бебу / мало дете на чување на одређено време (дакако, у облику лутке). Да игра буде уверљивија, а за децу мање захтевна, васпитач може да учини да лутка показује у правцу места где се одређена намирница налази, на тај начин, ванјезичким контекстом сужавајући простор за погрешно разумевање, али не затварајући га за нагађање и активно учешће деце у решавању проблема.

Поздрав из Невидиша. – Језичко полазиште за ову игру је дечје именовање предмета према звуку који производи. Мотивација за игру може да буде фантастична: васпитач је прерушен у становника далеке земље Невидиш. Кроз дијалог о имену места, са децом долази до његове главне особности: у њему су предмети невидљиви. Пред децу може да постави питање како онда користе прибор за јело, како хране домаће животиње и сл., а онда им открива да становницима Невидиша у томе помаже звук. Чак, у њиховој земљи, сви предмети носе име по звуку који производе или који прати њихову употребу како би се лакше запамтили и дозвали – тако је, рецимо, виљушка добила назив *боцкалица*, петао – *кукурушко* итд. Одатле игра може поћи у два смера – у смеру разумевања неологизама или њиховог стварања. Први пут би подразумевао да васпитач даје одређене речи (*бипкалица*, *зврцкалица*, *крцкалица*, *куцкалица*, *пљускалица*, *траскалица*, *тупкалица*, *шкљоцаклица*, *шкрипалица*, *шушкалица*; *гагашко*, *грокушко*, *кваквашко*, *кокодашко*, *крекрешко*, *мјаушко*, *цијушко* итд.), а да деца дешифрирају о ком предмету или о којој животињи је реч (у појединим случајевима може се прихватити и више различитих решења). Други смер могао би да подразумева и продукцију неологизама – стварање невидишког језика – од стране деце. Васпитач пушта звук (нпр. звук врата која шкрипе или мачке која мјауче), а деца наводе оноματοпејску реч која је еквивалент том звуку (*шкрип*, одн. *мјау*) и потом именују одређени предмет или животињу (*шкрипалица*, одн. *мјаушко*). На крају, деца могу и превести назив тог предмета или животиње са невидишког на српски језик, па се кроз ширење оквира игре може замислити и читав мали српско-невидишки речник, који би у себи садржао дечје цртеже животиња и њихов назив на обама језицима, као на слици испод.

			
МАЧКА	МЈАУШКО	ПРАСЕ	ГРОКУШКО

Нојологизми или упадајте у најновији Нојев крузер! – Иако је библијски текст захтеван за младог (прет)читаоца, старозаветна прича о Нојевој барци широко је позната и до данас много пута адаптирана у литерарном или филмском облику за најмлађе. Отуда су контекст и проблем са којим се Ноје сусреће углавном познати, а и ако нису, лако се уводе у васпитну групу уз мало прерушавања и глуме. У игривој реинтерпретацији библијске приче, деца би могла да играју улогу помоћника који Ноју помажу да дозове парове животиња на барку – коју је он у међувремену преуредио у крузер не би ли спасао што више створења. Иако се чини да је задатак лак, њега у језичком смислу отежавају лексичке празнине, тзв. интралингвалне лакуне (в. Драгићевић 2015: 241–242): у српском језику веома често, наиме, немамо називе и за мушког и за женског представника одређене животињске врсте. Управо на тим местима отвара се простор за стварање неологизама по аналошком моделу познатом још од раније (*корњача* → *корњач*, *риба* → *рибац*), а посведоченом и у *Речорчици* у примерима типа *бубамара* → *бубамар* (37). Тако Ноје може тражити од деце да призову мушку *ајкулу*, *антилопу*, *врану*, *зебру*, *змију*, *ламу*, *медузу*, *роду*, *свраку*, *столу*, *чинчилу* или *шкољку*, а у таквом задатку веома вероватно ће испливати неологизми попут *ајкулан* или *ајкулац*, *антилопан*, *антилопац* или *антилоп* и њима слични. Ако се, с друге стране, жели још мало хумора, Ноје може да буде тај који изговара аналошке облике на месту на којем већ постоји назив за оба члана дијаде одређене врсте, док му деца помажу тако што разумевају ове „нојологизме” и потом их исправљају. Само неки од могућих су: *вепар* → *веприца* (ум. *свиња*), *медвед* → *медведица* (ум. *мечка*), *петао* → *петлица* (ум. *кокошка*); *коза* → *козац* (ум. *јарац*), *кокошка* → *кокошкац* (ум. *петао*) итд.

У ресторану „Код два шешира”. – Језичка основа за ову игру је дечје стварање неологизама *поступком блендинга* – спајањем две речи у једну, при чему мали говорници користе почетак прве и крај друге речи. Тако *мандарина* и *поморанца* постају *мандаранца* (128), *метла* и *четка* постају *метка* (131), *сврака* и *врабац* постају *сврабац* (195), *небо* и *облак* постају *неблак* (143), нераздвојне другарице *Клара* и *Лаура* постају једно створење – *Клаура* (104). Колико су ове форме логичне показује и то што су наведени спојевии обично лако прозирни: *досаданствен* (*досадан* и *достојанствен*, 68), *обрадушевити се* (*обрадовати се* и *одушевити се*, 151) и други. Игролики контекст овде може створити *као да* мотивација у којој се васпитач прерушава у конобара једног посебног ресторана, а деца симулирају понашање гостију – седе за столовима и поручују своје порције. Међутим, прва специфичност ресторана је то што се називи порција извлаче из два шешира у којима су сличице намирница; друга посебност је то што наруџбина мора да садржи два јела – по једно из оба шешира – али може да се

прихвати само као једна реч јер је конобар страшно забораван. Тако, рецимо, дете извлачи из једног шешира сличицу *грашка*, а из другог сличицу *купуса* – у том случају, треба да наручи *грашпус*; или, пак, из једног шешира извлачи *кромпир*, а из другог *сладолед*, па треба да наручи *кромполед* или сл. У оваквим и сличним комбинацијама треба бити отворен за више алтернативних решења: не само за *грашпус*, него, примера ради, и за *грапус* (*грашак* + *купус*) или *кушак* (*купус* + *грашак*), *купушак* (*купус* + *грашак*). Ако се жели још један ниво игре, онда се може увести додатни задатак: гости своје порције морају да наруче цртежом, па је неопходно да конобару предају и цртеж који би приказивао *два јела у једној слици* (нпр. главицу купуса посуту зрнима грашка или корнет за сладолед у којем се налазе кромпири).

Помози Цветку – откриј му цвећку! – Језичку основу за ову игру, која је, нарочито у својим захтевнијим облицима, примеренија школском узрасту, чини група речи из *Речорчице* у којој је извршена формална промена лексеме на различите начине, па у њој стоје *блака* (30) уместо *длака*, *гњишта* (55) уместо *глиста*, *забунетке* (76) уместо *загонетке*, *кваква* (101) уместо *квака*. Као што се може приметити, до деформације је дошло заменом једног гласа другим или, пак, додавањем одређеног гласа, а може се замислити и интервенција у смеру одузимања једног гласа или више њих. Ослањајући се на то, игра може да се осмисли као изазов откривања одређене речи. Једна од једноставнијих варијаната подразумевала би да у траженој речи буде замењен само један глас, и то најбоље онај иницијални (*шлиста* уместо *глиста*), при чему је делимично наговештено значење које се тражи (нпр. тражена реч представља врсту животиње). У том случају, дете треба да издвоји почетни глас, одстрани га и замени другим тако да добије реч која се уклапа у назначени значењски оквир.

Тај, значењски оквир, наравно, може да се мења у зависности од смисла игре. Примера ради, ако нам је у посети будући цвећар Цветко, можда је његов задатак да открије које то цвеће треба да поседује у својој радњи. Његова колегиница му је у томе помогла и направила списак, али се и мало нашалила с њим, па је прва слова у називима цветова заменила словом Ц. Зато он моли децу да одгонетну које се то цвеће крије у називима *цужса* (*ружа*), *цала* (*лала*), *цубичица* (*љубичица*), *цисабаба* (*висабаба*), *цурђевак* (*ђурђевак*), *циљан* (*љиљан*), *цумбул* (*зумбул*), *цушкатла* (*мушкатла*), *цак* (*мак*), *цожур* (*божур*), *цагорчевина* (*јагорчевина*), *цортензија* (*хортензија*). Разуме се, неки од ових назива нису блиски дечјем искуству, али управо кроз игру то могу постати. Такође, није неопходно да се значењски/тематски оквир усредсреди на називе цвећа, као што није обавезно да се замени први глас, нити да глас којим се прикрива прави назив буде *ц*, већ то може бити и било који други. Коначно, и сама игра може имати обратни

смер: можда изазов за децу неће бити да одгонетну назив скривене биљке, већ да тај назив сакрију (*ружа* → *бужа*), не би ли нпр. цвеће сачували од људи који не умеју да чувају природу и сл.

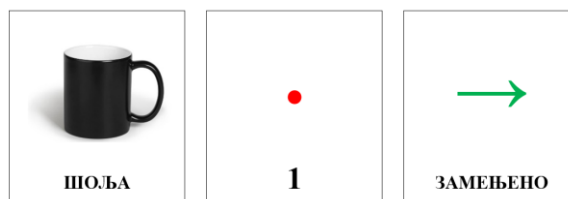
Омотри цифру – провали шифру! – Претходна игра може да се варира у захтеву на много начина: број гласова који се мења може да буде већи од једног, позиција замењеног, додатог или уклоњеног гласа може да буде откривена или неоткривена, значењски оквир циљане речи може да буде познат или непознат. И не само то – ови критеријуми могу да се комбинују на различите начине, тако степенујући тежину изазова пред који се дете поставља (в. табелу испод), а ми ћемо у следећим редовима показати како би могао да функционише један од њих.

	Реч <i>глиста</i>	Број гласова	Означен/неозначен	Наговештено значење
	гџиста	Један	Означен	Врста животиње
Отежавање по једном критеријуму	гџиска	Два	Означен	Врста животиње
	гџиста	Један	Неозначен	Врста животиње
	гџиста	Један	Означен	Није наговештено

Отежавање по више критеријума	гџиска	Два	Неозначен	Није наговештено

	гџиска	Непознат	Неозначен	Није наговештено

Реализација игре у школском контексту, у тренутку кад деца имају до одређеног степена развијену способност самосталног и свесног оперисања гласовима могла би да се постави тимски и такмичарски. Једна група ученика може да задаје реч другој, а игра би могла да тече овако. На столу су три групе картица, окренуте лицем надоле. Прву групу чини произвољан број картица са називима и сликама предмета: *шоља*, *торба*, *свеска*, *стол*, *телефон* или сл. Другу групу чини девет картица: по три на којима су исписани бројеви 1, 2 и 3. Трећу групу чини такође девет картица, на којима су исписане речи *замењено*, *додато* и *одузето* (њима се могу придодати и одговарајући симболи, нпр. →, + и –). Први тим извлачи по једну картицу из све три групе и сакрива реч. Рецимо, једна од комбинација може да изгледа као на следећој слици.



Тада први тим задаје загонетну реч тако што врши назначену интервенцију – замењује један глас у речи *шоља* којим год другим гласом (*боља*, *роља*, *цоља*) и у којој год позицији (*шрља*, *шота*, *шољџи*). Када зада реч, показује супарничком тиму последње две картице (оне на којој су број 1 и реч *замењено*), откривајући му који обим и тип интервенција је извршен.²⁰ Други тим има одређено време да погоди тражену реч (рецимо, један минут). Потом се улоге замењују и победник је онај ко први открије („провали“) одређени број шифара (пет, седам, десет или сл.).

Ја друкчије све назвати могу! – У једној од својих инвентивнијих песама за децу Дејан Алексић пише: „Ја друкчије све назвати могу, / Ви реците да ли сам у праву: / Ногавица рукав је за ногу, / А капа је чарапа за главу“. У наставку ове песме из Алексићеве збирке *Јануар у жирафи* Месећ ће постати „око што не спава ноћу“, сир „млеко што ћошкове има“, дрво „чивилук за лишће“, а слон „балон прикачен за сурлу“. Свесно или не, исписујући ову песму Алексић је на линији дечјих творевина попут *муве бодехе* (263) или *пегле за сендвиче* (265), којима се на страницама *Речорчице* називају *пчела*, односно *тостер*. Језичке креације овог типа, које се не задржавају у оквирима једне речи, већ доносе инвенцију која захвата синтагматски спој више њих, могу се код ученика подстицати добро осмишљеним питањима, којима се перспектива погледа на ствари мења и доводи у везу по метафоричкој или некој другој основи (за методички приступ откривању ових веза уп. Мићић 2020: 31–79). Другим речима, када Алексић каже како је дрво *чивилук за лишће*, он у први план ставља визуелну сличност разгранатог дрвета са чивилуком – дакле, одговара на питање *на шта вас ово дрво својим изгледом подсећа*; када дете именује пчелу *бодехом мувом*, оно одговара на питања *шта ради пчела (бодехе)* и *ко још лети као пчела (мува)*, па онда у спајању те две информације добијамо синтагму *бодехе мува* (а могућа је била и, нешто сложенија, *муволика бодехе* или сл.). Осим наведених песникових примера, неки од могућих су: *шоља* → *рупа с дршком / дршка с рупом, врата* → *чеп за собу, када* → *кревет за купање; јеж* → *бодљикава лоптица / бодљикаво клупко, грокћући јеж* → *бодљикаво прасе, двогрби коњ* → *камила* итд. Разуме се, осмишљавање при-

²⁰ Да је на трећем месту извучена картица *додато*, онда би задата реч могла да гласи *шољак*, *ашоља*, *шбоља*, *шољса* или сл.; по аналогији би се стварале и речи да је извучена картица *одузето* – *оља*, *шоа* или *шољ*. Разуме се, знатно је теже погодити реч уколико су интервенције обимније и подразумевају додавање два гласа која могу бити размештена било где – *шбољак ашољса* или сл., али се управо зато може задати ограничење да се додати или одузети гласови морају наћи један уз други (у том случају, било би дозвољено *шброља*, али не и *шбољак*; дозвољено *шо*, али не и *шљ*).

мера и вођење деце до „сакривања” и „откривања” речи треба да буде поштуно и вешто методички изведено.²¹

Уместо закључка: деца као језички инжењери? – У једнотомном *Речнику Матице српске* (2011: 457) инжењер се дефинише као „технички стручњак са факултетском спремом; звање које се добија завршетком студија на неком техничком факултету”. Ако се то значење има на уму, извесно је да деца у вртићима и ученици у школама не могу бити инжењери. Међутим, ако се акценат стави на реч *стручњак*, а *технички* замени *језичким* – ствари стоје нешто другачије. Управо *Српскиричарска речорчица* демонстрира дечје познавање језичких механизма и способност да се они аналошки упосле у стварању речи, чак и онда – а можда и посебно онда – када те, детиње творевине измичу језичком стандарду. За едукативне игре окупљене око стварања и разумевања неологизама, а тако и око плодног упошљавања имагинативне функције говора, догађаји детиње језичке имагинације могу бити снажан подстицај – на претходним страницама покушали смо да покажемо тек неке од потенцијалних начина на које се грађа *Речорчице* може актуализовати у предшколском и школском контексту.

На крају, један од утисака је тај да овде исписани предлози представљају тек почетак ишчитавања *Речорчице* и рашчитавања њених методичких потенцијала. У неким наредним подухватима занимљиво би било видети постоји ли каква снажнија законитост која би указала на доминанте у стварању нових речи унутар одређеног периода дечјег језичког развоја, па у вези с тим извести и одговарајуће методичке импликације и препоруке. Осим тога, она може бити инспиративан извор за књижевне ствараоце који своја дела намењују најмлађима у племенитом настојању да језик којим исписују своје песме и приче не узимају здраво за готово, већ да га непрекидно самеравају са самим извором лексичке инвенције и освежавају га његовим најузбудљивијим, духовитим и ведрим творбеним и семантичким меандрима.

²¹ Пример у којем се *врата* представљају као *чеп за собу* практично је аналоган примеру типичне претеране генерализације значења речи код деце у којем она *чеп* називају *вратима од флаше*. То нам, даље, сугерише како се управо међу примерима претераног проширивања значења речи може наћи инспирација за загонетање по овом, метафоричком принципу заснованом најчешће на визуелном или функционалном преклапању ентитета које појмови означавају.

ИЗВОР

Смиљанић Рангелов, Весна 2023. *Српскиричарска речорчица: речник детињих речи и израза*. Београд: Службени гласник.

ЛИТЕРАТУРА

Вукомановић Растегорац, Владимир 2021. Метајезичка игра као методички приступ развоју метајезичке функције говора код деце. *Иновације у настави* 2, 72–85. <https://doi.org/10.5937/inovacije2102072V>

Вукомановић Растегорац, Владимир 2023. Индивидуални неологизми у песништву за децу Дејана Алексића – језички аспекти и методички потенцијали. *Новоречје* 9, 126–143.

Вукомановић Растегорац, Владимир 2024. Како играти терминологију – игролики приступ усвајању књижевнотеоријских појмова у млађим разредима основне школе. *Philologia Mediana* 16, 969–984. <https://doi.org/10.46630/phm.16.2024.70>

Драгићевић, Рајна 2015. О лексици која недостаје и начину попуњавања лексичких празнина у српском језику. О неологизмима у српском језику. Потенцијалне речи у српском језику. У: Ж. Станојчић, Д. Мршевић Радовић, Б. Сувајдић (ур.) *Путевима српског језика књижевности и културе: скуп слависта – предавања*. Београд: Међународни славистички центар, 241–270.

Јанковић, Ђорђе 2019. Развијање језичких компетенција у духу *Година узлета* – на примеру морфолошког система. *Методичка пракса* 2, 319–340.

Мићић, Вишња 2020. *Дете читалац и хронологија читања*. Београд: Учитељски факултет.

Речник српскога језика. Нови Сад: Матица српска, 2011.

*

Andelković, Darinka 2012. Razvoj komunikacije, neverbalna komunikacija, govor i pismenost. U: A. Baucal (ur.) *Standardi za razvoj i učenje dece ranih uzrasta u Srbiji*. Beograd: Institut za psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu – Unicef, 51–65.

Clark, Eve 2009. *First Language Acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Čukovski, Kornej 1986. *Od druge do pete*. Prev. Ljubinka Krešić. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Dragičević, Rajna 2020. On the Neologisms in Serbian from the viewpoint of corpus preparation for the compilation of the Matica Srpska multivolume dictionary of contemporary Serbian. *Južnoslovenski filolog* 1, 107–121.

Ivić, Ivan 1987. *Čovek kao animal symbolicum*. Beograd: Nolit.

- Kostić, Đorđe, Spasenija Vladislavljević 1995. *Govor i jezik deteta u razvoju*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Lurija, Aleksandar 2000. *Jezik i svest*. Prev. Milica Glumac-Radnović. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Moskovljević Popović 2017. Prve reči i kako ih odrediti: teorijsko-metodološki problemi u proučavanju ranog leksičkog razvoja. U: R. Dragičević (ur.) *Putevima reči: Zbornik radova u čast Darinki Gortan-Premk*. Beograd: Filološki fakultet, 143–156.

Vladimir Vukomanović Rastegorac

Teacher Education Faculty University of Belgrade, Belgrade

CHILDREN AS LANGUAGE ENGINEERS: SRPSKIRIČARSKA REČORČICA AS AN INCENTIVE FOR LANGUAGE GAMES

S u m m a r y

The process of acquiring language is accompanied by many peculiarities, and one of them is reflected in the creation of words that are not part of the language standard. This is exactly why the *Srpskiričarska rečorčica*, a dictionary of children's words and expressions edited by Vesna Smiljanić Rangelov, is an important event for researchers of speech development and ways of encouraging that development in children. In the first part of the paper, we will show how this dictionary captures and presents the characteristics of children's language, and then point out the specific methodological difficulties that stand in the way of the compiler of such a work. The derived conclusions will then be methodologically developed in the second part of the work, where, based on the selected neologisms and linguistic mechanisms that are the basis of their creation, several language games are proposed, which are applicable in preschool and school contexts, and whose purpose is to encourage and to develop the imaginative language function in children.

Keywords: lexicology, speech development methodology, Serbian language and literature teaching methodology, language game, imaginative language function.

УДК 811.163.41'373.43.45:[81'276:177.82]:304.4

811.163.41'373.61:[81'276:177.82]:304.4

<https://doi.org/10.18485/novorecje.2024.6.10.6>

*Ђорђе Оташевић**

(Институт за српски језик САНУ, Београд)

ЦИЉАНО СТВАРАНА НОВА ЛЕКSIKA У СРПСКОМ ЈАВНОМ ДИСКУРСУ КАО СРЕДСТВО ЈЕЗИЧКЕ АГРЕСИЈЕ**

Новоречје, 2024, бр. 10.

У раду се анализира нова лексика у српском јавном дискурсу која се користи као средство језичке агресије. Анализиране су лексеме с префиксима и суфиксима, сложенице и полусложенице, сливенице, графички околионализми и околионализми творени по незузалним твореним моделима.

Кључне речи: српски језик, језичка агресија, јавни дискурс, лексика, неологизми, околионализми.

1. Увод

Термин *језичка агресија* у лингвистици, психологији, комуникологији и праву одређује се на различите начине. У овом раду под језичком агресијом подразумева се коришћење језичких средстава за омаловажавање, исмевање, потцењивање, вређање, за дискредитовање, за стварање негативног мишљења о некоме или нечему, за нарушавање угледа, имица, за критиковање и осуђивање, за изражавање ненаклоности, непријатељства, при чему се неретко крше етичке и естетске норме (уп. Басовская 2004: 258, Кожина 2006: 340, Гуз 2009: 54, Петрова, Басовская 2011: 17, Кирдун, Андреева 2017: 86, Балахонская, Быков 2018: 494, Кондрашова, Тинина 2018: 242, Кузик 2019: 32–35, Радченко 2021: 90, Завальська 2023: 319 и др.).

* djordjeotasevic@yahoo.com; ORCID: 0009-0004-7192-4777.

** Истраживање спроведено уз подршку Фонда за науку Републике Србије, 7750183, Јавни дискурс у Републици Србији – PDRS / This research was supported by the Science Fund of the Republic of Serbia, #GRANT 7750183, Public Discourse in the Republic of Serbia - PDRS.

У стручној литератури, као и у средствима јавног информисања, срећу се и термини *вербална агресија*, *комуникативна агресија* и *говорна агресија*, с истим, сличним или другачијим значењем од значења које термин *језичка агресија* има у овом раду.

У српском јавном дискурсу језичка агресија је веома присутна. Далеко је најчешћа у политичком дискурсу. Томе доприноси острашћеност већине политичких странака и њихових присталица, крајња пристрасност многих средстава јавног информисања, као и склоност појединих медија ка сензационализму и скандалима. Предуслов за коришћење средстава отворене језичке агресије јесте потпуна слобода изражавања која постоји у Србији. О јавним личностима, поготово политичарима – било онима који су на власти, било онима који су у опозицији – може се рећи или написати било шта, а санкције за изговорену или написану реч изостају чак и када се ради о потпуним лажима или грубим увредама.

Језичка агресија остварује се различитим средствима. У овом раду анализира се циљано створена нова лексика као једно од средстава језичке агресије.

2. Суфикси

Међу лексемама које се користе као средство језичке агресије срећу се и суфикси чије је значење пејоративно, као и суфикси који пејоративност попримају од основе или на неки други начин.

С пејоративним суфиксом *-уша* у нашој неолошкој грађи налазе се именице *напредњакуша* („чланица Српске напредне странке, српске политичке партије основане 2008. године“), *Клинтонуша* (1. Хилари Клинтон, 2. „инсект сличан мушици, који се, како се верује, појавио у већем броју у Србији након НАТО агресије на Савезну Републику Југославију 1999. године, када је председник Сједињених Америчких Држава био Вилијам Цеферсон „Бил“ Клинтон“) и *ковидуша* („особа женског рода оболела од ковида-19“).

Naprednjakuša Nevena Đurić ne zna gde udara (nasaborba.com, 9. 11. 2021); Who the fuck is Staša питао сам, а одговор је гласио: „Па она **naprednjakuša**.“ (danas.rs, 13. 10. 2022).

Да се окренемо овај пут само Либији. Они су сви имали запослења и станове, а онда се из сред среде пакла појавила **Клинтонуша**. Резултат тих њених јавољих идеја је да у Либији није остао ни камен на камену (politika.rs, 20. 4. 2018); || - Brzo! Daj mi lopaticu. Evo jedne **klintonuše**. Daj brzo dok nije odletjela! / - Drž! / - :TRAS: Gdje ti je sad stelt tehnologija, pička ti materina! (vukajlija.com, 2014).

„Zato što je virus u nama. Čuo sam kako te zovu“ rekoh. Bilo mi je jasno da razgovaram u domaćinstvu porodice o kojoj su mi žitelji okolnih sela pričali. „Misliš, što me zovu Veštica?“ reče, stežući dete uz svoje velike grudi. „Po

novom ‘**Koviduša**’, je l’ da, na to si mislio!?’“ (ivanjizeljko.blogspot.com, 13. 8. 2020).

С пејоративним суфиксом *-оња* забележили смо четири именице: *Трампоња, Русоња, Укроња, паштетоња*:

Бас смо и ми Срби превртљиви. Пред америчке изборе 50% нас је било за **Трампоњу**, а сад само 10 % (rtvbn.com, 15. 2. 2018); То што је нација у паду не спречава **Трампоњу** да им, као спас, уваљује ваучере за суви кеш. Подржавам, јер што пре огладне пре ће гледати кога ће на колац, а кога на вешала (pravda.rs, 15. 4. 2023).

Путин је део хабад-кабале. Као да је њему стало до **Русоња**, Ахмат брадоња и других Расијана. Украјински пристанак на примирје би русоњски масмедији приказали као својеврсну капитулацију Украјине и тако би Путин у очима **Русоња** добио још метар висине па би онда имао све заједно 1,80 (forum.krstarica.com, 11. 3. 2024); Челси није до јуче био мали клуб. Јесте мањи од Јунајтеда и Ливерпула, али је имао успеха и пре него што је дош’о **Русоња** (vukajlija.com, 2012).

Укронје ће и добро проћи ако добију „stare kante“ у облику f16 jer oni ubogi rvati nisu dobili ni to (forum.krstarica.com, 21. 5. 2023); **Како се држе укронје** у Мариуполју? (forum.krstarica.com, 6. 3. 2023).

Раштетонје по директиви друкaju по netu srbe који живе у Sad (forum.krstarica.com, 10. 1. 2021).

Аугментативни суфикс *-ина* пејоративно значење може стећи „углавном само у речима где оно проистиче из основе именице, као у *волина, коњина, кљусина, простачина*“ (ц. Клајн 2003: 101). Додавањем овог суфикса на именицу *синекура*, која нема пејоративно значење („добро плаћена служба, положај који не захтева велики рад и одговорност“), добија се именица *синекурчина* чији се други део поклапа с опсценом именицом, па она постаје средство језичке агресије (уп. Радченко 2021: 91).

Супротан случај је са интелектуалном елитом, навађени на синекуре нису ни покушали да владају самостално већ похитали да се подастру новом владару новог светског поретка / Ш’о би реко онај сценариста.. нису то мале синекуре, то су бре **синекурчине!** (standard.r, 18. 4. 2024); Пола буцета ће ти одмах остати у леру. Сви ти они долазе искључиво због големих синекура и **синекурчина** (синекура-добро плаћен, државни посао без икаквог рада и одговорности, оп. аут.) које код тебе и од тебе примају (frontal.rs, 19. 12. 2011); Политика ту више није сервис и начин да се помогне држави и народу коме се припада, него начин живота и начин мишљења, једна фантастична **синекурчина** где се они осећају као рибе у води (srbin.info, 28. 8. 2017).

Исто поклапање јавља се и код изведенице с веома продуктивним суфиксом *-(а)ц*.

Самозвани апатрид, увијек спреман за цмољаве тираде како му Црна Гора успркос свему што је учинио за њену књижевност и културу ни држа-

вљанство није дала, постао је **синекурац**, и то прве класе. И добро, све би то заправо било сасвим у реду, да **синекурац** и даље не глуми маргиналаца, јуродивог праведника (in4s.net, 2016); Следи допуњени и проширени азбучник српске политичке погрде: [...] Сендвичар. Сератор. Серендаћ. Сeroња. Сецикеса. Силеција. **Синекурац**. Скичало (pravda.rs, 9. 5. 2024); **Синекурац** синекурчић синекурчина (jergovic.com, 8. 1. 2014).

Пејоративи с формантом *-oid*¹ често се користе као средство језичке агресије. Деантропонимним околионализмима с овим формантом најчешће се именују, крајње увредљиво, присталице, симпатизери, истомишљеници особе чије име или презиме је у основи. Овај формант често уноси конотацију менталне заосталости или ниске интелигенције. Користи се и за именовање нечег неживог (в. Драгићевић 2018, Николић 2023: 112).

Ne kapiram te, razumem da si **dilasoid** (osoba bez mozga), ali baš da si na tako niskom nivou razvoja, to nisam mogla ni da pretpostavim (021.rs, 28. 10. 2019); „Алтернативна десница“ је напросто нов начин којим ропћући либерални естаблишмент клевете старе конзервативце, оне који се не дају утерати у неоконзервативно-неолибералистички калуп попут бушчади и обамадије, и свакаквих белосветских саркошчића, камерончића и **меркелоида** (fbreporter.org, 23. 11. 2016); Наравно да радикали јесу проблем, али ЛДП је проблем такође. Наиме, на сваку радикалску глупост, **ДС-оиди** одговарају глупошћу сличне килотонаже (forum.krstarica.com, 1. 11. 2006); Најстрашније од свега је што смо, пре двадесетак година, сматрали да се неке ствари никад не могу десити, и смејали се као сумашедшима онима који су кривотворили нашу историју и предање. Један од таквих је био **дукљаноид** Јеврем Брковић, који је за време ратног распада СФРЈ добегао у Хрватску и у „Гласу концила“ 26. априла 1992. године дао интервју (borbazaveru.info, 5. 7. 2011); Западни свет и наши **сорошоиди** наводно одбацују „комунистичко једноумље“, али кад су у питању комунистичке границе, тада пљују на историју и историјско право и признају само комунистичке границе. [...] А западни фактор и наши **сорошоиди** све обрнуше, па дадоше право на државу националној мањини у србској колевици Космету, а забранише право на самопредељење србском народу који је створио Југославију на просторима бивше Југославије [...]. Западни свет и наши **сорошоиди** данас показују свакодневно страшнији степен једноумља од комунистичког (sabornik.rs, 19. 3. 2022).

¹ Неки лингвисти формант *-oid* сврставају у суфиксе, неки у суфиксоиде. Разграничење суфиксоида и суфикса није увек једноставно (в. Клајн 2002: 144–146, Крылова 2013 и др.). Има мишљења да су суфиксоиди, у ствари, суфикси страног порекла (в. Търтова 1990, Търтова 2014). Другачије мишљење је раширеније (в. Клајн 2002: 159, Русакова 2011 и др.).

Појављују се и придеви од именица на *-oid* (в. Драгићевић 2018: 68). Стана Ристић наводи да се овај суфикс „у корпусу нових речи везује само за основе страног порекла“ (ц. Ристић 2012: 157).

Da ove **Dilasoidne** opozicije nema, trebalo bi je izmisliti. Niko više podrške vlasti ne donosi od njih (novicentar.rs, 27. 2. 2020); Дан после брутално покраденог референдума лажна ЕУ и **Сорошoidна** опозиција позива на изборе (srbijadanas.net, 25. 1. 2022); Šešeljoид će sutra napasti i ono što je do juče zapjenjeno branio ako se ispostavi da mu to нарушава **šešeljoидни** *narrativ*. Jer šešeljoида ne interesuju никакве činjenice, već samo **šešeljoидна** „istina“ koja generiše još mržnje. Šešeljoид će liti suze nad svojom tužnom sudbinom (threadreaderapp.com); Ponovo se uspostavlja neka **komunistoidna** pseudosimetrija između stvari koje ni po čemu nisu slične. Zna se koji skupovi imaju prvenstvo - oni koji osveščuju narod na zločine prema njemu koji su se decenijama krili i umanjivali nad onima koji služe u propagandne svrhe. Komunizam je, zna se dokle doveo društva u kojima se zapatio, a dokle će ovaj evrofanatizam i politička korektnost dovesti, videćemo (srbin.info, 10. 7. 2015); И као што Црна Гора неће бити држава, докле год јој је на челу бледа **дукљаноидна** копија мексичког нарко барона Феликса Гаљарда, или неки мањински Форест Гамп створен у једном од америчких Кумровеца – оном што се налази покрај Врела Босне; тако за сада неће имати ни своју државну цркву (iskra.co, 21. 2. 2022).

На продуктивност овог творбеног модела указује постојање апстрактних именица на *-ост*.

Iako je već skupio zavidan broj poena na skali „**šešeljoидности**“, Jovanov ne samo da ne posustaje, već ostavlja utisak čoveka koji tek namerava da pobeđuje samog sebe u disciplini skarednog govora bez trunke stida (nin.rs, 20. 9. 2023); Udba je mala maca u odnosu na Soroševce, ovi drugi je kontrolišu. **Sorošoidnost** je veoma opipljiva i vidljiva, on sam ne skriva da je uložio milijarde i milijarde u propagandni rat na svim poljima (forum.krstarica.com, 26. 5. 2023); Genijalna mi je **debiloidnost** anonimnih botova sa pseudonimima koji si umišljaju da njihovo prozivanje može da izazove neprijatnost kod bilo koga zdrave pameti a ko ovde nije anonimno (x.com, 17. 3. 2024).

Формант *-ијада* у српском језику у почетку је означавао такмичење, надметање (*гитаријада*, *универзијада*) или смотру, манифестацију којом се промовише оно што је у основи (најчешће у вези с гастрономијом): *кобасицијада*, *чваркијада*, *сланинијада*, *пихтијада*, *пришутијада*, *гулашијада*... Касније добија многа друга значења. Деантропонимни околионализми с овим формантом су изразито пејоративни. Степен околионалности је различит.

Bolje bi bilo da se nagrada zove „Dilasijada“, tu bi već bilo mnoštvo kandidata i teška borba: Belvil, platani, busplus sistem, Irt fijasko, konkurs za beton halu... (beobuild.rs, 23. 10. 2012); Da, baš levake, a ne levičare, jer je na primer Makron dodelio mandate za izbore uglavnom svojim obožavaocima, s obzirom da

nema pravu partiju već samo pokret oko svog imena koji tek treba da postane partija, kad se sve ulizice ubace u sistem vlasti. Preko 7.800 kandidata od kojih su bar trećina amateri, koji se nisu bavili politikom pre Makronijade, sada se otimaju za koru hleba i ostalo gore navedeno što ide iz leba (magazin-tabloid.com); Po čemu mlad, 30tak godina? Pomislio sam oni sa pinkijade, Krstić, rošavi i još neki, ima ih, poznati a ne priznati (mondo.rs, 13. 8. 2023); Ovako, ako učitelj, nastavnik i profesor treba da ubiraju sa strane da prežive, da se bave dodatnim poslovima kako bi preživeli, rođaci od obrazovanja nama ostade samo Pinkijada, Hepijada i jad do jada (moravainfo.rs, 26. 8. 2022); Ako se cela Centralna otadžbinska uprava preseli u Hrtkovce, nema razloga da se to mesto ne preimenuje u Šešeljevci, te bi tu mogla da se organizuje tradicionalna manifestacija Šešeljijada, pandan Kobasicijadi i Čvarkijadi (n1info.rs, 1. 6. 2018); Sve je to što vladaju ljudi koje birači nijesu birali, sve je to nejasna briselska politika, „merkelijada“. Biće tu potresa koji će se nazvati postdemokratija Evrope (old.dan.co.me, 8. 6. 2016).

За време пандемије ковида-19 у Србији, као и у многим другим земљама, противници вакцинације и примене противепидемијских мера оштро су полемисали с присталицама вакцина и ових мера. Језичка агресија готово да се подразумевала. Именица *брњичар*, иако је грађена непејоративним суфиксом, има изразито пејоративно значење – присталице ношења заштитних маски као једне од мера за успоравање или спречавање ширења вируса са човека на човека противници ове мере изједначавају са свињама којима се ставља брњица.

Zamolio bih vaxere, **brnjičare**, koronabotove i slične na ovom forumu, da ne šire dezinformacije. Ima mnogo pametnih ljudi koji ne žele nikakvu vakcinu jer nije ni potrebna ni sigurna (forum.krstarica.com, 12. 8. 2020); Nosiće ih **brnjičari** kojima mozak ispiraju kupljeni mediji. Korona je toliko opasan virus da morate da uradite test kako bi znali da ga imate (021.rs, 25. 8. 2020).

3. Префикси

За изражавање негативне експресије често се користе форманти *псеудо-*, *квази-*, *назови-*, *надри-* са значењем „лажни, неправи, тобожњи“, као и жаргонски формант *шатро-*. Најчешће се комбинују с друштвено-политичком лексиком.

Највећи број инвектива с овим значењем грађен је додавањем префикса *псеудо-*:

Док **псеудодржавници**, **псеудописци**, **псеудопатриоте** славе и расипају се милионима марака у Вишеграду, у Приједору људи једва живе (frontal.rs, 28. 6. 2012); Захарова је додала да актуелна председница Молдавије, која поседује румунски пасош, и слични накарадни **псеудополитичари** немају поштовања према народу ове дивне земље, коме је чак отела и језик (rt.rs, 1. 6. 2023); Miroљub Petrović, **pseudoakademik** i jedan od

najpoznatijih antivaksera, osuđen je pravosnažno na novčanu kaznu od 100.000 dinara i proglašen krivim zbog krivičnog dela nadri-lekarstvo i nadri-apotekarstvo, saopšteno je iz Osnovnog javnog tužilaštva u Leskovcu (forum.krstarica.com, 7. 3. 2024); Kralj piramida u ekskluzivnom intervjuu za Nedeljnik otkriva sve o potrazi za grobnicama kraljice Nefertiti i čuvenog sveštenika Imhotepa, priseća se svog prvog otkrića i komentariše rad **pseudo-arheologa** Semira Osmanagića (forum.krstarica.com, 30. 3. 2022); Клевер-ли: **Псеудоизбори** су срамни покушај Русије да се легитимише у Украјини (politika.rs, 8. 9. 2023); Оба режима су изолована од света и нашли су се узајамно. **Псеудопарламент** који је Лукашенко вештачки створио, признали су само Москва, Северна Кореја, Садам Хусеин и Београд. Два таква пандана у свету морају да праве друштво један другоме (stanje-stvari.izjave.net); Тако је било приликом посјете болници у Никшићу али и током састанка с подрепним **псеудопартијама** власти, које су прије неки дан дошле да разговарају с њим о датуму крађе наредних парламентарних и општинских избора. Шефове тих **псеудопартија** шеф режима је ‘угостио ваздухом на столу’ на свој специфични ‘домаћински начин’ (in4s.net, 2020).

Нешто мањи број инвектива је с префиксом *квази-*. Често се комбинује с истим основама као и префикс *псеудо-*:

Треба ли уопште рећи колико је страшно што се на овај начин у 21. Веку у Србији покушава прекршити загарантована тајност гласања, да ли је могуће да Зеленовић, тај вајни **квазидемократа** жели да контролише сваки глас и да приде ако процени да му није довољно буквално „накраде гласова“, колико жели (dnevnik.rs, 30. 8. 2020); Ако опозиција напокон не изађе из ове **квазискупштине** која је као и све институције код нас у служби мафије онда су и они саучеснице у свему што се догађа (rtvbn.com, 20. 2. 2019); Наравно да је истина примарна али коме. Ако ће наш **квазипредседник** и нејаки Радован данас давати обећања а сутра пишати и по нама и тим обећањима па шта је онда сврха истине (rtvbn.com, 3. 3. 2023); Prvo preCednik i njegova svita napravili aferu oko aviona a sad **kvazipremijer** i njegova svita glume ludilo (b92.net, 27. 4. 2015); Пропали глумац и **квазиполитичар**, Сергеј Трифуновић, поново покушава да скрене пажњу са себе (facebook.com, 16. 7. 2020); Да неки од ових наших говњивих **квазидржавника** остави Србију као надмоћну нуклеарно-технолошку силу све би му било опроштено (srbin.info, 2. 2. 2016); Уколико та група ипак одлучи да игнорише вољу народа и одлуку прогура кроз полупарламент и **квазипарламент**, онда ће грађани бити приморани да преузму одговорност и организују општи народни референдум (in4s.net, 2017).

Префикси домаћег порекла *назови-* и *надри-* у савременом српском јавном дискурсу срећу се неупоредиво ређе. Њихово потискивање префиксима страног порекла *псеудо-* и *квази-* одавно је приметно и примећено (в. Ристић 2012: 11).

„Разбићемо ову **надридржаву**“, изјавио је Кисел, тада посланик бившег слободарског лидера Јерга Хајдера, пред америчким новинарима указујући на исправност својевременог „аншлуса“ – припајања Аустрије Немачкој у епохи Адолфа Хитлера (politika.rs, 12. 1. 2013); Неки убрзани развој и расплет када та **надридемократија** постаје једно страшило почиње од Ајзенхауера који наговештава, а убиство Кенедија је преломна тачка када ЗЛО преузима САД. Тада је суспендован Устав и извршен пуч (pouke.org, 11. 1. 2021).

Ako је она **nazoviskupština** od vikenda nelegalna, onda су nelegalne и sve odluke које је donela а ова Skupština која ће бити sutra је legalna и jedina nadležna да donosi odluke, бира rukovodstvo itd. (fkvojvodina.com, 15. 5. 2014); Pismo [...] sadrži isključivo информације које су svima odavno poznate, и то углавном falsifikovane и hiperbolisane, udešene prema interesima Mileta Jankovića, njegovog posilnog Saše Čolaković и drugih леšinара са osmoletkom који су толико ponavljali лажи да их садашњи lakoverni **nazovipredsednik** износи у форми činjenica (enigmatikatio.blogspot.com, 25. 1. 2016); Šta ли на ово каже **Nazovipremijer** Mirko Cvetković? Ovi са власти су нас сигурно odveli у Африку а обећали су Evropu. Mala greška у smeru (b92.net, 30. 1. 2012).

У Речнику САНУ забележено је неупоредиво више лексема с формантима *надри-* и *назови-* него с формантом *квази-*.

Именице и придеви, ретко и прилози, са жаргонским формантом *шатро-* срећу се готово искључиво на друштвеним мрежама и форумима на интернету.

Usledile су и сличне **šatroistorijske** studije у Americi, Francuskoj, Engleskoj и Kanadi: „Da ли је заиста umrlo šest miliona?“ Ričarda Harvuda (1973), „Prevara о šest miliona“ Ostina Epa (1973), „Podvala 20. stoleća“ Artura Baca (1976), „Hitlerov rat“ Dejvida Irvinga (1977), „Mreža лажи“ Malkolma Rosa (1978), „Dnevnik Ane Frank: да ли је verodostojan?“ Robera Forisoa (1978), и „Raskrinkavanje мита о genocidu“ Paula Rasiniјea (1978). Neki од njih били су историчари-аматери и ексцентричне личности жељне publiciteta (и novca), а неки су имали solidније akademske kariјere (forum.krstarica.com, 15. 6. 2024); Најкарактеристичнији су, као и обично, ови лажни антикомунисти и **шатроантигитисти**, дојучерашњи највећи Титови полтрони, који и данас не успевају да сакрију своје право лице пљујући и даље по династији Карађорђевић и принцу Александру (forum.krstarica.com, 17. 7. 2015); Да подсетим: „националиста“ је још један појам натурен Србима да их дели, а натурали су га заједно комуњаре и у новије време од њих отпаднути **шатроантикомунисти**, па има, и шатро два значења, и стално звучи ко неко правдање (forum.krstarica.com, 6. 10. 2012); Debilna и neduhovita proseravanja tog **šatrokomičara** trebalo је odavno skloniti са televizije. Ne znam kome је то uopšte смеšno (forum.krstarica.com, 29. 6. 2011); На stranu што стоји napisano и Ustav се naveliko krši још од **šatrodemokratskih promena** ал' као што и rekoh на prvom ми postу са ове теме, sve то moglo да се skara-

budži i od naših pisanija (forum.krstarica.com, 7. 7. 2011); 75 godina se na grbači Srbije smenjuju neotitoistički republikanci koji su svesni da nisu smejnivi jer kad sjaše Kurta uzjaše Murta. Ista opcija je stvorila privid u javnosti da se zapravo radi o duboko konfrontiranim političkim suparnicima i na toj prevari se bazira srpska **šatrodemokratija** (forum.krstarica.com, 1. 7. 2020).

У сличном значењу среће се и формант *полу*²:

Poluusmena polumandatarka poluvlade poludržave... Voleo bih da vidim šta bi rekao Živojin Mišić, Radomir Putnik, Stepa Stepanović i svi ljudi koji izginuše, da OVI I OVAKVI danas vedre i oblače... Pritom ne mislim samo na ovu, nego na celu ekipu (facebook.com, 27. 8. 2022); **Полупредседник** Владе, **ПолуУкрајине**, предложиће **Полускупштини** да **полуодлучи** о уласку у организацију да би открио „меки трбух“ Русије. Сулудо (.b92.net, 29. 8. 2014); Kako možete izaći na izbore kad ovaj **polupredsednik** vodi sve liste po srbiji protiv ustavno, RTS nije slobodan, birački spiskovi, fantomski glasači, preseljenja (x.com, 27. 5. 2024); Naša **polupremijerka**, **polupremijer**³ je tri u čelo za Zaharovu, ali nije ljudski normalna pa to umanjuje njenu prednost. Danas ti svašta proglašeno političarom (intermagazin.rs, 2. 11. 2019); **Polurasprava** / о **polutemama** u organizaciji ove **poluvlade**... (rts.rs, 24. 2. 2011).

Већина неологизама с формантом *полу*- нема пејоративно значење.

4. Слагање

Међу новим лексемама које се користе као средство језичке агресије сложенице и полусложенице су веома бројне. Чести су деантропонимни неологизми са суфиксоидима: *-кратија*, *-ман*, *-манија*, *-фил*, *-филија*, *-фоб*, *-фобија*, *-лог* и *-логија*.

Koliko god da ovaj **vučićofob** ume da bude tanak u argumentaciji ponekad toliko je tvoja **vučićofilija** smešna na nekom adolescentskom nivou (blog.b92.net, 23. 7. 2015); Moj je utisak da je opozicija kapitulirala pred činjenicom da ne zna šta da radi. (...) I onda nedostatak ideja, politike i smisla svog postojanja traži u „**vučićofobiji**“ koju lansira kao zamenu za ideologiju (blic.rs, 25. 10. 2015)

² „Категоријску припадност форманта *полу*- није нимало лако одредити“ (ц. Клајн 2002: 81).

³ Неологизам *полупремјер* среће се и са значењем које није пејоративно („државни функционер који обавља и неке од премијерских послова иако формално није премијер“): Ne znam da li ste приметили, mi imamo na delu kršenje Zakona o vladi, mi imamo, potpuno otvoreno se priča o tome da imamo polupremijera. Ivica Dačić će biti zadužen za politički deo, Ana Brnabić je odmah ponižena i objašnjeno joj je da će ona biti zadužena za ekonomski deo i mi nemamo više premijere. Mi smo sada ubili izvršnu vlast. Mi smo imali potpuno diskreditaciju i suspenziju, da tako kažem, parlamentarizma u Srbiji (kurir.rs, 23. 6. 2017).

Веома распрострањен облик језичке агресије је комбиновање имена или презимена, најчешће политичара, с елементима којима се означава град или држава (укључујући и именицу *град*):

Skije, jedino efikasno prevozno sredstvo u **Dilastaunu**: Smučar na Slaviji (e-novine.com, 3. 2. 2012); Navali narode kroz Portal Direktno, on vas vodi do **Dilaslenda** zemlje pravde, blagostanja i besplatnih lizalica. U njemu caruje partijsko drugarstvo (publicinsta.at); И Мило је живнуо, нема бише ћушкања ко код Трампа. Бирајте ви владу, али ће браћа Шиптари поново да пеглају за Мила у Стејт Департменту. Не због њега већ због предузећа. Или заједничког бизниса. Од експерата нема вајде. А и ми смо огуглали **Ђуканистан, Дританистан, Медистан** или **Бајденистан...**, нико не поставља питање. Питање је где су паре (in4s.net, 2020); До сада само безмозговићи у **НАТОстан**-у (прим.прев. саркастични хумор аутора уз додатак суфикса -стан на НАТО, што је алузија на Авганистан, Казахстан итд) а има их к'о жутих мрва – немају појма о Мајдану 2014. (sedmasila.rs, 29. 3. 2022); А што се тиче тактичких мало мало па по **Putinostanu** neka drmne (forum.krstarica.com, 22. 5. 2022); А сутра да Москва се преименује у **Putin City** ti bi ovde dramio... / [...] Ne Moskva. Cetinje će se zvati ali ne **Putingrad** nego Putinovo selo (forum.krstarica.com, 29. 5. 2024); Što se neće moći reći za američke sluge [...] i sve one narode koje je amerika okovala u NATO i na lancu ih vodi na **Putingrad** (Staljingrad) (forum.krstarica.com, 5. 12. 2021); У време прошлогодишњег самита Г-8 у „Санкт **Путинбург**“, Запад је појачао критике руског председника (politika.rs, 18. 2. 2007); Који „Celi svet“? **Bajdenistan, DžonsonTown, EU Rajh i Kenguristan...** (forum.krstarica.com, 20. 3. 2022); Ja bih svaki drugi grad nazvao **Vučićgrad!** Živeo Vođa i složno napred u zlatno doba! (021.rs, 12. 12. 2018); Zamisli, **Vučićgrad**. Ili **Vučićstan**. Ili Vučićev Beograd. Ili Vučićevac. Ili prosto – Vučićevo (forum.krstarica.com, 21. 3. 2019); Њима су обећали светлу европску будућност, а добили су нацистичку државу „**Бандерштат**“ и карте у једном правцу на „источни фронт“. Хиљаде мајки са запада Украјине већ плачу за изгубљеним синовима, али је то изгледа тек почетак (pecat.co.rs, 22. 8. 2014).

5. Грађење по моделу

Именица *другорусијанци* настала је по моделу именице *другосрбијанци*:

Ne radi se uopšte o tome, nego o ovim „**drugorusijancima**“ koji su mahom otvorili IT firme, salone, restorane (vrlo moderne) i slično a u poslednje 2 godine su uneli barem 20-ak milijardi € cvrste valute u ovu zemlju (forum.krstarica.com, 27. 2. 2024).

У основи оцазионализма *Путинмеопрости* је лексема *божмеопрости*.

Da li su to zaista njegove ćere, ne mogu da tvrdim. Ali, zamišljajmo da jesu, umesto da su neke rugobe, **Putinmeoprosti** (forum.krstarica.com, 25. 7. 2014).

Пошто већина људи у Србији има негативан став према нацистичкој Немачкој и Адолфу Хитлеру, повезивање одређених особа, држава, народа или организација с нацизмом или Хитлером врло је често међу лексемама које се користе као средство језичке агресије. Именица *Хитлерјугенд* (Hitler-Jugend) послужила је као модел за више околионализамa.

А то ћемо постићи, тако што ћемо фанатично подржавати њеног председника Доналда Трампа и постати „alt-right“ односно **трампјугенд** / Па сигурно да нећу да budem **klintonjugend** или онај glupi **mekejnjugend** (forum.krstarica.com, 16. 8. 2017); Они немају армију. / Како немају? **Merkeljugend** divizije, sve spremne da kolju ruse.... (forum.krstarica.com, 10. 3.2014); Iz Kremlja telefonski instruišu ruske korporacije i tajkune da finansiraju „njihove“. Časopis The new Statesman objavljuje da Gazprom finansira Naše. Neki ih nazivaju **Putinjugend** (pescanik.net, 8. 5. 2009); Demokratska omladina Srbije, odnosno podmladak Demokratske stranke odlučio je na današnjoj godišnjoj skupštini da promeni ime u „**Ditler jugend**“. [...] Jovanović je takođe naglasila da „**Dilas jugend**“ ne bi bilo dovoljno jasno zato što predsednik DS-a nije dovoljno popularan pod svojim pravim imenom i prezimenom koliko pod tim svojim nadimkom (pecat.co.rs, 16. 8. 2013); Ponosan sam na svoje mlade saradnike. Sa druge planete su u odnosu na „Akademiju mladih lidera“ ili kako se već zove онај **Vučić jugend** (x.com, 1. 10. 2021); **Vučić Jugend, Tadić Jugend** i svi ostali Jugendi, jednog dana ćete se naći u septičkoj jami (021.rs, 24. 2. 2015); Te je izbore najviše želela obnovljena „**Sloba/Sešelj – jugend**“ koalicija (doduše, vešto premundurena u tobož projevropijske naprednjake i dačićevske erzac levičare.) (danas.rs, 12. 3. 2014); Vatreни **šešeljjugend**, učesnik otadžbinskih kongresa što je zabilježeno i u debelim knjigama (vasicrajko.blogspot.com, 16. 5. 2010); Zato ima da se bavimo Kosovom, da, uz pomoć **Soros-jugenda** i sličnih kreatura „razbijamo mitove i legende“ (nspm.rs, 7. 6. 2017); Trebao bi ovaj **didikjugend** malo preslušati kako je Dodik na suđenju Karadžiću hvalio njegove ratne poteze i poštenje (30. 12. 2013); Kao podmladak DSS danas tako isto je nekad podmladak SPS delovao protiv studenata pa znamo svi kako se završilo. **Milošević Jugend** je pao 5. Oktobra zajedno sa ostatkom režima pa će pasti i **Košćunica Jugend** sve sa Obrazom (b92.net, 10. 2. 2008); Devojka je bila neki faktor u Dveri (**Dverijugend**), al želi slavu pa je prešla u SPAS (forum.krstarica.com, 22. 10. 2022); Šta rade roditelji tog deteta? Da li znaju da im se mezimac regrutovao u **Obrazjugend**, da izrasta u nacistu... ili su ga možda oni naučili tome i poslali na trg da obavi „svetu dužnost spasavanja srBstva“. Inače, džaba im sve te zabrane organizacija ako se time ukinu samo imena „Obraz“ i „1389“ (elitemadzone.org, 26. 9. 2009); **DS Jugend** / Nije mi jasno odakle uopšte takmičenje u besedništvu u njegovu čast. Imao sam prilike da ga slušam na demonstracijama i pamtim da je davio u nedogled (021.rs, 17.

3.2011); Nesporno je i da su njihova mesta u narednim godinama zauzeli provereni **DSS-jugend** i ostali nacionalsocijalistički, lažnopatriotski i antihaški kadrovi (veselaudba.blogspot.com, 5. 2. 2011).

6. Сливенице (контаминати)

Међу лексемама које служе као средство језичке агресије сливенице су бројне. Јављају се и линеарне и нелинеарне сливенице⁴.

Линеарне сливенице се срећу чешће од нелинеарних:

ботацбина = *бот* + *отацбина*: Kako ono beše? Čini mi se „Ja imam otadžbinu, uvek mogu da je izdam.“ Tako nešto. Doduše Čale pre ima Botadžbinu (021.rs, 7. 12. 2021), BOTADŽBINA TE ZOVE! (x.com, 17. 3. 2019); Botadžbina protiv aktivista / [...] profesionalni političari više nisu glavni problem, već aktivisti, oni, koji iza sebe nemaju sedenje u klupama Skupštine i prljave ruke, nemaju istorijate preletanja već su samo i isključivo borci za pravdu (ozonpress.net, 29. 8. 2023).

сморона = *смор* + *корона*: Neka ga. Proći će i ova smorona.. neće dovijeka (forum.cdm.me, 20. 4. 2020); Lepim vestima protiv smorone (instagram.com, 14. 4. 2020); Pročitam priču jednom, napravim pauzu pa je pročitam ponovo posle par sati (neka prednost od ove izolacije zbog smorone je to vreme koje imam za posvećeno čitanje) (goodreads.com, 30. 3. 2020).

ЕУшвиц = *ЕУ* + *Аушвиц*: Увођењем обавезне вакцинације становницима конц-логора ЕУшвиц су укинута основна грађанска и лична [права] гарантована Чланом 25 Устава Републике (srbijadanas.net, 24. 10. 2017); Србија постаје Еушвиц. Не знам колико пута сам поновила и опет ћу: човек, који је преживео Аушвиц, оставио је у аманет поколењима која долазе следеће: „Мене у логору нису мучили неписмени, већ школовани лекари, сестре, инжењери, официри.“ (pricalica.blog.rs, 4. 9. 2015); Србија треба да призна Степинца за свеца па ће ући у ватикански пројекат звани ЕУшвиц. Не требамо да идемо у ЕУШвиц јер личи на цамахирију (srbin.info, 14. 1. 2016).

вакционалност = *вакцина* + *националност*: Primetio je da mu je ta podela na Srbe, Hrvate, Bošnjake opasno dosadila, pa je zbog toga posegnuo za idejom o podeli po „vakcionalnosti“. Napravio je sinopsis za scenario s tim u vezi, koji je objavio na svom Fejsbuk nalogu, a u njemu se pripadnici različite vakcionalnosti između sebe potuku. Kada se ispred njih ispostavi lik koji je dobio najnoviju Johnson&Johnson vakcinu a uz nju i besplatni šampon protiv peruti, ustreme se i na njega (danars.rs, 13. 4. 2021).

коронагедон = *корона* + *армагедон*: Proglašena pobeda nad koronavirusom / [...] Oni izgleda nisu obavešteni kao mi da se nakon letovanja ponovo planira Koronagedon (b92.net, 25. 6. 2022); Selo gori, a baba se česlja, eto to je ukratko ovaj koronagedon, ni prva ni poslednja prevara gde ste glavni glumci vi iz zombi apokalipse - svi ste zombirani, a zombirala vas je szo

⁴ О разграничењу линеарних и нелинеарних сливеница в. Оташевић 2022: 142.

koju kinezi iskoristiše u nadi da će na ovaj način da preuzmu svet (forum.krstarica.com, 28. 3. 2020).

досманлија = *ДОС* + *османлија*: Koliko vrtića je podignuto za vreme vlasti dosmanlija u Novom Sadu? Koliko je dece bilo upisano u državne vrtiće i da li su isplaćivane subvencije za svu decu koja su se našla ispod crte? Uništavanje Novog Sada i Srbije dok se oni ne vrate u sedlo i ne zajašu nas ponovo, jedina je politika Novakovića, ali i njegovih političkih gurua – Jeremića i Đilasa (nsuzivo.rs, 10. 8. 2021).

ђилиптер = *Ђилас* + *гидлиптер*: Ђилиптер директно плjunuo narodu u lice! Tajkun psovao kao kočijaš u parlamentu! / Tajkun Dragan Đilas, vođa mrziteljske opozicije, psovao je kao kočijaš u skupštinskoj sali i pretio poslanicima tokom konstitutivne sednice Skupštine Srbije (informer.rs, 7. 2. 2024); Da prošetam do ćorave providne kutije i glasam za Srbljanovićku tj. LDP u nadi da neće Ђилиптер osvanuti na čelu mog grada, pa možete misliti ondaK kol'ko ga volem (blog.b92.net, 24. 9. 2013).

Примери нелинеарних сливеница:

Конвид = *Кон* ∧ *ковид*: Ali dr Kon-vid je još pre kovidа svoj obraz ukaljao sa vakcinama (forum.krstarica.com, 14. 2. 2024); Kon-vid po onima koji su ga napravili da bude Srpski (021.rs, 21. 7. 2020).

Потрошенко = *потрошен* ∧ *Порошенко*: Nisam pratio, kakve su prognoze, ankete, da li Porošenko sutra i zvanično postaje PoTrošenko (forum.krstarica.com, 21. 4. 2019).

Хуљари = *хуља* ∧ *Хилари*: Zato što sam prepoznao komunizam u ovoj kulturnoj revoluciji kojom je amerika zaražena, i zato što imam obraza da zauzmem stav kada su pitanju klintonoidi - huljari se hvalila da je nagovorila bila da гађа srbe (forum.krstarica.com, 8. 7. 2020).

пландемија = *план* ∧ *пандемија*: У летњој план-демији има сада стварно болесних људи и тешких клиничких случајева, за разлику од пролећне план-демије када су болнице биле празне и све беше спинована медијска превара. И ово преко лета је велика превара, зато што се ковроном назива свако оболење настало тровањем и зрачењем (borbazaistipnu.rs, 4. 8. 2020).

Највише сливеница је наведено у књигама и радовима Ранка Бугарског (Bugarski 2006, Bugarski 2009, Bugarski 2013, Bugarski 2019). Многе од њих су коришћене као средство језичке агресије. Велики број сливеница с пејоративним значењем у српском језику анализиран је у више лингвистичких радова о контаминацији (в. Lalić-Krstin 2014, Томић 2019, Драгићевић 2022, Јовановић, Новокмет 2022 и др.).

7. Графички околионализми

Два велика латинична слова *s* (*SS*), која су била скраћеница Шуцштафела (нем. Schutzstaffel – Заштитни одред) и која асоцирају на есесовце и нацизам, јављају се не само у пејоративним графичким околионализмима

српског већ и других словенских језика (в. Кирдун 2017: 94, Радченко 2021: 93).

Vidim **natoSSekta** uletila hupomoć i sa **ukrofašiSStima** ćeraju Ruse do sjevernog pola a ako mislim da je sjeverni pol zapravo Новороссиа (forum.kr-starica.com, 12. 4. 2022);

У више пејоративних околионализама језичка агресија постигнута је истицањем великог латиничког слова у (U) унутар лексеме, чиме се инсинуира веза одређене особе с Павелићевим усташама. Ово је посебно уочљиво у тексту писаном ћирилицом.

Мислим ово нико никада из редова екавске Усташе није изјавио, ма ни близу, а поготово није са неке овакве позиције типа јебеног универзитетског професора. Буквално су Рвати, заједно са **бУрсаћем** и Кесом гована прећутали ово што је лик реко и искрено били затечени да је лик овако отворен Усташа (t.me, 21. 3. 2024); Изградња култа личности **сУдцу** Мајићу (t.me, 18. 4. 2024).

Визуелна сличност ознаке за амерички долар (\$) са латиничним словима *с* и *ш* искоришћена је у неколико пејоративних околионализама:

Са времена на време, није тајна, припадници ВСУ дају координате артилерији ДНР на пр. о позицијама „бандеролога“ и након прецизне одраде по циљевима уљудно се захвале ополченицима. Тзв. **У\$раинска** војска је крајње нефункционална и то не могу да реше ни ђаво ни америкењци (srbin.info, 2. 8. 2018); Опрезно гутајте информације које пружа Крик је су они **шоро\$** и не раде у корист срба. То што тренутно **шоро\$** подрива АВ то не значи да ће дозволити да на чело Србије дође чисти србин (smtp.pravda.rs, 9. 2. 2021).

У име српског политичара Милоша Јовановића након слова „ми“ додат је број 6, чиме се инсинуира да је он агент обавештајне службе Уједињеног Краљевства, познате по скраћеници **МI6** (Military Intelligence, Section 6).

Боже, спаси српски народ од „српске“ опозиЦИЈЕ, сажежи их у огњу овако гњиле и бескрупулозне. Прво Аветници, сад овај, имамо ли **шо-МI6ја** да се јави па да употпунимо хеттрик очајања и политичке гњилости? (t.me, 3. 4. 2024); По мом мишљењу то је поређење две издаје. Додуше мени је некако већа издаја да сУвЕрЕнИ дЕсНиЧаР **Миблош** и ДСС стану на страну оних са којима су рекли да никад неће моћи и који су њихов идеолошки опозит и по његовим личним речима нису државотворни [...]. Додуше није идеолошки конвертовала као **Миблош** иако је сте издала. Тако да ипак мислим да је он иритантнији (t.me, 19. 3. 2024).

8. Неузуална творба

Да би се навели и описали сви неузуални творбени модели који се срећу у околицизмама који служе као средство језичке агресије у српском јавном дискурсу, био би потребан засебан рад, а вероватно и много више од тога. Овде ћемо навести само неколико примера:

Ali, ne zaboravimo - njihovi idoli su sive tehokrate lažnih i nameštenih osmeha iz briselskog servisa krupnog i finansijsko-bankarskog kapitala koji razaraju uslove života širom **EUraj(h)a**, ali i van njega (b92.net, 11. 11. 2013); Нажалост, реално постојећи Срби су им гаднији него „**Н(ДХ)1**“ и „**Нови СС**“ (frontal.rs, 7. 3. 2024); За лекара је потребна савест, а корпоративна **vakci naci** медицина је чекић, а М.Р. овде накованј (leutar.net, 26. 1. 2019); Тамо су после петог октобра дошли кадрови са В92 (тадашња **Soroš-ološ** екипа: Буљошевић, ШЛЈ Стефановић, жута Олја,...) (forum.krstarica.com, 27. 10. 2023); Јер грађанштина је у контексту босанског лонца синоним за повлашћени статус **Женеидјецаба** којег су исти уживали током отоманског вакта. Што Екоуасташама логично ни најмање не смета (t.me, 12. 4. 2024); Наиме да вас подсетим, дан након датог скандала чак су и "СПН" посланици уз **ШуНАТОВца** са правом осеравали дотичног Вехабоуасташоида да би потом устукнули (t.me, 6. 4. 2024); Iako ne znam kako se to poklapa sa zemljama svetlosti, ali моћна **powerslavna** мајчица Русија, како кажу, је земља будућности, Бог на небу, руски цар путин на земљи (forum.krstarica.com, 2. 9. 2022).

9. Закључак

У српском јавном дискурсу језичка агресија је веома честа. Циљано стварана нова лексика једно је од најчешћих средстава за њено остваривање. Томе доприноси острашћеност појединих политичких странака и њихових присталица, крајња пристрасност многих средстава јавног информисања, као и склоност појединих медија ка сензационализму и скандалима.

Циљано стварана нова лексика твори се како зузуалним тако и неузуалним творбеним средствима.

ЛИТЕРАТУРА

- Балахонская, Людмила Владимировна, Быков, Илья Анатольевич 2018. Речевая агрессия в политических блогах радиостанции „Эхо Москвы“. *Вестник СПбГУ. Язык и литература*, 3, 492–506.
- Басовская, Е. Н. 2004. Творцы черно-белой реальности: о вербальной агрессии в средствах массовой информации. *Критика и семиотика*, 7, 257–263.

- Гуз, О. П. 2009. Прояви вербалној агресии у политичному дискурсу. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наук. праць*, 484, 53–57.
- Драгићевић, Рајна 2018. Неке тенденције у творби речи у савременом српском језику. *Језици и културе у времену и простору : тематски зборник*, VII/2, Нови Сад: Филозофски факултет, 63–70.
- Драгићевић, Рајна 2022. О значењу српских сливеница. *Новоречје : неолошки часопис*, 6, 63–74.
- Завальська Л. В. 2023. Лексичні засоби вираження вербалној агресии в соціальних мережах (на матеріалі коментарів у Facebook і Twitter на сторінках П. Порошенка і В. Зеленського). *Записки з українського мовознавства*, 30, 316–325.
- Јовановић Јована, Новокмет Слободан 2022. Нове сливенице у именовану појмова из периода епидемије ковида 19 у језику медија. *Новоречје : неолошки часопис*, 6, 91–105.
- Кирдун Алла Анатольевна, Андреева Алесја Владимировна 2017. Словообразовательные окказионализмы с негативной оценочной экспрессией в политическом дискурсе Республики Беларусь. *Политическая лингвистика*, 6, 86–95.
- Клајн, Иван 2002. *Творба речи у савременом српском језику : Први део : Слагање и префиксација*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Матица српска – Институт за српски језик САНУ.
- Клајн, Иван 2003. *Творба речи у савременом српском језику : Други део : Суфиксација и конверзија*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Матица српска – Институт за српски језик САНУ.
- Кожина, М.Н. 2006. *Стилистический энциклопедический словарь русского языка*. Москва : Флинта.
- Кондрашова Екатерина Владимировна, Тинина Анастасия Олеговна 2018. Речевая агрессия в языке СМИ: разновидности и причины появления. *Эпоха науки*, 14, 242–246.
- Крылова, М. Н. 2013. Эти непослушные суффиксы: сложные вопросы морфемного анализа. *Гуманитарные научные исследования*, 7 [Електронски извор:] датум приступа 4.3.2020.
- Кузик, Оксана Андріївна 2019. *Когнитивні та комунікативні особливості мовленнєвої агресии в политичному дискурсу (на матеріалі електронних видань США та Великої Британії)*, Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 296 стр. [необјављена кандидатска дисертација] [https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/dis_kuzyk.pdf] датум приступа 24.5.2024.
- Николић, Весна С. 2023. Деантропонимне творенице из угла лингвокултурологије. *Новоречје : неолошки часопис*, 8, 105–115.
- Оташевић, Ђорђе 2022. Оказионалне сливенице у савременој српској афористици: творбена анализа. *Новоречје : неолошки часопис*, 6, 139–155.
- Петрова, Н.Е., Рацибурская, Л.В. 2011. *Язык современных СМИ: средства речевой агрессии : учебное пособие*. Москва: Флинта – Наука.

- Радченко, Марина Васильевна 2021. О деривационных средствах выражения речевой агрессии в российских и хорватских СМИ. *Поволжский педагогический вестник*, 4 (33), 90-96.
- Ристић, Стана 2012. *О речима у српском језику (творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти)*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Русакова, О. В. 2011. Суффиксоиды и суффиксы в сопоставительном аспекте. *Университет XXI века : научное измерение : Материалы научной конференции профессорско-преподавательского состава, аспирантов, магистрантов и соискателей ТГПУ им. Л.Н. Толстого*. Тула: Тульский государственный педагогический университет им. Л. Н. Толстого, 253–260.
- Томић, Горица Р. 2019. Творбено-семантичка анализа нових сливеница у српском језику. *Зборник радова филозофског факултета*, XLIX (2), 61–84.
- Тыртова, Галина Павловна 1984. *Интернационалне суффиксы в словообразовательной системе существительных сербохорватского литературного языка* : Кандидатская дисертация. Москва: Филологический факультет МГУ им. М.В. Ломоносова.
- Тыртова, Галина Павловна 1990: Још једном о творбеном статусу именица баснодром, ракетодром. *Наш језик н. с.*, XVIII/4–5, 309–312.

*

- Bugarski, Ranko ²2006. *Žargon: lingvistička studija*. Beograd: Biblioteka XX vek – Krug.
- Bugarski, Ranko 2009. *Nova lica jezika: sociolingvističke teme*. Beograd: Biblioteka XX vek – Krug.
- Bugarski, Ranko 2013. *Sarmagedon u Mesopotamiji*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Bugarski, Ranko 2019. *Srpske slivenice: Monografija sa rečnikom*. Novi Sad: Akademski knjižica.
- Lalić-Krstin, Gordana 2014. Upotreba slivenica u srpskom političkom diskursu. *Jezici i kulture u vremenu i prostoru IV/2 : Tematski zbornik*. Novi Sad: Филозофски факултет, 355–366.

Джордџе Оташевич

Институт сербског језика Сербској академији наука и искуства

ЦЕЛЕНАПРАВЛЕННО СОЗДАВАЕМАЯ НОВАЯ ЛЕКСИКА В СЕРБСКОМ ПУБЛИЧНОМ ДИСКУРСЕ, КОТОРАЈ ИСПОЛЪЗУЕТСЈА КАК СРЕДСТВО ЈАЗЫКОВОЈ АГРЕССИИ

Резюме

В статье анализируется целенаправленно создаваемая новая лексика в сербском публичном дискурсе, которая используется как средство языковой

агрессии. Анализировались лексемы с префиксами и суффиксами (*Клинтонуша, паштетоња, брњичар, сиекурчина, псеудополитичар, квазискупитина, шатроисторијски, полумандатарка*), сложные и полусложные слова (*Бајденистан, вучићофоб, Ђиласленд...*), телескопические слова (*ботаџбина, сморона, ЕУшвиц, вакциналност, Конвид, Потрошенко, Хуљари...*), лексемы, образованные по модели другого слова (*другорусијанци, Путинмеопрости, Клинтонјугенд...*), графические окказионализмы (*natoSSekta, бУрсаћ, Миблош...*) и окказионализмы, образованные по неузואальным моделям образования (*Н(ДХ I, вакци наци, Сорош-олош, Женеидјеџаба, ШуНАТОВАц* и др.).

Ключевые слова: сербский язык, языковая агрессия, публичный дискурс, лексика, неологизмы, окказионализмы.

Атанаска Атанасова*

(Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българска академия на науките, София)

ЗА НАЙ-НОВИТЕ ГЛАГОЛИ В БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК¹

Новоречје, 2024, бр. 10.

Обект на разглеждане в настоящата работа са най-новите глаголи в българския език. Целта е да се очертае тяхното място сред всички нови думи и да се изяснят техните специфики и особености. В резултат от направените наблюдения се стига до извода, че те са относително малък дял от всички нови думи, появили се през първите две десетилетия на XXI в. в българския език, като основно са десубстантивни образувания. Най-често нови глаголи се образуват суфиксите *-ира-*, *-ва-* и *-н-*, като се наблюдава и конкуренция между глаголи, образувани чрез прибавяне на различни суфикси към една и съща мотивираща основа.

Ключови думи: неологизми, глаголи, български език.

Регистрирането и описанието на новите думи и думите с нови значения в българския език води началото си от 90-те години на XX в. В резултат на това до днес има издадени три академични речника на новите думи и думите с нови значения в българския език: Пернишка, Ем., Д. Благоева, С. Колковска. *Речник на новите думи и значения в българския език*. София: Наука и изкуство, 2001, 312 с.; Пернишка, Ем., Д. Благоева, С. Колковска. *Речник на новите думи в българския език (от края на XX в. и първото десетилетие на XXI в.)*. София: Наука и изкуство, 2010, 515 с.; Благоева, Д., С. Колковска, В. Сумрова, А. Атанасова, Цв. Георгиева, Н. Костова, Св. Манова. *Речник на новите думи в българския език (от първите две десетилетия на XXI в.)*. София: Наука и изкуство, 2021, 335 с. Всеки от тези речници проследява развитието на езика за период от десетина години, като отразява възникналите нововъведения в него. И трите речника са дело на сътрудници от Секцията за българска лексикология и лексикология.

* a.atanasova@ibl.bas.bg; ORCID 0000-0002-1177-121X.

¹ Публикацията е подготвена с финансовата подкрепа на МОН по ННП „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“.

кография към Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН.

Обект на разглеждане в настоящата работа са новите глаголи, появили се в българския език през първите две десетилетия на ХХІ в. Целта е да се очертае тяхното място сред всички нови думи и да се изяснят техните специфики и особености. Материалът е ексцерпиран от последния речник на новите думи и значения в българския език.

От всички 1981 нови думи и думи с нови значения, включени в *Речника*, глаголите са 147 на брой, т.е. 7,47%. Както става ясно от приведените количествени данни, новите глаголи са относително малък дял от всички нови думи и думи с нови значения в българския език. Около $\frac{3}{4}$ от тях са неологизми (114 глагола), а $\frac{1}{4}$ са неосемантизми (33 глагола).

С оглед на словообразователните им особености прави впечатление, че най-новите глаголи в българския език са предимно десубстантивни образувания. От всички 147 глагола 137 се съотнасят структурно и семантично с новозаети или със съществуващи вече в езика съществителни имена. 48 от тези 137 глагола се съотнасят със съществителни имена, включени в *Речника*, в това число и с неосемантизми, напр. *дилърствам*, *каскадирам*, *палаткувам*, **тунингвам*², *туивам/туитна*. 17 от тези 48 глагола, т.е. $\frac{1}{3}$ от тях, се съотнасят с имена за действия с наставки *-ция*, *-не* и *-инг*, напр. *геймифицирам* от *геймификация*, **инкубирам* от *инкубиране*, *коучвам/коучна* от *коучинг*. С редки изключения останалите десубстантивни глаголи се съотнасят със заети, но вече установени в езика думи, напр. *веганизирам* (от *веган*), *есемесвам* (от *есемес*), *молувам* (от *мол*), *рафтингувам* (от *рафтинг*), *тагвам/тагна* (от *таг*).

Изключително рядко най-новите глаголи в българския език се съотнасят със съществуващи в езика глаголи, напр. *наддекларирам*, *разлогвам се/разлогна се*, *разприателявам/разприателя*. Има само един случай на нов глагол, чиято мотивираща основа е прилагателно име – *беднувам* (от *беден*).

Предвид приведените количествени данни съвсем очаквано е това, че най-новите глаголи в българския език са предимно суфиксални образувания. Суфиксите, с които са образувани, са:

- ира-: 32 глагола, напр. *блендирам*, *каскадирам*, *менторирам*
- ва-: 26 глагола, напр. *буквам*, *каствам*, *линквам*
- н-: 19 глагола, напр. *дислайкна*, *ретуитна*, *скролна*
- и-³: 8 глагола, напр. *пиаря*, *скайпя*, *хейтя*

² Със * пред думата са отбелязани неосемантизмите, включени в *Речника*.

³ В Академичната граматиката на съвременния български книжовен език е отбелязано, че „глаголният форматив (основната гласна *-и-* и окончанията) се прибавя

- изира-: 7 глагола, напр. *балонизирам, веганизирам, игровизирам*
- ства-: 5 глагола, напр. *дилърствам, кулинарствам, хейтърствам*
- ува-: 5 глагол, напр. *молувам, мрежувам, палаткувам*
- ова-: 1 глагол – *гриловам*.

Прави впечатление, че суфиксът *-изира-* намалява своята словообразователна активност за сметка на активизацията на чисто видовите суфикси в българския език *-ва-* и *-н-*.

Наблюденията над материала показват, че в единични случаи има конкуренция между глаголи, които са образувани чрез прибавяне на различни суфикси към една и съща мотивираща основа, напр.

- (1) *гуглирам* – ‘Разг. Търся информация за нещо или някого в интернет, като използвам търсачката Гугъл. *Син.* гугълвам (вж.)’
гугълвам – ‘Разг. Търся информация за нещо или някого в интернет, като използвам търсачката Гугъл. *Син.* гуглирам (вж.)’
- (2) *дрифтирам* – ‘Правя дрифтове (вж. в 1 знач.). *Син.* дрифтвам (вж.), дрифтя (вж.)’
дрифтвам – ‘Разг. Дрифтирам (вж.). *Син.* дрифтя (вж.)’
дрифтя – ‘Разг. Дрифтирам (вж.). *Син.* дрифтвам (вж.)’
- (3) *фотошопирам* – ‘Комп. Жарг. Фотошопвам (вж.)’
фотошопвам – ‘Комп. Жарг. Коригирам дигитална снимка, изображение чрез специална компютърна програма (обикн. Adobe Photoshop). *Син.* фотошопирам (вж.)’
- (4) *хейтя* – ‘Информ. Разг. Нежел. Хейтърствам (вж.)’
хейтърствам – ‘Информ. Разг. Нежел. Изразявам неодобрение, отрицателно отношение към съобщения, изразени мнения, обикн. по определена тема и др. в социалните мрежи, форум в интернет и под. *Син.* хейтя (вж.)’.

В случаите, когато се наблюдава конкуренция между глаголи, образувани от една и съща мотивираща основа, но с различни суфикси, тълкувателната дефиниция се посочва при по-разпространения и предпочетения като по-неутрален глагол, напр. *дрифтирам*. Останалите глаголи са дефинирани чрез синонимна дефиниция и препращат към него, напр. *дрифтвам* и *дрифтя*. Ако не може да се прецени кой от конкуриращите се глаголи е по-разпространен и по-неутрален, то тълкувателна дефиниция се посочва при всеки от тях (вж. напр. *гуглирам* и *гугълвам*).

направо към изходната основа и по този начин изпълнява и ролята на словообразователен елемент“ (ГСБКЕ 1998: 27).

Анализът на материала показва също, че в единични случаи се наблюдава конкуренция между глаголни неологизми и глаголни неосемантизми с едно и също значение, напр.:

лайквам/лайкна – ‘Информ. Нежел. Харесвам (вж.). Ант. дислайквам (вж.)’

**харесвам/харесам* – ‘Изразявам одобрение, положително отношение към нещо (статия, коментар, снимка и др.) в социалните мрежи, чатове, форуми и под. чрез натискане на съответния бутон. Син. лайквам (вж.)’.

Както става ясно от посочените примери, предпочитание е дадено на домашната дума, при която се е развило ново значение.

Интерес предизвиква фактът, че при 112 от всички 147 нови глагола има поне по една стилистична бележка и/или бележка за сферата на употреба. Съвсем естествено най-много нови глаголи са от сферата на компютърните и информационните технологии, напр. *блокирам, разлогвам се/разлогна се, разприпятявам/разприпятя.* С оглед на стилистичните бележки най-често срещани са бележките *Разг.* и *Нежел.*, напр. *дилърствам (разг.), *закопчавам/*закопча (разг.), пърфомирам (нежел.), копиействам/копиействна (комп., разг., нежел.).*

В резултат от направените наблюдения, може да се направят следните изводи:

- Най-новите глаголи са относително малък дял от всички нови думи в българския език от първите две десетилетия на ХХІ в.
- Те са основно десубстантивни образувания и се съотнасят структурно и семантично със съществуващи в езика (предимно заети) думи.
- Най-активен при образуването на нови глаголи е суфиксът *-ира-*, като особено активни са и суфиксите *-ва-* и *-н-*.
- Наблюдава се конкуренция между глаголи, образувани чрез прибавяне на различни суфикси към една и съща мотивираща основа.
- В единични случаи има и конкуренция между глаголни неологизми и глаголни неосемантизми с едно и също значение.

ЛИТЕРАТУРА

- Благоева, Диана 2008. Нова глаголна лексика в българския език. Във: *В търсене на смисъла и инварианта. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. Дина Станишева.* София: УИ „Св. Климент Охридски“, 79–90.
- Благоева, Диана, Сия Колковска, Внина. Сумрова, Атанаска Атанасова, Цветелина Георгиева, Надежда Костова, Светломира Манова 2021. *Речник на но-*

- вите думи в българския език (от първите две десетилетия на XXI в.).* София: Наука и изкуство.
- Грамматика на съвременния българския книжовен език 1998. Т. 2. Морфология. Ч. 2. София: Абагар.
- Костова, Надежда 2012. Наблюдения върху нови глаголи и отглаголни съществителни в българския език. В: *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*. S. Čmejrková - J. Hoffmannová. Praha: Karolinum, 471–476.
- Пернишка, Емилия, Диана Благоева, Сия Колковска 2001. *Речник на новите думи и значения в българския език*. София: Наука и изкуство.
- Пернишка, Емилия, Диана Благоева, Сия Колковска 2010. *Речник на новите думи в българския език (от края на XX в. и първото десетилетие на XXI в.)*. София: Наука и изкуство.

Atanaska Atanasova

Institute for Bulgarian Language, Sofia

ON THE NEWEST VERBS IN BULGARIAN LANGUAGE

Summary

The paper studies the newest verbs in Bulgarian language. It focuses on their specifics and their place among other new words in Bulgarian language. As a result of observations we come to conclusion that the new verbs are relatively small part of all new words appeared in the first two decades of the XXI century in the Bulgarian language. The newest verbs are mainly desubstantive formations, formed with suffixes *-ира-*, *-ва-* and *-н-*. Observations show that there is a competition between verbs formed by adding different suffixes to the same motivating base.

Ключови думи: neologisms, verbs, Bulgarian language.

УДК 811.163.2'374.2:[811.163.2'367.622'373.611
811.163.2'367.622:821.163.2

<https://doi.org/10.18485/novorecje.2024.6.10.8>

*Цветелина Георгиева**

(Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“,
Българска академия на науките)

СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА ИНДИВИДУАЛИЗМИ В МНОГОТОМНИЯ РЕЧНИК НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК

Новоречје, 2024, бр. 10.

Статията представя 126 съществителни имена индивидуализми в Речника на българския език. Посочени са продуктивните и непродуктивните словообразователни модели. Най-много са суфиксалните деривати, следвани от сложните и съкратените думи. Повечето от индивидуализмите не са създадени успешно. Сполучливи индивидуализми са създали: Ив. Вазов, Д. Талев, З. Сребров, Ас. Златаров, Кр. Григоров и др.

Ключови думи: индивидуализъм, съществителни имена, словообразуване, български език.

В българската лингвистика терминът индивидуализъм е по-рядко срещан от неговите синоними: „(авторски) неологизъм“, „индивидуална дума“, „индивидуален неологизъм“ и др. (вж. напр. Спасова 1957, Гунова 1982, Недялкова 1992, Пернишка 2000, Гуторанова 2002 и др.). Тук обаче той е предпочетен като работен термин по няколко причини: 1) точност 2) отличителност от термини като (същински) неологизъм и оказионализъм.

В научната литература липсва ясно разграничение между последните три термина. Ето защо тук първо ще се направи опит те да бъдат кратко и най-общо характеризирани с оглед на разглеждания проблем.

За **неологизмите** – *нови езикови единици, с които се назоват нови предмети, явления, прояви* и пр., от съществено значение е времето на тяхната поява (*през последните 10–20 години*). Такива към днешния момент са напр. *кеш, писи, фритюрник* и др. Неологизмите имат *номинативна функция* и *относително широка употреба*.

Оказионализмите са думи, *породени от контекста*, които имат *случайна употреба* и *силен стилистичен ефект*. Те са *резултат от езико-*

* cveti.g@ibl.bas.bg; 0000-0002-8958-7439.

ва игра (при създаването им понякога се използват необичайни езикови средства и се търси необичайна структура, напр.: съ**БИРА**не; днес **Вторанов**, утре **Първанов**; **засуни** глада; **футболиган**) и имат единична употреба и номинативно-експресивна функция.

Индивидуализмите са езикови единици, преднамерено създадени от известна, популярна личност (писател, поет, общественик), които не се лексикализират. Те се използват само от своя създател (съществуват само в неговия идиолект) и имат преди всичко номинативна функция (напр. *каменя* (П. К. Яворов), *огнеометежен* (Н. Вапцаров), *ихкам* (А. Каралийчев) и др.). Причините за появата на индивидуализмите са различни: липса на название, с което се именува някакво понятие, нова (конкурентна) номинация, резултат от чувство, настроение или от търсено съзвучие и пр.

Тук ще бъдат анализирани обзорно само една част от индивидуализмите в българския език – съществителните имена. Ще се изследват словообразователните модели, по които те са създадени, т.е. ще се посочи произвеждащата единица и кои са най-използваните словообразователни форманти, ще се направи опит за оценка на индивидуализмите от езиково гледище.

Към момента източник с най-надеждна информация за индивидуализмите в българския език е многотомният академичен тълковен *Речник на българския език* (РБЕ), който представя лексикалното ни богатство от 1824 г. (издаването на „Рибния буквар“ на д-р Петър Берон) до днес. В концепцията на *Речника* е залегнало отразяването и на индивидуализмите – на „думи или употреби, отнасящи се до индивидуалния език на даден автор“, както и на „отделни индивидуални значения на дадени лексикални единици“, при това само от класици на българската литература (РБЕ т. 1: 14, 27, 29). За да бъдат определени вярно единиците като индивидуализми, лексикографите използват най-богатата лексикална картотека в страната (традиционна и електронна) и правят множество справки с други лексикографски източници. Ето защо РБЕ се оказва най-надеждният и богат източник и на подобна информация.

Индивидуализмите в РБЕ се маркират с бележката *Индив.*, а авторството се представя чрез сигнатурата към посочените в курсив примери, които илюстрират значението, напр.:

БЕДОВИТ, -а, -о, *мн.* -и, *прил.* *Индив.* Който е изпълнен с беди, с нещастия. *Живота бедовит / не засени со страх духът му упорит.* П. П. Славейков, Събр. съч. III, 70.

МРАКОТА *ж.* *Индив.* Мрачност. *От тавана висеше на средата малка нечиста лампа, която, както казва Милтон, служеше повече за туй да открие мракотата на тоз предел.* Св. Миларов, СЦТ, 10.

В публикуваните досега 16 тома на *Речника* (последният (*С – системност*) излиза през 2023 г.) са представени и тълкувани общо **369** индивидуализма на 95 творци – **246 думи** (от категориите съществителни, прилагателни, глаголи, наречия, местоимения и междуметия), **112 значения**, **3 устойчиви съчетания** и **8 фразеологизма**.

Съществителните имена индивидуализми са **126** на брой и са създадени от 56 известни български личности: А. Каралийчев (АК), А. Страширов (АС), Ас. Златаров (АЗ), Б. Шивачев (БШ), Б. Димитрова (БД), В. Марковски (ВМ1), В. Мутафчиева (ВМ2), Г. Бакалов (ГБ), Г. Караславов (ГК), Г. Райчев (ГР1), Г. С. Раковски (ГР2), Д. Казасов (ДК), Д. Талев (ДТ), Ем. Станев (ЕС), З. Сребров (ЗС1), З. Стоянов (ЗС2), Й. Вълчев (ЙВ), Й. Радичков (ЙР), Ив. Богоров (ИБ), Ив. Вазов (ИВ), Ив. Карановски (ИК), Ив. Мирчев (ИМ), Ив. Шишманов (ИШ), К. Величков (КВ), К. Петканов (КП1), Кр. Григоров (КГ), Кр. Пишурка (КП2), Л. Каравелов (ЛК), Л. Стефанова (ЛС), Н. Антонов (НА), Н. Драгова (НД), Н. Марангозов (НМ), Н. Райнов (НР1), Н. Ракитин (НР2), Н. Хайтов (НХ), О. Василев (ОВ), П. К. Яворов (ПЯ), П. П. Славейков (ПС1), П. Р. Славейков (ПС2), Св. Миларов (СМ), Ст. Волев (СВ), Ст. Дичев (СД), Ст. Загорчинов (СЗ), Ст. Михайловски (СМ), Ст. Чилингиров (СЧ), Т. Влайков (ТВ), Т. Генов (ТГ), Т. Траянов (ТТ), Т. Харманджиев (ТХ), Т. Шишков (ТШ), Ф. Попова-Мутафова (ФМ), Хр. Ботев (ХБ), Хр. Смирненски (ХС), Хр. Ясенов (ХЯ), Ц. Цанев (ЦЦ) и Чичо Стоян (ЧС).

Най-много съществителни имена целенасочено са създали Ив. Вазов (20), П. П. Славейков (19), Ив. Богоров (9) и А. Каралийчев (5). Останалите имат до 3 индивидуализма.

Прегледът на ексцерпираните съществителни имена показва, че те са образувани основно по суфиксален, безсуфиксен и композиционен начин.

Най-много съществителни са създадени чрез **суфиксация**. Предпочитани са формантите *-ик*, *-ач*, *-к(а)*, *-иц(а)*, *-тел*, *-ост*, *-ец* и техните разширени варианти. Образуваните индивидуализми може да се опишат в три групи:

– названия на лица – *малоимотник* (АЗ) ‘малоимотен човек’ < произвеждаща единица (по-нататък ПщЕд) *малоимотен*; *гръмогласник* (КГ) ‘гръмогласен човек’ < ПщЕд *гръмогласен*; *омагьосвач* (ИВ) ‘магьосник’ < ПщЕд *омагьосвам*; *разхождач* (ИВ) ‘човек, който се разхожда или разхожда някого’ < ПщЕд *разхождам*; *забавач* (ИВ) ‘човек, който забавлява някого’ < ПщЕд *забавлявам*; *преспанка* (ДТ) ‘жена, която е родена или живее в Преспа’ < ПщЕд *Преспа* (измислен град в Македония, в който се развива действието в четири романа на Димитър Талев); *недоволец* (НР1) ‘недоволенник’ < ПщЕд *недоволен*; *недъгавец* (ПС1) ‘недъгав човек или некадърник’ < ПщЕд *недъгъв*; *преспанец* (ДТ) ‘човек, който е роден или живее

в Преспa' < ПщЕд *Преспa*; *възсъздавател* (ПС1) 'човек, който възсъздава, възпроизвежда нещо' < ПщЕд *възсъздавам* и др.

– названия на предмети и животни – *вековник* (БД) 'стогодишник' < ПщЕд *вековен*; *гледанка* (НМ) 'изглед, картина' < ПщЕд *гледам*; *кукувка* (БД) 'кукувица' < ПщЕд *ку-ку*; *драконица* (ТГ) 'женски дракон' < ПщЕд *дракон* и др.

– названия на отвлечени понятия

а) отвлечени съществителни, названия на действие – *дощявка* (ПЯ) 'прищявка' < ПщЕд *дощява ми се*; *извъртка* (ИВ) 'извъртане' < ПщЕд *извъртам*; *подсетка* (ПС1) 'подсещане' < ПщЕд *подсецам*; *бързотевица* (ТВ) 'бързане' < ПщЕд *бързам*; *блъскотевица* (ТВ) 'припряна работа, съпроводена със суетене' < ПщЕд *блъскам* и др.

б) отвлечени съществителни, названия на признак – *невдадливість* (ИВ) 'неотстъпчивост, упоритост, неподатливост' < ПщЕд *невдадлив* (ИВ); *людност* (ИВ) 'многолюдност, оживеност' < ПщЕд *люден*; *изхълменост* (ИВ) 'нахълменост' < ПщЕд *изхълмен* (ИВ) и др.

Има индивидуализми, които са образувани чрез замяна на суфикси (обикновено на *-ост* с друг), напр. *жизнерадие* (ГБ) вместо *жизнерадост*, *нерешение* (ПС1) вместо *нерешителност*, *безпощада* (ТТ) вместо *безпощадност* (срв.: *Реши един гърмеж / две работи – една, която беше в мене, / и другата до днес, която в нерешение / държеше делото – и може би до края, / каквато никой тук от тази не желай / доведо би. П. П. Славейков, Събр. съч. III, 131; Разлистяй лесове, дъбрави, / о, край на буйствен праотец! / .. / Откърмай дух на безпощади, / духът на ангел и на лъв! Т. Траянов, ББ, 39).*

Не са малко индивидуализмите, които са резултат на словообразователния процес **съкращаване** (напр. *посег* (АС) < ПщЕд *посягане*; *изразход* (АЗ) < ПщЕд *изразходване*; *издиг* (ИВ) < ПщЕд *издигане*; *нахлув* (ИВ) < ПщЕд *нахлуване*; *предвест* (ПС1) < ПщЕд *предвестие*; *водовърт* (ИМ) < ПщЕд *водовъртеж*). По този начин се постига по-сбита словоформа.

Значително по-малко са индивидуализмите, които са резултат от словообразователния процес **композиция**. При образуване на някои от композитумите участват същите форманти, както при суфиксалните деривати (напр. *-ец*, *-ств(о)*, *-ач*, *-ник*), а при други няма суфикс. Повечето от композитумите са оформени със съединителна гласна *о*, *е* или *и* (напр. *игродумство* (ИВ) 'игрословие'; *месорезник* (ТШ) 'сатър'; *лъконосец* (ЛС) 'войник, въоръжен с лък'; *самораст* (ИБ) 'нещо, което е създадено по волята на Бог, расте и се развива самостоятелно', 'природа, естество'; *медорез* (КП2) 'гравюра'; *кръгошир* (ХЯ) 'кръгозор'; *пиляедец* (АК) 'котарак'; *очивадец* (НД) 'човек, който вади очи'). Единственият композитум без съединителна гласна е *пластматерия* (СВ) < ПщЕд *пластична материя*.

Автори на **сполучливо** създадени индивидуализми са: Ив. Вазов (*игродумство, дрехопродавач*), Д. Талев (*преспанка, преспанец*), З. Сребров (*матовина*), Ас. Златаров (*малоимотник*), Кр. Григоров (*гръмогласник*), П. П. Славейков (*камерюнкерство*) и др.

Като **несполучливи** може да се определят думи, които са създадени по по-слабо разпространени словообразователни модели, напр.: *ограбник* (ГК), *ожидник* и *запознайник* (ИБ), *възвестник* (ПС1). В случая суфиксът *-(н)ик* се свързва с девербална основа, което не е характерен модел в общонародния език (в българския език този суфикс се свързва обикновено с деадективни и десубстантивни основи, срв.: *грозник, нахалник, непослушник, умник, виновник; завистник, надзорник, плодник, зелник*). Като несполучливо създадени може да се определят и думи, образувани със слабопродуктивни суфикси, напр.: *гранел* (ИБ) ‘грапавина’, *кривел* (СЗ) ‘кривина, завой’, *плетило* (КП1) ‘плетиво, плетка’. Несполучлив избор на суфикс има при десубстантивното съществително *орачщина* (ИБ) ‘орачество’, защото с формант *-щин(а)* в българския език не се образуват думи, които назовават работа, занятие на някого. Съществителните от този модел характеризират някого според негова отличителна черта (напр. *йезуитщина, свинщина, идиотщина* и др.). Необичайно е и друго авторското образувание на *-щин(а)* – *посвойщина* (ИБ) ‘свойство, качество’ < остар. *посвоявам* ‘обсебвам’. Несполучлив индивидуализъм е и десубстантивното *кривонделнина* (ИБ) ‘меланхолия’ < остар. индивидуално значение на *кривондел* (ИБ) ‘меланхолик’, защото със суфикс *-нин(а)* в българския език не се образуват названия на болести, състояния, настроения. Десубстантивното съществително *мракота* (СВ) ‘мрачност’ също не е създадено по съществуващ в езика ни модел (със суфикс *-от(а)* се образуват деадективни съществителни като *пълнота, мекота, яснота, гъстота* и др.). Индивидуализмът *жижък* (НР2) ‘жужене’ е много близък по звучене до общоупотребимото *жежък* ‘горещ’ и извън контекст може да бъде определен също като прилагателно. Вероятно произвеждащата единица на *жижък* е звукоподражателното междуметие *жи-ж*. В общонародния български език няма друго образувание, създадено по такъв модел, и поради това е неразпознаваемо. Ето защо то също може да бъде определено като несполучливо. И *жълтуна* (АК) ‘жълтица’ е създадено по несъществуващ модел. Отклонение от традицията е и съществителното *нерешение*, което в индивидуалното словотворчество е резултат от суфиксация, а не от префиксация, както би могло да се предположи (срв. *нерешение* (ПС1) ‘нерешителност’ < остар. *нерешен* ‘нерешителен’).

Има индивидуализми, които се възприемат от читателя като изкуствено изковани, въпреки че са създадени по законите на българското словообразуване. Причина за несполуката може да се търси в тяхната неясна

връзка с ПщЕд, напр.: *провалан* (КП1) ‘човек, който яде много, на провала’; *прехвъргач* (АК) ‘превозвач’; *зададка* (ИБ) ‘задача’; *извъртка* (ИБ) ‘извъртане’; *мощник* (ИБ) ‘юмрук’; *ослана* (ПС1) ‘опора, защита’; *гледанка* (НМ) ‘изглед, картина’; *подробница* (ИШ) ‘подробност’ и др. Неясна семантика имат и безсуфиксните съществителни *извой* (КВ) ‘завой, извивка’, *измах* (ТХ) ‘замах’, *прожиж* (ПС1) ‘шум, свистене от изстреляна граната, куршум’, *избикол* (СД) ‘заобикаляне’, *потай* (СЧ) ‘покой, спокойствие, тишина’, *потая* (ВМ1) ‘покой, спокойствие, тишина’.

В заключение може да се посочи следното:

1) Повечето съществителни имена индивидуализми са суфиксални деривати. Значително по-малко са композитумите и съкратените образувания.

2) Най-предпочитаните форманти са: **-ик**, **-ач**, **-к(а)**, **-иц(а)**, **-тел**, **-ост**, **-ец** и техните разширени варианти.

3) Произвеждащите единици са съществителни, прилагателни, глаголи и междуметия.

4) Повечето от индивидуализмите не са особено сполучливи, тъй като са създадени:

- по непродуктивни или несъществуващи словообразователни модели
- със слабопродуктивни суфикси
- или без ясна (за читателя) връзка с произвеждащата единица.

5) За да бъдат индивидуализмите сполучливи, авторите трябва да имат много добра езикова компетентност, която предполага и знания за продуктивните словообразователни модели, стремеж към семантична прозрачност и пр.

ЛИТЕРАТУРА

- Благоева, Диана 2001: За някои мними авторски неологизми в творчеството на Иван Вазов. В: *Арнаудов сборник. Доклади и съобщения. Т. 1*. Русе: „Лени Ан“, 203–205.
- Бонджолова, Валентина 2009: *(Не)съществуващи думи: Оказионализмите в медийния текст*. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“.
- Бонджолова, Валентина 2016: Оказионализмите и тяхното лексикографско представяне. *SLAV. Wydawnictwa Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk*, 516 – 522. [<https://ispan.waw.pl/ireteslaw/bitstream/handle/20.500.12528/846/Lexikografia-2016-516-522.pdf?sequence=1&isAllowed=y>] достъп 12. 03. 2024 г.
- Вътов, Върбан 1998: *В. Лексикология на българския език. (Лексемика. Ономастика. Фразеология. Лексикография)*. Велико Търново: „Абагар“.

- Гунова, Здравка 1982: Авторски неологизми в художествената реч. В: *Българското слово богатство*. София: „Народна просвета“, 67–70.
- Гуторанова, Илка 2002: Неологизмите на Йордан Радичков в книгата му „Пупаво време“. *Български език и литература*, № 2–3, 80–81.
- Недялкова, Нели 1992: *Неологизми в съвременната българска поезия*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Пернишка, Емилия 2000: Индивидуално словотворчество на Иван Вазов. *Българска реч*, № 1–2, 16–20.
- Речник на българския език т. 1. София, Българска академия на науките, 1977–.
- Спасова, Ана 1957: Неологизмите на Пенчо Славейков. *Известия на ИБЕ*, 207–266.

Tsvetelina Georgieva

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
Sofia

NOUN INDIVIDUALISMS IN THE MULTIVOLUME
DICTIONARY OF THE BULGARIAN LANGUAGE

Summary

The article presents 126 noun individualisms in the Dictionary of the Bulgarian Language. The productive and unproductive word formation models are indicated. The majority are suffix derivatives, followed by compound and abbreviated words. Most of the individualisms were not successfully created. Successful individualisms have been created by: Iv. Vazov, D. Talev, Z. Srebrov, As. Zlatarov, Kr. Grigorov, and others.

Keywords: individualism, nouns, word formation, Bulgarian language.

Дејан Ајдачић*

(Wydział Filologiczny Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk)

Нове руске речи у пројекту „Дар речи” Михаила Епштејна

Новоречје, 2024, бр. 10.

У раду се полази од увида да мало ауторских неологизама из словенских језика улази у друге словенске језике. Представљене су идеје руског филозофа и есејисте Михаила Епштејна о новим речима и новом типу речника који је он назвао „пројективни речник“ који иде корак испред развоја језика ширећи лексички систем новим речима, терминима и концептима. Епштејн се залаже за богаћење језичких могућности руског језика као творац пројекта „Дар речи“ започетог 2000. године. Указује се на основна начела стварања нових речи у овом пројекту и испитује се могућност примене приступа Михаила Епштејна на српски језик.

Кључне речи: нове речи, руски језик, једноречје, стварање нових речи, Михаил Епштејн.

Језици примају стране речи по мери отворености за утицаје других језика, али и надмоћи доминантних култура да шире новостворене предмете, навике и њихове називе. Данко Шипка сликовито пише о „словенском дефициту у трговини ријечима“ (Шипка 2023: 177, 179–180). Француски називи модних и козметичких новотарија шире се током више векова, у деветнаестом веку у друге језике улазе немачки и енглески називи делова мотора и техничких апарата, у двадесетом нас засипају англоамерички називи из индустрије забаве, берзанских послова, туризма и компјутерске технике. Током процеса модернизације у 19. веку у српски језик је ушло доста предложених нових речи српских филолога (в. Шипка 2024). Малобројни су свакодневно употребљавани предмети којима се зна творац назива, као за изменљиво сечиво за бријање названо *жилет* по презимену изумитеља Кинг Кемп Жилета или реч „памперс“ коју је створио Алфред Голдман. Именовање по презимену конструктора раширено је у војној индустрији, а по презимену проналазача у природним наукама.

* dejajd@gmail.com, ORCID 0000-0002-4098-4660.

Захваљујући филолозима и историчарима друштвених наука позната су нам понека имена твораца речи које на нови начин концептуализују стварност, а које у српском језику представљају адаптиране позајмљенице. *Утопија* се најпре појавила у наслову књиге Томаса Мора на латинском језику као име тобожњег новог острва (*nova insula Utopia*) 1516. године. Идеје Луначарског навеле су Ивана Гронског из Савеза писаца Совјетског Савеза да први употреби назив *социјалистички реализам* (1932), а реч *хронотоп* физиолога Алексеја Ухтомског је у област тумачења књижевности увео Михаил Бахтин. Из Орвеловог романа *1984* (1949) реч *Newspeak* је преведена на многе језике, на српском као *новоговор*, а *кетман* француског историчара источних религија Гобиноа учинио је познатим Чеслав Милош својим поглављем у књизи *Заробљени ум* (1953). Појам *глобализација* први је употребио амерички социолог Роланд Робертсон (1982) полазећи од идеје Маршала МкЛуана о глобалном селу. У речницима се не наводе подаци о творцима позајмљених речи.

Писци су именован најпознатији творци ауторских неологизама, али је степен усвајања тих речи у националном језику низак, а још нижи у другим језицима. Било би илустративно побројати позајмљенице у српском језику које представљају ауторске неологизме у другим словенским језицима. Захваљујући заједничким коренима, значењима и сродним творбеним моделима неки ауторски неологизми словенских писаца могли би да буду разумљиви говорницима других словенских језика. Покушај да пронађем макар неки неологизам из стихова Велимира Хлебњикова, Јулијана Тувима или прозе Витолда Гомбровича, Станислава Лема, Карола Чапека или Виктора Пелевина ван српских превода њихових текстова или студија о књижевности није уродио плодом. Разложно је претпоставити и да ауторски неологизми превођених аутора попут Лазе Костића, Змаја, Станислава Винавера или Момчила Настасијевића нису ушли у друге словенске језике. Мали број усвојених неологизама националних и других словенских писаца доиста чуди имајући у виду њихов високи углед у друштву, као и њихове сјајне предлоге обогаћења језика. Нешто веће шансе за усвајање али у уском кругу стручњака имају новотворенице у области терминологије појединих делатности.

Иако се у уводу овог чланка истиче ниски коефицијент прихватања ауторски створених нових речи из других језика, у средиште овог разматрања постављени су ауторски створене нове речи руског филозофа и лингвисте. Нове речи Михаила Епштејна нису ушле у у српски језик, али само разматрање начела ауторски створених нових руских речи сматрам подстицајним за размишљање о могућностима и начелима обогаћивања лексичког система српског језика. Неке Епштејнове нове речи могле би уз потребне адаптације да буду потенцијалне речи и у српском језику, али циљ

овог текста није изношење таквих предлога. Помисао да нека реч недостаје у руском језику може бити подстицај за испитивање да ли је она можда потребна и у српском. Поред речи које стихијски улазе као позајмљенице из других језика, овде се нуди претпоставка да би новостворена реч у другом словенском језику могла да буде потребна и у нашем језику. Новотворенице би могле да буду интересантне и са семантичког и са морфолошко творбеног становишта. Зато предлажем да осим заслужене пажње коју новим речима одају лексикографи који сакупљају, систематизују и описују нове речи, размислимо и о аутору који лично и циљано ствара речи.

Михаил Епштејн је руски мислилац, проучавалац постмодернизма, руске књижевности и религиозне мисли у Русији, истраживач односа према раду, еросу, телу, будућности и творац нових речи, теоретичар и пропагатор обогаћивања руског језика и других језика. Епштејн¹ је рођен 1950. године. У Институту славистике и балканистике АН СССР одбранио је 1989. године кандидатску дисертацију из области филологије „Семантика славјанског словообраза и структура его асоцијативних везај“. Емигрирао је 1990. године у Америку и предавао је на Емори универзитету у Атланти. Од 2011. до 2015. године био је ангажован као професор на Универзитету Дарам у Енглеској и тамо је основао Репозиторијум нових идеја. Бројне Епштејнове књиге и чланци су превођени и на српски језик.²

Михаил Епштејн је на интернету отворио 1995. године на енглеском и руском језику *InteLnet* на универзитету Емори. Од 2000. године објављивао је на овом интернет сајту серију прилога о новим речима са насловом „Дар речи“ и поднасловом „пројективни речник“. У преведеним књигама и текстовима Михаила Епштејна на српски језик, његова залагања за богаћење језика читаоцима у Србији који не владају руским језиком нису позната. Епштејнови ставови о језику доступни су на интернету, али уредници српских издања са уверењем да штиво посвећено неком другом језику не може да буде интересантно српским читалаоцима нису објављивали ове његове радове.

¹ У српским преводима његово презиме се појављује у две форме – ЕпштЕјн и ЕпштАјн, при чему се други начин изговарања и писања презимена ослања на начин читања немачког *-stein*, што је слично српском изговарању Ајнштајн, Рубинштајн.

² *Руска култура на раскрићу : секуларизација и прелаз са дуалног на тројични модел* (1999) *Ново секташтво : типови религиозно-филозофских погледа на свет у Русији (70-их и 80-их година XX века)* (1999), *Блуд рада* (2001), *Филозофија тела* (2009), *После будућности : судбина постмодерне*, 1-2 (2010), *Лепљиви листићи : мисли без реда и обзира* (2015), *Чему све уопште : дечја питања и недетињ(аст)и одговори* (2020). У многим српским часописима су објављени Епштејнови текстови – Градина, Зенит, Итака, Источник, Књижевни магазин, Корац, Књижевна реч, Књижевност, ЛМС, Нова Зора, Поља, Савременик плус и др.

Михаил Епштејн сматра да у језику као систему нису искоришћене могућности које он поседује, те да је недовољно искоришћене могућности руског језика могуће реализовати у стварању неупоредиво већег броја речи. Али он има у виду и потребу за означавањем неозначеног или непрецизно означеног у руском језику. Михаил Епштејн уводи нови тип речника „Пројективни речник“ истичући да се он разликује од већине речника који су дескриптивни, тј. бележе и описују речи у устаљеној употреби, док аутор пројективног речника ствара речи које директно могу да се користе, чиме „опережаєт развитає языка и расширяєт єго систему новыми словами, терминами, концептами.“ Поред назива на руском „*проективный словарь*“ – као назива новог лексикографског жанра који је лако превести као пројективни речник, Епштајн је нешто друкчије мотивисани термин и на енглеском језику *Predictionary*. „Ту се спајају два значења: *pre-dictionary* (предречник) и *prediction-ary* (предсказање, пред-речник)“. Аутор даље наводи да се овај назив јавља на англојезичком интернету на више од 20.000 сајтова после објављивања 2011. године два издања његовог *Predictionary* на енглеском. Епштејн пише да је први његов пројективни речник руског језика „Дар речи“ (рус. *Дар слова*) покренут 2000. године.

Током десет година у виду електронских билтена на сајту „Дар речи“ појављивали су се прилози самог Епштејна, прилози гостију његовог сајта,³ писма читалаца, често са коментарима самог Епштејна, информације о конкурсима, текстови о пројекту из других извора. Идеја проширења лексичких и изражајних могућности руског језика наишла је на подршку у Русији и руској дијаспори. Током десет година седмично су објављивани прилози. Епштејн неологизме дели актуелизме, футурологизми - неологизме који означавају још не постојеће, али могуће појаве⁴ и експресизме (нпр. смехачи Хлебњикова). У јубиларном означавању шесте годишњице „Дара речи“ као значајне творце нових речи он наводи Ломоносова, Карамзина, Салтиков-Шчедрина, Хлебњикова и Мајаковског. Епштејн на сајту наводи статистику новостворених својих речи и речи сарадника и гостију пројекта.

Епштејн истиче важност примера употребе новостворених речи, истичући да на пројекту „Дар речи“ они имају и већи значај него у постојећим дескриптивним речницима.

У обичним речницима скромно се наводе језички примери, који заправо представљају тај живи језик, из кога се речи уносе у речнике. Обичан редо-

³ Леонид Кочетков Глеб Романиј, Петр Голованевскиј, Алексеј Филимонов, Ала Попова, Владимир Никулин, Генедиј Росош, Хајнрих Пфандл, Борис Лихтенфелд, Зураб Бежанов, Андреј Виноградов и др

⁴ Епштејн наводи примере <https://www.emory.edu/INTELNET/dar105.html>, <https://www.emory.edu/INTELNET/dar155.html>

след представљања у речницима је следећи: реч – дефиниција – искази (примери). Тај редослед и ја следим, али важност та три елемента је за мене обрнута. На првом месту је – живи исказ, у коме се природно, ненасилно и незаменљиво појављују нове речи. На другом месту је значење тих речи, појмова и смисао, који они собом носе и који су дати у тумачењима. И тек на трећем месту је сама реч, као лексичка јединица сачињена од морфема. За јасно упознавања речи погоднији је други редослед: од речи као значења и од значења ка употреби. Али увек је потребно памтити да је то редослед нарастајуће важности, да је употреба речи у исказима и степен њихове живости и незаменљивости – главни критеријум увођења речи у језик.⁵

Наслов пројекта „Дар речи“ указује на чин даривања вредних и драгоцених речи. Насловом се не истиче дародавац, већ сам дар, благо које се безинтересно нуди без очекивања да се нешто добије заузврат. Епштејн образлаже потребу да се језик обогати стварањем нових речи и ширењем могућности прецизнијег изражавања. Као добродошло уздарје творац сајта сматра предлоге и коментаре посетиоца, што речито потврђује позив на прикључење са понуђеном адресом за комуникацију. У замисли овог пројекта уграђена је једна од темељних вредности Михаила Епштејна – стварање уз подстицање *креационизма*. У овом подухвату очигледна је и жеља Епштејна да дође до друкчије хуманистике, која би имала знања и вештине не само да описује културу, већ и да преображава културе. Контакте између култура Епштејн сагледава као њихово узајамно богаћење. У неким случајевима, он даје паралелно нове речи на руском и на енглеском, укључујући двојезичко мишљење и нудећи предлог за два језика: енг. *predictionary* – рус. *проективний словарь* енг. *benemalence* – рус. *благоподлостъ*, енг. *vireality* – рус. *виреальность*, енг. *humanification* – рус. *вочеловечение*, енг. *techno-humanities* – рус. *гуманитарные технологии*, енг. *other-dimensionality* – рус. *иномерность* и др.

Једноречје.

На почетку систематског рада на новим речима у делатности Михала Епштејна у пројекту „Дар речи“ доминира творбени приступ са усредсређеношћу на стварање једне речи веома богате значењима. Најчешће се ради о сливеницама. Први текст у оквиру пројективног речника је широко лингвистички образложио могућности стварања таквих речи и сам назив „однословие“ такође представља ауторски неологизам. Како руска реч *слово* у српском језику означава *реч*, било би могуће превести је на српски као једноречје, при чему се задржава и задржава и извесна асоцијативна веза са мноштвом речи, које је садржано у старословенској речи -словие.

⁵ <https://www.emory.edu/INTELNET/dar153.html>

Епштејнов текст „Слово как произведение. О жанре однословия“ (Реч као дело. О жанру једноречја) објављен је у часопису *Новый мир* (9, 2000).

Једноречје – тако ћу назвати тај жанр јесте уметност једне речи, која у себи обухвата нову идеју или слику. Чак у поређењу са афоризмом, ту се постиже највеће сажимање представе, максимум смисла уз минимум језичког материјала.

Епштејн се не залаже за стварање речи као плод „блуда речи“, већ за речи које су потребне, чије би увођење у језик било оправдано јер би тиме била означена нека раније непримећена појава или појам.

Одатле хлебњиковски захтев: „Нову реч није потребно само назвати, већ и усмерити ка названој ствари“. Могуће је створити такве речи као *прозаичатник, пересолнечитъ, пылевод, привременитъ* или *овременитъ*, али оне ће остати бесплодна језичка игра, ако себи не нађу називане ствари или појмове. Знак тражи своје означено, „своје друго“, „своје јединствено“. Стварање речи је различито од „блуда речи“ (*словоблудия*) тиме што оно не повезује било какве (*словесные*) елементе, већ у узајамном дејству са ствари – названом или подразумеваном – ствара неки смисао, претвара могућност језика у потребу мишљења и чак неопходност постојања. Семантизација нове речи није мање одговорни моменат од њеног морфолошког склапања.

Полазећи од идеје авангардиста Хлебњикова и Кручониха, Епштејн образлаже идеју да једна реч може бити толико садржајна да већ сама може бити схваћена као довршено уметничко дело. Ту идеју је илустровао неколиким речима и позвао је посетиоце да слањем својих предлога учествују на отвореном конкурс. Послате речи су периодично објављиване на страницама „Дар речи“ током 2001. године, а неки учесници пријављивали су по више речи са објашњењем значења и примерима могуће употребе. Жири од шест чланова су чинили два песника, два филозофа, један лингвиста и један интернет публициста.⁶ Међу награђеним и похваљеним речима четворо учесника је представљено са по две речи. Две првонаграђене речи биле су: *взахлоп* и *словософия* (или логософия). У новоствореним речима најчешће се ради о сливеницама. Реч *словософија* предлагач са псеудонимом Сергеј Непознати објаснио као дисциплину која настаје на укрштању етимологије, семантике, фонетике, семиотике, дијалектологије и психолингвистике. Друго место су заузеле речи: *дремль/дремлин, гормония, нудло, жизнeболие, стихач, успокоитус*, а треће: *инжсенегр, думдом, женопыт, снегота, антроположество, врагослов*. На сајту се налазе и кратка образложења чланова жирија о начелима којима су се руко-

⁶ Људмила Зубова (лингвиста), Григориј Марк (песник), Александр Ромаданов - Алексрома (интернет публициста), Григориј Туљчински (филозоф) Алексеј Паршчиков (песник) и Михаил Епштејн.

водили у свом избору. Упркос чињеници да је конкурс привукао пажњу, на сајту нема података о конкурсима одржаним наредних година. Најближе лингвистичким полазиштима су речи везане за нове или друкчије речи: *однословие* и њени деривати (*Однословец* - сочинитељ однословий, *Однословитъ*). Док се реч *однословие* како је показано, може превести као *једноречје*, назив назив особе која их ствара звучала би одвећ рогобатно - *једноречац*.

Нове речи са становишта потребе за новим значењима.

Епштејн указује на семантичка поља у којима по његовом мишљењу постоји простор за стварање речи које би задовољиле потребу прецизнијег називања и сам нуди могућа решења. Уз новостворене речи прилажу се и објашњења значења, семантичке мотивације искоришћених морфема, понекад уз историјско етимолошко објашњење порекла речи. Као дар речи могло би се схватити и подстицање људи да самостално шире могућности свог језика и препусте се слободнијем стварању речи. Тема љубави, тела, ероса се појављује у Епштејновим есејима, али и фикционалним књигама, па су речи којима се именују различити типови љубави, очекивано, налазе и у пројекту „Дар речи“. Михаил Епштејн обраћа пажњу на „љубавну лексику“ предлаже речи са кореном *-люб*, а у посебним билтенима и речи са појединим префиксима уз корен *-люб*. Антонимски пар *-равнолюб-* и *-разнолюб-* аутор разматра као типове љубавног односа⁷, који и у преводу на српски језик као *равнољубље*, *равнољуб*, *равнољуби*, *равнољубни*, *равнољубец*, *равнољубство*, *равнољубиви*, *равнољубчив*, при чему је таква љубав једнако подељена на разне видове, као нпр. братска, општељудска. У српском језику постоји доста речи са компонентом *равно-*, али постојећи речници не потврђују речи са *-љуб*, па би у руском језику предложене речи, уз незнатну адаптацију могле да буду потенцијалне речи и у српском језику.

Наведене речи имају парове *разнољубие*, *разнољубство*, *разнољуб*, *разнољубец*, *разнољуби*, *разнољубчиви*, *разнољубствовати*. Епштејн наводи и *једнољубље* које означава љубав ка једном. Српски речници не потврђују постојање речи *једнољубље*.

Запажање да реч љубав има много различитих значења и означава различите типове љубави, које наводи на латинском језику, води Епштејна до закључка да би било добро увести у употребу значење љубави у коме би однос КА некеме или нечему, био разликован од телесног љубавног односа СА неким. Епштејн наводи Буњинове приче у којима је очигледна разлика између тих типова љубави. Филолог истиче да у руском језику по-

⁷ Равнолюбие, равнолюб, разнолюбие, разнолюбчивый <https://www.emory.edu/INTELNET/dar4.html>

стоји само високи и ниски регистар у називању сексуалних односа, што се тиче и других словенских језика у којима се поред опцених речи користе разне позајмљенице и читав низ фигуративних назива и израза (в. Ајдачић 2003/2007). Ради попуњавања празнине, руски есејиста и филолог предлаже реч *любля*⁸ која омогућава стилистичко проширење и нијансирање. Реч *любля* он повезује са именицама сличног завршетка женскога рода (рус. *торговля*). У српском језику је семантички и морфолошки јасна морфема *љуб*, па би и говорницима српског језика било асоцијативно разумљиве речи које би могле да буду створене помоћу ње. Али у српском језику речи које садрже групу слова *бља* (*грабља*, *сабља*, *зубља*, *бодља*) немају везе са љубављу. Речи које означавају жене одређених занимања (*шваља*, *примаља*, *праља*, *ткаља*) такође је немогуће повезати са љубављу. Када је реч о именицама мушког рода, поред речи *пољубац*, има више речи које упућују на то шта особа воли (*родољубац*, *властољубац*, *христољубац* *женољубац*, *златољубац* и др.) и такав модел је продуктиван и за стварање нових речи.

Михаил Епштејн је сматрао да у руском језику не постоје речи које би означавале дубинска еротска начела мушке и женске природе, па је потражио корене који би их представљали и предложио више речи које би се налазиле у заједничком семантичком пољу. Када је реч о мушком начелу, предложио је корен „Јр“. Тај је корен веома продуктиван и у словенским језицима постоји обиље речи од којих се многе асоцијативно могу повезати и са мушким начелом, јер је то широко семантичко поље које допушта и фигуративну надградњу. Епштејн наводи и име словенског паганског бога Јарила који се везује за топло и светло, али у речима које ствара се истиче мушко сексуално начело: *најарити* *зајарити*, *разјарити*, *појарити*, *отјарити*. У српском језику је могуће препознати семантику овог корена и уписати значење које му приписује. Реч *разјарити* у нашем језику постоји, али има значење разљутити, разбеснети, као и разгорети ватру. Епштејн наводи и изведена метафоричка значења повезана са кореном *јар*.

Епштејн је у потрази корена који изражава женско начело у љубави, пронашао корен *-ѐм* који је у руском језику изгубио своје исконско значење, па је уместо значења узимања, преузимања, уношења остало само значење запремине, простора који сам собом не „увлачи“, не „прима“, већ тај празан простор пуне споља. Он указује да је у речима које се данас користе (*объѐм*, *ѐмкий*) некада постојао активни чинилац узимања, упијања, смештања у себе, па предлаже обнову, оживљавање у новотвореницама попут "*ѐмь*, *ѐмить*, *ѐмный*", увођење разлике у односу на речи који пасивно означавају запремину. У потрази за речју која означава дејство угнутог простора из кога постоји привлачење споља ка унутра, Епштејн доводи до

⁸ Любля. <https://www.emory.edu/INTELNET/dar6.html>

старог словенског корена *јѣто* који, како пише, има индоевропско порекло и има значење активног узимања, придобијања. Он пише да је реч-корен „ѣм“ не постоји у савременом језику и да је расута у многобројним дериватима, али пише: „ѣм“ - это ёмкость, выем, который обладает способностью „ѣмить“, т.е. активно брать, вбирать в себя, обнимать собой“. Даље, он предлаже именице *ѣмь* и *ѣм*, *ѣмля* и *поѣма*, глаголе *ѣмить* и *ѣмничать*, в придев *ѣмный*, прилог *въѣм*. Предлог филолога у руском се ослања на занемарене али живе корене, у значењу ‘узимати у себе’, ‘обухватати увлачећи’, па би могао да из оживљеног корена означава женско сексуално начело. У српском језику било би тешко оживети и применити ову замисао. Глагол јамити има више значења 1) дохватити, дограбити, шчепати, 2) узети за жену, 3) уклонити, склонити, померити, 4) започети, 5) захватити својом запремином, јамити се – ухватити се, дохватити се за нешто. И у српском језику постоје нека рубна значења која указују на начело женског. Можда најјачу потврду даје пример из Дробњака који упућује на „момка с ђевојком“: *Оѣмо ли се јамити. Зајамити* – има две врсте значења затрпати, засути, покопати, сахранити, а друго је примити, узети, увући, удахнути. У српском језику прејаке су асоцијације везане за јаму и укопавање и закопавање, чак сахрањивање. Речи са лемом „јам“ би у српском језику упућивале говорника српског језика на значења далека од речи са кореном „ѣм“ у руском језику.

На семантичком пољу повезаном са смрћу и светом мртвих Епштејн види неискоришћене могућности у руском језику и предлаже речи које би значењски заузеле празно место и омогућиле тачнија одређења. За новостворену реч повезану са смрћу *умрун* Епштејн наводи два супротна значења: 1. који умире од страха очајања, 2. после смрти гони живе, оживљена авет. Епштејн не помиње вампира, иако су алузије на њега присутне. Филолог наводи и речи *умиральщик*, *умиралец*, *умрунчик* за особе које се боје смрти и стално „умиру“ - от страха, от бола, *умруша*, *мертобожие*, *смертеведение*.⁹ Поводом америчког егзистенцијално религиозног писца Волкера Персија (1916-1990) чији су преци током двеста година били склони депресији и чинили самоубиства, Епштејн именује генетску склоност ка смрти стварајући нове речи руским коренима *смерт*, *мертв-*, старогрчким *танато(с)*. Филолог твори сливенице користећи морфеме

⁹ <https://www.emory.edu/INTELNET/dar77.html> <https://www.emory.edu/INTELNET/dar78.html>

У роману *Зар је то љубав* Ивана Срдановића у коме се описује прекорачење границе смрти, научник који се бави истраживањем смрти ту дисциплину назива мортемологија.

смерт, мертво у речима *сперматозоид* - *смертозоид, мертвоживчик, смертозоидальный, смерма, танатозой, смертозой, смертозойный*.¹⁰

Епштејн ствара нове речи или нова значења посебно у области његових разматрања о промењеном положају савременог човека и човека будућности и новим културолошким дисциплинама. Нове ствари и појаве нашег света именују нове речи и изрази који тачније описују тај свет. Руски филозоф и филолог се у низу текстова залагао за развијање нових културолошких дисциплина и њихову активнију улогу у обликовању савременог друштва. Своја интересовања за нове појаве у култури, нове идентитете и дисциплине он је реализовао у вишеауторском пројективном речнику који је уредио са Туљчинским *Филозофски пројективни речник. Нови термини и појмови*. Читав низ назива дисциплина, приступа, и новоназваних појава везаних за ново виђење културологије са мисијом преображавања културе.

У речима који указују на положај савременог човека и окружења које он обликује, Епштејн је често користио префиксоиде *амби-, видео-, футуро-, идео-* и др. Михаил Епштејн је предложио са префиксоидом *амби-* и нове руске речи: *амбитеИзм* са значењем борба с Богом као пут очишћења и утврђивања вере. У оквиру појмова везаним за хришћанство предложио је и речи рус. *амбихристиАнство, амбифатИческий*, а у сфери политичко-идеолошког делања *амбирадикалИзм* који одређује као колебање између примене радикалних поступака и одустајања од њих. Појаву нестабилности Епштејн именује у речима са префиксоидом *амби-*. Спој утопизма и антиутопизма он назива рус. *амбиутопИзм* који он одређује као противречан, амбивалентан однос према будућности. Он учава да утопизам и антиутопизам имају појачану осетљивост према будућности и пројекцији модела који се односе на све што је ново, те пише „*Амбиутопизам* – то је такав спој утопизма и антиутопизма, који је набијен свим њиховим предностима и манама и напетом исказује управо њихову реверзибилност. Реч је могућа и у српском језику уз додавање самогласника „а“ између два сугласника на крају *амбиутопизам*. За сада нема потврда о употреби такве речи у српском језику. Изразита навала визуелне комуникације се одражава у предложеним и семантички јасним речима *видеология, видеократия*¹¹ (на српском би било *видеологија, видеократија*). После појма глобализација Роланда Робертсона почетком осамдесетих година, у светској социологији су уочене и појаве локалних преображаја глобалног, па се наводи *глокално, глокализам?* Речи са префиксоидима и суфиксоидима су лако стварају и разумеју, па лако улазе у европске језице јер су устаљени

¹⁰ <https://www.emory.edu/INTELNET/dar27.html>

¹¹ <https://www.emory.edu/INTELNET/dar14.html> Видеология, видеократия.

обрасци и њихове адаптације. Политички погледи Епштејна одражава реч *шизофашизам* којом он означава освајачки рат Русије у Украјини, у коме се у име борбе против фашизма, дејствује по начелима фашизма. Епштејн пише да од свих речи које су предложене у оквиру овог пројекта, речи са страним компонентама чине само 10% речи. У античким реторикама је песничка фигура споја неспојивих особина или појава названа оксиморон. У Епштејновој стваралачкој радионици нових речи појављују се и такве речи попут *злобр* са спојем зла и добра, *правослами* у којој се спајају православље и ислам, *мертвоживчик*.

*

Идеје Михаила Епштејна о новим речима руског језика су привлачиле пажњу руских филолога и филозофа, писаца и љубитеља језика из Русије и дијаспоре. Својом пасионираношћу он је навео бројне посетиоце билтена „Дар речи“ да предлажу и сами нове руске речи. Епштејнове идеје о језику и новим речима појављују се у бројним његовим књигама. Данас је сајт „Дар речи“ технички запуштен, неки са њим повезани сајтови у Русији више не постоје, тако да неке повезнице не воде на постојеће странице на сајтовима у Русији, а не упућују ни на странице на сајту америчког универзитета. И поред ових недостатака, пројекат представља драгоцен и подстицајан извор за размишљања о неологији. Епштејн размишљања о језику стоји на рубовима садашњости и будућности. Његови увиди о потреби да се назову нове појаве које се рађају су добро аргументоване и имају смисла.

Када је реч о испитивању могућности утицаја Епштејновог пројективног речника руског језика на стварање сличних речи у српском језику, показује се да су неки предлози лако применљиви, док оне речи у којима је превелика разлика између руског и српског језика нису оствариве по моделу који је руски филолог предложио за свој матерњи језик. Нове руске речи које имају исте или морфолошки и семантички сличне чиниоце се могу лако разумети на српском језику. Захваљујући еквивалентности, окационални ауторски неологизми руског језика могу бити потенцијалне речи и у српском језику. Да ли ће нека од њих почети да се користи у српском језику, наравно, није могуће рећи. Када је реч о новим руским речима из пројекта „Дар речи“ које су делимично еквивалентне српским потенцијалним речима, морфолошко фонетске разлике слогова могуће је ублажити адаптацијом, док семантичке разлике чине превелику препреку. Ако би истраживање корпуса нових речи из овог пројекта било настављено, валао би испитати или применити моделе моделе адаптације Јована Ајдуковића за речи које су из руског језика већ ушле у српски језик. Предлоге за приступ адаптацији могу да направе лингвисти слависти, али о потреби

тачнијег називања нових ствари и појава и механизмима стварања нових српских речи свакако да није довољно знање лингвиста, већ шира друштвена сагласност и ангажовање. У правој навали нових речи које често на кратко забљесну и нестану из језичке употребе, ваљало би размишљати о чињеници да су нам неке речи потребне, а да не постоје механизми уочавања те потребе и доступности новостворених речи.

Нове речи, очигледно, могу лако да пређу језичке границе и постану доступне и у другим језицима. Најефективније би било створити вишејезичку базу у којој би могли да буду пописани предлози из различитих језика са објашњењима која би била семантичка и творбена. Као резултат рада добио би се списак могућих речи. Наравно, више је него извесно да ће највећи део тих речи остати неактивиран у језику, али то би омогућавало загледање у могућности, провере хипотеза нових твораца, а неке речи би ушле у језике. Поредбена испитивања лексичких иновација у различитим словенским језицима имају значајан потенцијал како у историјским проучавањима, тако и у размишљањима о савременом језику или пројективним речницима будућности.

ЛИТЕРАТУРА

- Ајдачић 2003/2007. Еротска лексика у словенским језицима, *Славистичка истраживања*. Београд: Филип Вишњић.
- Виралајнен, Мариа 2004. Протојазык XXI века Проективный философский словарь. Новые термины и понятия. Под редакцией Г. Л. Тульчинского и М. Н. Эпштейна. СПб., “Алетейя”, 2003, 512 стр. <https://nm1925.ru/articles/2004/200409/protoyazyk-xxi-veka-3030/> приступ 1.06.2024
- Эпштейн, Михаил. Дар слова [<https://www.emory.edu/INTELNET/dar0.html>] датум приступа 1.06.2024.
- Эпштейн, Михаил 2000. Слово как произведение. О жанре однослова. *Новый мир* 9, 2000
- Эпштейн Михаил. Хроноцид. Пролог к воскрешению времени [<http://www.intelros.ru/subject/figures/mixail-yepshtejn/11277-xronocid-prolog-k-voskresheniyu-vremeni.html>] датум приступа 1.06.2024.
- Эпштейн Михаил: «Проективный словарь обладает прямым действием» ЛиТERRАтура № 219
- Тульчинский, Григорий и Эпштейн, Михаил (ред.) Проективный философский словарь: *Новые термины и понятия*, Санкт-Петербург, 2020.
- Шипка, Данко 2023. *Словенски језици: генеалогичја и идеологичја*, Београд: Корнет, 2023.
- Шипка, Данко 2024. Од пуковника до покојника: лексичко инжењерство у дугом 19. и након кратког 20. вијека. *Новоречје* 10, 13–22.

Dejan Ajdačić

Институт классической филологии и славистики,
Филологический факультет, Гданьского университета

НОВЫЕ РУССКИЕ СЛОВА В ПРОЕКТЕ МИХАИЛА ЭПШТЕЙНА «ДАР
СЛОВА»

Резюме

Автор замечает что в другие славянские языки входит немного оригинальных неологизмов из славянских языков. Представлены идеи русского философа, фиололога и публициста Михаила Эпштейна о новых словах и новом типе словаря, который он назвал «проективным словарем», который идет на шаг впереди развития языка за счет расширения лексической системы новыми словами, терминами и понятиями. Эпштейн выступает за обогащение языковых возможностей русского языка как создатель проекта «Дар слова», стартовавшего в 2000 году. В этом проекте указываются основные принципы создания новых слов и рассматривается возможность применения подхода Михаила Эпштейна к сербскому языку.

Ключевые слова: новые слова, русский язык, одно слово, образование новых слов, Михаил Эпштейн.

УДК 811.163.42'367'373:81'253:[061.1EU
811.162.1'367'373:81'253:[061.1EU
[811.163.42'244+811.162.1'244]:061.1EU:81'27
<https://doi.org/10.18485/novorecje.2024.6.10.10>

*Magdalena Baer**
(Sveučilište Adam Mickjevič, Poznanj)

EUROLEKT I SLUŽBENI JEZICI EUROPSKE UNIJE NA PRIMJERU HRVATSKOG I POLJSKOG JEZIKA**

Новоречје, 2024, бр. 10.

Eurolekt je funkcionalni stil europskih jezika koji su službeni jezici Europske unije, a koji se koristi u komunikaciji unutar ove međunarodne organizacije te za kontakte između njezinih institucija i građana. Eurolekt se smatra paneuropskim stilom koji uglavnom koriste prevoditelji za komunikaciju. Karakteristične značajke eurolekta su: specijalizirani EU vokabular, pojednostavljena sintaksa koja proizlazi iz hibridnosti tekstova i bezličnosti izraza.

Cilj je članka predstaviti eurolekt u komparativnoj hrvatsko-poljskoj perspektivi u odnosu na druge službene jezike Europske unije, ukazati na karakteristične značajke i odnos korisnika nacionalnih jezika prema uporabi ovog funkcionalnog stila, jer eurolekt se s jedne strane može smatrati međujezičnim kodom sa zajedničkim leksikom i djelomično zajedničkom sintaksom, ali s druge strane on je siromašnija verzija službenih jezika, osobito ako se o njima raspravlja u kontekstu jezika ili pravnog stila pojedinih nacionalnih jezika.

Ključne riječi: Eurolekt, Europska unija, službeni jezici Europske unije, hrvatski, poljski.

Europska unija međudržavna je politička i gospodarska cjelina osnovana u Europi 1992. godine temeljem Sporazuma iz Maastrichta. Međutim, geneza gospodarske suradnje europskih zemalja puno je duža i seže u vrijeme obnove kontinenta nakon Drugog svjetskog rata. Europska zajednica za ugljen i čelik, a zatim izravna preteča Europske unije - Europska ekonomska zajednica imale su za cilj zaštititi europsko gospodarstvo i pomoći mu da bude konkurentno na svjetskim tržištima. Ideja Europske unije, koja se osim ekonomski sada ostvaruje i politički, iako iznutra prilično podijeljena ideološki, gradi svoju veličinu kao jedan od najvećih igrača u svjetskoj ekonomiji.

* magdalena.baer@amu.edu.pl, ORCID: 0000-0003-2423-2087.

** Tekst je nastao u sklopu projekta Minijatura 7 Nacionalnog znanstvenog centra pod naslovom *Pravni stil u hrvatskom standardnom jeziku* br. 2023/07/X/HS2/01012.

Ova veličina ne bi bila moguća bez jezičnog slaganja. Pravilna komunikacija temelj je uspjeha realiziranih projekata, posebice međunarodnih, a takvim se može smatrati postojanje i upravljanje Europskom unijom. Sustav komunikacije unutar ove organizacije godinama razvijan temelji se na jezičnoj ravnopravnosti i toleranciji. Iskustvo Vijeća Europe u jezičnim pitanjima učinilo je Europsku uniju organizacijom koja brine o jezicima koji se koriste na njezinom teritoriju, posebno o onim malim jezicima koji nestaju. U sklopu aktivnosti Vijeća Europe 1992. godine potpisana je konvencija pod nazivom *Povelja o regionalnim i manjinskim jezicima*. Osim jezične politike zaštite jezika koji nestaju, Europska unija ima jezičnu politiku i prema službenim jezicima država članica ove organizacije. Ova politika pokriva komunikaciju unutar institucija EU (Europski parlament, Europska komisija, Sud EU, itd.), između vlada država Europske unije, ali i same organizacije i njenih stanovnika.

Ova komunikacija između Europske unije i njezinih stanovnika ključna je u organiziranju jezične politike. Kao što je već spomenuto, komunikacija se temelji na toleranciji i jednakosti, zbog čega je toliko važno sve službene jezike država članica tretirati kao punopravne. Višejezičnost Europske unije otežava komunikaciju i često se odvija preko prevoditelja, jer je izravan kontakt na toliko jezika nemoguć. Zbog specifičnih komunikacijskih tema koje se poduzimaju unutar EU stvorena je posebna jezična varijanta koja je svojevrsna međujezična tvorevina jer funkcionira u gotovo svim jezicima država članica. Glavni objedinjujući element ovdje je leksikon koji je usmjeren na pravne, ekonomske i socijalne teme, odnosno one kojima se uglavnom bavi Europska unija, stvarajući platformu za višejezični internacionalni sporazum.

Riječ je o eurolektu, odnosno novom paneuropskom funkcionalnom stilu jezika koji se koristi u EU kontekstu i rezultat je komunikacije koja se odvija kroz i između prevoditelja (Biel, Kuźbiał, Wasilewska, 2018, 159). Može se reći da u Europskoj uniji postoje 24 eurolekta, jer je svaki službeni jezik ove međudržavne organizacije unutar svoje strukture stvorio funkcionalni stil specifičan za ovu suradnju. U različitim jezicima eurolekt se različito naziva i definira, npr.: *eurojargon*, *eurospeak*, *euro-rethoric*, *eurol anguage*, *eurolegalese*, *euese*, *eurofog* itd. ili, kao u Hrvatskoj, između ostalog: *višejezični funkcionalni stil Europske unije*.

Cilj je ovoga članka prikazati eurolekt kao nadjezični jezični fenomen koji djeluje u Europskoj uniji. Hrvatski i poljski jezik ovdje su referentne točke istraživanja i na njihovoj će se osnovi predstaviti tipične značajke eurolekta, kao i odnos društava u EU prema funkcioniranju i uporabi ovih funkcionalnih stilova nacionalnih jezika. Predstavljanjem hrvatskog eurožargona i poljskog eurolekta također se želi pokazati da vanjski čimbenici koji oblikuju jezično ponašanje imaju veliki utjecaj na jezik kojim se korisnici služe, a često sami korisnici nemaju nikakav utjecaj na izbor komunikacijskog oblika, osobito u slučaju

komunikacije između građana i institucija. Članak je teorijskog i preglednog karaktera i opisuje eurolekt kao jezični, društveni i kulturni fenomen iz komparativne hrvatsko-poljske perspektive.

Pojam eurolekt prvi put se pojavio u studiji Rogera Goffina 1990. godine (Goffin, 1990, 18) i temelji se na povezivanju sa sociolektom, tj. jezikom određene društvene skupine, koji se odlikuje specifičnom leksikom, što ga čini prilično hermetičnim, razumljivim samo svojim članovima. Međutim, problem eurolekt je složeniji jer nadilazi određenu društvenu skupinu ljudi u kojoj je shvaćen, odnosno izvan skupine ljudi koji surađuju s Europskom unijom. Činjenica je da EU regulira različite aspekte života svojih građana i često jezik kojim se služe zaposlenici njenih institucija zadire u strukture nacionalnih jezika i živote njihovih korisnika, što znači da običan stanovnik EU često ima problema s razumijevanjem određene poruke EU. U tom smislu pojam eurolekt može malo zavarati jer se odnosi na širu skupinu ljudi, primjerice u obliku raznih obrazaca i dokumenata koji prate projekte financirane od Europske unije, a namijenjeni su građanima, često onima koji su manje obrazovani ili manje kvalificirani, kako bi unaprijedili svoje kompetencije i vještine. Stoga su ponekad ti tekstovi ljudima nerazumljivi i često se tretiraju kao napisani umjetnim jezikom. Problem u recepciji EU tekstova javlja se i kod obrazovanih ljudi koji nisu stručnjaci, npr. pravnici, jer intenzitet terminologije čini tekstove hermetičnim i teško prihvatljivim. Kako bi riješila ovaj problem, Europska unija razmatra mogućnost uvođenja norme *ISO 24495-1:2023 Plain language — Part 1: Governing principles and guidelines* o korištenju jednostavnog jezika u pravnim tekstovima, koju je razvila Međunarodna organizacija za normizaciju (ISO), norma je osnovana 23. lipnja 2023. (ISO: online). Standard sadrži smjernice i prijedloge za primjenu pravila koja pojednostavljuju poruke, za što se Europska unija priprema i polako uvodi pojednostavljene tekstove poruka na informativnim portalima za građane.

Ostali izrazi za eurolekt, poput eurožargona, ne smatraju se prikladnima, barem u poljskoj znanstvenoj literaturi, jer sam pojam žargona često izaziva negativne asocijacije, a sam eurolekt je po svojoj prirodi neutralan i nije pejorativan, iako može izazvati negativne osjećaje kod ljudi koji ga koriste, jer je zbog svoje formalizirane prirode, neprirodno pojednostavljenih sintaktičkih konstrukcija, mnoštva pojmova i neologizama koji su često klišeji iz drugih jezika i doživljavaju se kao umjetne jezične tvorevine, većini korisnika nacionalnih jezika EU ponekad nerazumljiv i teško prihvatljiv. U Poljskoj i Hrvatskoj nesklopnost korištenju tekstova Europske unije često je posljedica neznanja i nedostatka kompetancija za određeno prikladno čitanje, no to se mijenja zahvaljujući raznim projektima koje provode lingvisti i entuzijasti, ljudi uključeni u ideju zajedničke Europe. U Poljskoj bio je to projekt pod nazivom *Poljski eurolekt* tima koji je vodila Łucja Biel sa Sveučilišta u Varšavi, proveden 2016.–2018.

(LaCH, online). Ovo je znanstveni projekt čiji je cilj definirati što je eurolekt, kakve su njegove glavne karakteristike i kome služi. U sklopu projektnih aktivnosti izrađen je niz teorijskih lingvističkih publikacija. Nažalost, u Poljskoj projekt vjerojatno neće pridonijeti približavanju jezika tekstova EU običnim poljskim korisnicima, jer je previše znanstvene prirode. U Hrvatskoj je to projekt udruge Europski dom Zagreb pod nazivom *Eurožargon* koji uključuje pripremu i elektroničko izdavanje hrvatskog rječnika eurožargona koji će Hrvate upoznati s najvažnijim pojmovima u ovoj jezičnoj varijanti. Djelovanje udruge stoga je utilitarnog karaktera i društveno angažirano (europe.hr: online).

U hrvatskom nazivlju erolekt se češće naziva *eurožargon* ili *višejezični funkcionalni stil Europske unije* (Miloš, 2023, 6). Postoje razlike između jezika prava Europske unije (ovdje bi se mogao povezati s poljskim eurolektom) i hrvatskog jezika kao službenog pravnog jezika koji djeluje u Hrvatskoj. Razlike se uvode namjerno kako se ne bi miješali različiti pravni poreci (Šipoš; Miloš, 2021, 9). Najvidljiviji utjecaj na službeni hrvatski jezik i jezik hrvatskih pravnih akata je utjecaj međunarodnog leksika EU. Zbog te se leksike u Hrvatskoj višejezični europski stil smatra transnacionalnim jezikom (Šipoš; Miloš, 2021, 8). Rad na određenom pravnom aktu EU odvija se paralelno na mnogim jezicima i stručnjaci iz svih zemalja Europske unije mogu utjecati na konačni oblik takvog dokumenta, ako određeni dokument to zahtijeva, zbog toga može se i govoriti o nadnacionalnoj naravi jezika pravnih akata EU.

Stupanj prihvaćenosti eurolektu u državnom jezičnom sustavu, posebno u odnosu na pravni jezik, razlikuje se od zemlje do zemlje, a njegov utjecaj na materinji pravni jezik nije isti u svim zemljama. Podložnost domaćih sustava prihvaćanju eurolektu i njegov utjecaj na materinski jezik djelomično ovisi o tome koliko dugo određeni jezik postoji u strukturama Europske unije i koji mehanizmi upravljaju usvajanjem novih jezičnih oblika, posuđenica ili sintaktičkih struktura unutar tog jezika. Problem utjecaja eurolektu na pojedine jezike vidljiv je i u jeziku koji opisuje zemaljsko pravo, jer fraze koje se pojavljuju u dokumentima EU slobodno prelaze u zemaljske pravne tekstove. Često je to rezultat uvođenja pravnih rješenja EU u zemaljski pravni sustav, što je jezično vidljivo kroz uvođenje terminologije. Poljski jezik u strukturama Europske unije postoji duže nego hrvatski. Stupanj prilagodbe korisnika poljskog jezika na eurolekt još uvijek nije visok, što je posljedica niskog znanja stranih jezika u poljskom društvu i prilično hermetičnog pristupa usvajanju stranih jezičnih oblika. Slično je i u Hrvatskoj, premda treba uzeti u obzir i dodatni problem koji proizlazi iz dotadašnjeg hrvatskog rada na nazivlju, pa tako i traženja odgovarajućih semantičkih ekvivalenata koji definiraju pojedine pojave i pojmove, jer oni često nisu ranije postojali u hrvatskom jeziku.

Semantička odrednica eurolektu je njegov leksički opseg koji uključuje lekseme, uglavnom nazivlje, terminologiju ili uobičajene lekseme vezane uz

predmet kojim se najčešće bavi Europska unija, koji su često uključeni u stil ili pravni jezik pojedinih službenih jezika EU. Sintaktičke odrednice eurolekta su duge rečenice, duže nego u tekstovima zemaljskog prava (Kwiek, 2013, 179), bezlični oblici, koji ovaj jezik čine formalnijim i službenijim, iako ima slučajeva da se eurolekt smatra manje službenim i manje urednim (uređenim) stilom unutar materinskog jezika. Ovo je primjer poljskog jezika, gdje se ukazuje na sintaktičke ili leksičke pogreške nastale prijevodom i pojavu jezičnih klišeja, što ističe nedostatak koherentnosti teksta i njegovu nekorektnost. Često tekst dokumenta EU prolazi kroz brojne prijevode od samog početka svojeg nastanka, zbog čega su jezične pogreške neizbježne. Jezični klišeji, odnosno fosilizacija, kao još jedna odrednica eurolekta, prisutni su u svim njegovim jezičnim inačicama, a javljaju se zbog procesa stvaranja pravnih tekstova EU i uporabe englesko-francuskih jezičnih hibrida (Kwiek, 2013, 179), jer ova dva jezika se najčešće koriste kao radni jezici u institucijama EU. Nedostatak prijevodnih ekvivalenata u pogledu izraza koji se koriste u pravu EU-a i neologizama EU-a uzrokuje čestu pojavu jezičnih klišeja u tekstovima EU-a. Glavni razlog za proces prevođenja ovih tekstova je taj što ponekad njihova jezična struktura nije potpuno prirodna jeziku koji predstavljaju.

Kao što je već spomenuto, naznačeno je da je eurolekt u poljskom izdanju ponekad "lošija" implementacija poljskog pravnog jezika, jer sadrži nedostatke i jezične pogreške u obliku, npr. stilskih pogrešaka – red riječi u rečenici je promijenjen pod utjecajem engleske ili francuske sintakse, koja proizlazi iz prijevoda, gramatičkih pogrešaka, osobito u slučaju klišeja, nepravilno korištene interpunkcije. Takav neuređen pristup bilježenju pravnih tekstova može proizročiti pravne probleme, posebice jer sve jezične verzije pravnih akata EU-a imaju jednaka prava i mogu predstavljati osnovu za pravne postupke u institucijama Europske unije i pred Sudom Europske unije. (Kalisz, 2010, 350).

Još jedna odrednica eurolekta također je vezana uz leksik, a to je opetovana uporaba kratica i akronima. Često akronime ili kratice nisu proširene ili se koriste samo jednom u cijelom dokumentu, što znači da korisnik ne razumije na koju se instituciju ili djelatnost navedena kratica ili akronim odnosi. U eurolektu se akronimi ne odnose samo na ustanove, već na pojedine djelatnosti koje te ustanove poduzimaju, jer također djelatnosti imaju svoje nazive, a radi bržeg komuniciranja za njih se stvaraju akronimi koji se s vremenom pretvaraju u gotovo samostalne lekseme sa svojom vlastitom gramatikom i sintaktičkim funkcijama kao samostalne riječi. Događa se da nemaju koherentno značenje u određenom jeziku i da nisu povezani s već postojećim leksemima, zbog čega zvuče umjetno. Uglavnom su akronimi proizvod engleske verzije naziva određene djelatnosti, a onda se u tekstu na poljskom ili hrvatskom jeziku njihova stranost još jače osjeti.

U tekstovima koji predstavljaju eurolekt također ima mnogo složenica sa sastavnicom euro- ili drugih formanata ili afiksoida stranog podrijetla, stvarajući leksičke hibride koji se dijelom sastoje od riječi ili formanata stranog podrijetla i domaćih tvorbenih osnova ili formanata. Cilj stvaranja hibrida je prenošenje sadržaja pomoću jednog (složenog) leksema, koji bi bez ovog neologizma morao biti iskazan višerječnom strukturom, a često i rečenicom (Kłoczyńska, 2016, 133). U poljskom eurolektu mogu se pronaći sljedeći leksički hibridi: *antyampingowy*, *offsetowy*, *eurobirokracia*, *eurocentryzm* itd. Fenomen leksičke hibridnosti nije nešto novo, budući da desetljećima u našim jezicima postoje oblici koji su tvorbeni hibridi, i to ne samo s engleskim komponentama, već uglavnom iz klasičnih jezika (Kłoczyńska, 2017, 132), npr. u poljskom postoje engleski leksički hibridi: *barmanka*, *farmerka*, *gangsterski* ili s drugim jezicima: *autoagresja*, *televizja*, *jaryzacja*, *ultradźwięk* itd. Pri gradnji ove vrste leksika, međutim, potrebno je obratiti pozornost na to u kojoj se mjeri te oblike treba tretirati kao zavičajne, a u kojoj kao posuđenice, jer zbog svoje neobične tvorbeno strukture, izbjegavaju tipove domaće deklinacije ili konjugacije. Hrvatski je jezik također podložan hibridizaciji u procesu internacionalizacije (Horvat; Štebih Golub, 2010, 2), koji se ubrzao nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju. Leksički hibridi u hrvatskom se, kao i u poljskom, shvaćaju kao kombinacija stranih i domaćih jezičnih elemenata, također raznolikih po podrijetlu, koji se oslobađaju svojih genetski sličnih tvorbenih osnova i stupaju u odnos sa stranim jezičnim elementom (Horvat; Štebih Golub, 2010, 2). U hrvatskom eurolektu uočavaju se leksički hibridi, npr. *antifašistički*, *supercilij*, također s formantom euro-: *euroček*, *eurokracija* itd.

Problem jedinice *euro-* pri stvaranju leksičkih hibrida je njezina nepotpuna klasifikacija od strane jezikoslovaca, jer je jedni definiraju kao dio složenica, dok drugi smatraju da je riječ o prefiksoidu, formantu, čestici, skraćenici ili početnom elementu (Kowalik, 2002, 85). Činjenica je, međutim, da je prisutan u svim europskim eurolektima i jedan je od najčešćih oblika bez obzira na to kako je klasificiran. Leksički hibridi nastali uz njezino sudjelovanje definiraju sve što je povezano s Europskom unijom kao međudržavnom cjelinom, u manjoj mjeri taj dio pokriva Europu kao kontinent. Značenje povezano s EU-om vidljivo je i na poljskom i na hrvatskom jeziku.

Jedna od glavnih značajki pravnih tekstova je prisutnost velikog broja analitičkih oblika, odnosno višerječnih struktura koje semantički izražavaju određeni koherentni sadržaj. U pravnim tekstovima najčešće igraju ulogu termina i ponekad su nerazumljivi, što je još više vidljivo u eurolektu, jer te konstrukcije čine EU tekst još hermetičnijim. Jedna vrsta analitičkih oblika su kolokacije, odnosno višerječne konstrukcije s diskontinuiranom strukturom, čije značenje ne proizlazi iz značenja pojedinih sastavnica koje ju čine. Postoji veliki broj kolokacija u pravnim tekstovima EU, neke od njih su tipične samo za funkcionalni

stil pojedinih službenih jezika, ali se mogu pojaviti i u svakom od njih ovisno o funkciji koju obavljaju, npr. pravni su pojmovi. Takve neobične kolokacije tipične za eurolekt uključuju, npr.: pol. *państwo członkowskie, perspektywa finansowaa, strefa schengen*, hrv. *zemlja pristupnica, financijska perspektiva, schengenski prostor*.

Gramatički gledano, eurolekt koji stvara pravne tekstove EU-a za svaki jezik ima određene posebne značajke koje proizlaze iz općih jezičnih značajki i se mogu pripisati specifičnom funkcionalnom stilu određenog jezika. U poljskom jeziku postoji proces nominalizacije, tj. povećana upotreba oblika imenica u odnosu na druge vrste riječi - uglavnom upotreba imenskih glagola i povećan broj participa, što nije toliko popularno u drugim tekstnim žanrovima. U hrvatskom jeziku nominalizacija nije toliko česta, a tipičniji su bezlični oblici s povratnom zamjenicom *se*.

Jedna od važnijih značajki eurolekta je pojednostavljenje sintakse teksta, što je povezano s prisutnošću ograničenog repertoara gramatičkih struktura u pravnim tekstovima EU. Pojednostavljenje u određenoj mjeri proizlazi iz upotrebe gramatičkih klišeja iz engleskog jezika, jezika na kojem se stvaraju tekstovi pravnih akata EU, kao radnog jezika Europske unije. Problem neprikladne sintakse za slavenske jezike, poput hrvatskog i poljskog, uočljiv je jer postoji razlika u sintaktičkoj strukturi teksta između tekstova zemaljskog i EU prava. Tekstovi državnih zakona izrađuju se na domaćem jeziku od samog početka, ali problem s uređivanjem pravnog teksta EU je taj, što je većina od njih prijevod, što stvara problem korištenja sintaktičkih struktura koje nisu uvijek točne za određeni jezik. Pojednostavljenje sintakse jedna je od faza internacionalizacije teksta, odnosno njegove pripreme za prijevod i standardizacije kako bi jezične inačice razvijene za potrebe institucija EU bile što konvergentnije (Biel, 2016, 109).

Kao što je već spomenuto, sintaktičko pojednostavljenje koje se pojavljuje u eurolektu rezultat je internacionalizacije EU tekstova, koji su stoga podložni dekulturnizaciji. Ovaj postupak je namijenjen za uređivanje teksta u eurolektu na takav način da nema vidljivih nacionalnih obilježja koja bi mogla favorizirati jednu od jezičnih verzija. Poznato je da su tekstovi EU sastavljeni u jednakim verzijama na različitim jezicima i ne može biti govora o favoriziranju bilo kojoj od njih. Dekulturnizacija ili kulturna neutralizacija teksta podrazumijeva uklanjanje oblika koji bi mogli dovesti do kulturne identifikacije autora teksta, iako je kod građenja pravnih tekstova Europske unije često teško odrediti autora teksta, jer nekoliko desetaka ljudi iz različitih institucija EU, govornika različitih jezika može raditi na jednom tekstu u isto vrijeme. Internacionalizacija je svojevrsna unifikacija jezičnog koda kako bi tekst zvučao jednako na svakom od 24 jezika Europske unije i ispunjavao zakonske uvjete, jer je pravno obvezujući bez obzira na svoju jezičnu verziju.

Važan element funkcioniranja eurolektu je društveni stav prema ovom stilu funkcionalnom jezika u državama članicama. Zbog svoje hermetičnosti često se ga doživljava negativno i ne uživa on dobar društveni ugled jer sadrži vokabular nerazumljiv prosječnom korisniku jezika. Ne baš povoljan stav društava država članica prema eurolektu proizlazi iz njegovih leksičkih i gramatičkih značajki, koje korisnici službenih jezika Europske unije često doživljavaju kao neprirodne za sustav materinjeg jezika. Građanin EU-a dolazi u kontakt s eurolektom samo u posebnim situacijama kada je korisnik europskih fondova. To je najčešća situacija, no tu je i doticaj s EU dokumentima, a oni se sastavljaju na jeziku koji proizlazi iz potreba Unije, a ne nužno iz potreba građanina, pa otud i negativan stav prema jeziku koji se pojavljuje u dokumentima. Europska unija percipira se kao izrazito birokratizirana cjelina, što kod stanovnika često izaziva negativan stav prema postojećoj dokumentaciji i jeziku na kojem je ona izrađena (Kwiek, 2013, 178).

Eurolekt pozitivno prihvaćaju stručnjaci kojima je on radni alat, odnosno prevoditelji, odvjetnici i političari, jer odražava jezik kojim se služe. U ovoj dimenziji, eurolekt, bez obzira na jezik o kojem se radi, služi tehničkoj funkciji kako bi se stručnjacima omogućila komunikacija i suradnja, npr. u zakonodavstvu (Kwiek, 2013, 179).

Eurolekt je funkcionalni stil jezika, ali zbog svoje specifične funkcije i pojavnosti u raznim europskim jezicima ima interenacionalni i interlingvistički karakter. Eurolekt kao jezična tvorevina nije ujednačen, jer postoji u 24 službenih jezika Europske unije, ali u svim tim jezicima zadržava iste ili slične karakteristike: bezličnost, visoku leksičku specijalizaciju, pojednostavljenost sintakse, itd. U odnosu na službene jezike, s jedne strane, ostaje kao međujezični kod zbog gore navedenih značajki koje ga čine univerzalnim i stavljaju ga iznad nacionalnih jezika, kao što je pravo EU iznad zemaljskog prava. S druge strane, ima ulogu "siromašnijeg rođaka" službenih jezika, jer se može smatrati umjetnom tvorevinom čiju stranost osjećaju korisnici pojedinih nacionalnih jezika, a pokazuje i neka obilježja oštećenosti, npr. pojednostavljena sintaksa, u usporedbi sa službenim jezikom koji prati.

LITERATURA

- Biel, Łucja 2016. Tłumaczenie prawa unijnego a centralne pojęcia przekładoznawstwa. *Między oryginałem a przekładem* 31, s. 107–119.
- Biel, Łucja, Kuźbiał. Dariusz, Wasilewska, Katarzyna 2018. *Zbitiki wielowrazowe w polskim eurolektie – analiza gatunkowa formułiczności dyskursu administracyjnego. Badanie pilotażowe. u: Wybrane zagadnienia lingwistyki tekstu, analizy dyskursu i komunikacji i komunikacji międzykulturowej – In memoriam*

- Profesor Anny Duszak (1950–2015)*. Red. Urszula Okulska, Urszula Topczewska. Anna Jopek-Bosiacka. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, str. 159–300.
- Cockiewicz, Waclaw 2000. *Konstrukcje analityczne w języku polskiej telewizji w latach siedemdziesiątych i dziś*. w: *Język w mediach masowych*. Red. Jerzy Bralczyk, Katarzyna Mosiołek-Kłosińska, Warszawa: Upowszechnienie Nauki – Oświata „UN-O”, str. 143–153.
- Europejski dom Zagreb. (2024). *Eurożargon*. <https://www.europe.hr>. Dostęp: 13.07.2024.
- Goffin, Roger 1990. « L’Europe en neuf langues: champ d’affrontements et ferment d’intégration linguistique ». *Meta* 35/1, str. 13–19.
- Horvat, Marijana, Štebih Golub, Barbara 2010. Posljedice internacionalizacije u hrvatskom jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 36/1, str. 1–21.
- ISO 2023. *ISO 24495-1:2023 Plain language — Part 1: Governing principles and guidelines* <https://www.iso.org/standard/78907.html>, dostęp: 13.07.2024.
- Kalisz, Anna 2010. *Interpretacja prawa Unii Europejskiej*. u: *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*. Red. Andrzej Wróbel, t. 1, Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., str. 325–371.
- Kłoczyńska, Anna 2017. Poza strukturalizm. Hybrydy leksykalne w świetle gramatyki kognitywnej, *Investigationes Linguisticae*, 34, str. 124–142.
- Kowalik, Katarzyna 2002. Euro i „europeizacja” polskiego słownictwa. *Język Polski*, 82/3, str. 81–86.
- Kwiek, Katarzyna 2013. *Rozumienie tekstów specjalistycznych a kompetencje ogólne na przykładzie francuskiego eurożargonu*. u: *Dydaktyka językowa a kompetencje ogólne*. Red. Joanna Stańczyk, Elżbieta Nowikiewicz. Bydgoszcz: Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych w Bydgoszczy, str. 177–186.
- LaCH 2018. *Polski eurolekt*. Uniwersytet Warszawski. online: <https://lach.uw.edu.pl/blog/projekty/polski-eurolekt/> dostęp: 13.07.2024.
- Martinet, Andre 1970. *Podstawy lingwistyki funkcjonalnej*. Warszawa: PWN.
- Meillet, Antoine 1958. *Wstęp do językoznawstwa indoeuropejskiego*. Warszawa: PWN.
- Miloš, Irena .2023. Uključiv i isključiv jezik, što je rodno neutralno u administrativnom višejezičnom stilu Europske Unije. *Hrvatski jezik*. 10/1, str. 6–9.
- Šipoš, Sven, Miloš, Irena 2021. Hrvatski jezik kao jezik prava Europske unije: primjer (kiber)sigurnosti s pravne i terminološke strane. *Hrvatski jezik*, 8/2, str. 8–12.

Magdalena Baer

Adam Mickiewicz University, Poznan

EUROLEKT AND THE OFFICIAL LANGUAGES
OF THE EUROPEAN UNION
ON THE EXAMPLE OF CROATIAN AND POLISH

Eurolekt is a functional style of European languages that are the official languages of the European Union, which is used in communication within this interna-

tional organization and for contacts between its institutions and citizens. It is believed that Eurolect is a pan-European style that is mainly used by translators to communicate. The characteristic features of Eurolect are: specialized EU vocabulary, simplified syntax resulting from the hybridity of texts and impersonality of expression.

The aim of the article is to present Eurolect in a comparative Croatian-Polish perspective in relation to other official languages of the European Union, to indicate the characteristic features and the attitude of national language users to using this functional style, because on the one hand Eurolect can be considered an interlingual code with a common lexis and partly common syntax, but on the other hand it is a poorer version of official languages, especially if they are discussed in the context of the language or legal style of a given national language.

Keywords: Eurolekt, European Union, official languages of the European Union, Croatian, Polish

ПРИКАЗИ И ОСВРТИ

Ђорђе Р. Оташевић*

Институт за српски језик САНУ, Београд

**Новое в русской лексике. Словарные материалы–2021 :
Сост. Е.С. Громенко, Н.В. Козловская, Н.А. Козулина, А.Ю.
Кожевников, С.Д. Левина, А.С. Павлова, М.Н. Приемышева,
Ю.С. Ридецкая / Отв. редакторы Н.В. Козловская, А.С.
Павлова. Санкт-Петербург: Институт лингвистических
исследований РАН, 2022, 318 стр.**

Систематско бележење и лексикографска обрада нових речи које се јављају у руском језику започети су у Институту за руски језик Руске академије наука још 60-их година прошлог века. 1971. године објављен је речник *Новые слова и значения: Словарь-справочник по материалам прессы и литературы 60-их годов*.

Прва свеска из серије *Новое в русской лексике* објављена је 1980. године и у називу има 1977. годину (*Новое в русской лексике. Словарные материалы –77*). Распад Совјетског Савеза и велике друштвене промене довеле су до застоја у објављивању овог речника па се након свеске *Новое в русской лексике. Словарные материалы –1994* као следећа појављује свеска која у свом називу има 2015. годину. Објављивањем једне свеске годишње Институт за руски језик Руске академије наука успевао је да у знатној мери смањи време између појављивања нове речи у руском језику и њене лексикографске обраде. Основни принципи одабира и обраде нове лексике, описани и примењени у првој свесци из ове серије, објављене 1980. године, задржани су у великој мери у свим каснијим свескама. Највећа разлика је у броју ексцерпираних извора. У првим свескама број извора био је релативно мали, а ексцерпција је била потпуна. Свеска која у свом називу има 2021. годину региструје лексику која се појавила не само у штампаним издањима, што је било карактеристично за издања овог речника из 20. века, већ и на интернету – на сајтовима, блоговима, форумима и друго, као и у телевизијским и радијским емисијама уколико постоји транскрипт који

* djordjeotasevic@yahoo.com; ORCID: 0009-0004-7192-4777.

омогућује да се одреди извор и време емитовања. Речник бележи речи, значења, синтагме и изразе који су се појавили у средствима масовних информација и на интернету у обрађеној години и који нису раније забележени у писменим изворима, у речницима руског језика и у неолошкој бази података Института за лингвистичка истраживања Руске Академије наука. За разлику од општих описних речника, речник-годишњак *Новое в русской лексике. Словарные материалы* обрађује и индивидуално-ауторске, околионалне речи и изразе.

Одреднице су разврстане азбучним редом. Семантичке дефиниције су различите, најчешће дескриптивне и дескриптивно-синонимске. Пошто је задатак речника, како се наводи у предговору, првенствено регистрација нове лексике, семантичка обрада речи у неким случајевима може и да изостане – ако се значење речи одређује у илустративном материјалу, ако је значење речи одређено компонентама која улазе у њен састав, а оне су обрађене у творбеној напомени, ако се значење речи одређује на основу енциклопедијске или етимолошке напомене. Семантичке дефиниције такође изостају код околионалне, индивидуално-ауторске лексике творене по неузуралним творбеним моделима, као и код индивидуално-ауторске употребе неке речи у синтагмама. Иако овај речник-годишњак нема нормативне претензије, у појединим случајевима наводе се функционално-стилистичке и експресивне напомене. Оне не представљају нормативне препоруке већ само дају факултативну информацију о специфичностима употребе неке речи.

По правилу, за сваку одредницу наводи се само један илустративни пример. Изнимно, да би се дала допунска информација о речи, њеном значењу или специфичностима функционисања, наводе се два или више цитата.

ЗАШКВА́Р-КО́Д, а, м.

О QR-коде вакцинированного от коронавирусной инфекции COVID-19 или перенесшего это заболевание (*пренебр.*). *Лично мой паспорт годами лежит в шкатулке с документами и .. никому не нужен, а тут на улице без зашквар-кода не выйти, приплыли.* Открытые вопросы 06.11.2021.

— Контаминация: **зашкв́ар** (позор, унижение, жарг., 2003) + куа́р-код (см.), QR-код (1999) и т.д.

— См. кувыркод, куколд-код, кукукод.

ЗДОРО́ВЬЕ*, я, ср.

Коробка здоро́вья. Подарочный набор для вакцинированного от коронавирусной инфекции COVID-19, состоящий из медикаментов, БАД, медицинской техники, средств индивидуальной защиты и т.п. *Москвичи старше 65 лет, сделавшие двухкомпонентную прививку от COVID-19 с 23 июня до 1 октября, получают добрую коробку здоровья.* ГБУ ТЦСО Восточное Измайлово (tcsso-vostizmailovo.ru) 05.07.2021. *Я удивилась, когда открыла коробку здоро-*

вья, — сколько нужных пожилым людям вещей: тонометр, косметика, средства индивидуальной защиты и даже пульсоксиметр! Новости России (news-life.pro) 23.09.2021.

— В качестве поощрения за вакцинацию от коронавирусной инфекции COVID-19 москвичам старше 65 лет выдавался подарочный набор «С заботой о здоровье» (лето–осень 2021 г.).

— Ср. коробка здоровья 2013.

Сертифика́т здоро́вья*. О сертификате в виде QR-кода, выдающемся гражданину РФ, прошедшему полный курс вакцинации против коронавирусной инфекции COVID-19 или перенесшему это заболевание. Среди возможных вариантов названия куар-кода — «сертификат здоровья», «санитарный паспорт», «ковипасс» и «зеленый паспорт», он же грин-пасс, который так популярен за границей. Пронедра.ru (pronedra.ru) 30.11.2021.

— См. бело-голубая бумажка, бело-голубой сертификат, грин-пасс, зеленый сертификат, ковид-сертификат.

— Ср. сертификат здоровья 1998.

ЗЕЛЁНЫЙ*, ая, ое.

Зелёный сертифика́т*. «Зеленый сертификат», который, согласно плану Минздрава, будет давать получателю возможность посещать массовые мероприятия, планируется выдавать не только тем, кто прошел вакцинацию, но и переболевшим коронавирусом израильтянам, а также израильтянам, получившим положительный ответ на серологическую проверку.. При этом «зеленый сертификат» можно будет получить также на 48 часов после получения отрицательного результата теста на коронавирус. Seldon News (news.myseldon.com) 21.01.2021.

— От англ. (Israeli) **green pass** (о сертификате вакцинированного от COVID-19, введенном в Израиле и позволяющем посещать рестораны, концерты, путешествовать и др.).

— См. бело-голубая бумажка, бело-голубой сертификат, грин-пасс, желтый паспорт, сертификат здоровья.

— Ср. зеленый сертификат 1994.

ИНФОЦЫГАНИТЬ, ню, нишь; несов., неперех.

Разг. Кто-то инфоцыганит, кто-то реально обучает вести трафик на офферы, но в любом случае появляется очень много новичков. Рейтинг партнерских программ, партнерок 15.07.2021.

— **Инфоцыга́н** (о том, кто продает информационный продукт, не имеющий ценности, 2017) + **-и(ть)**.

— См. блогер-инфоцыган, инфоцыганячий, инфоцыгановское.

— Ср. инфоцыганство 2017, инфоцыганский 2018, инфоцыганщина 2019, инфоцыганёнок 2020

Обим ове свеске речника-годишњака знатно је већи него што је уобичајено: пандемија ковида-19 довела је до знатних промена у лексичко-семантичком систему руског језика током 2020. године, а то се проду-

жило и 2021. године. Ова свеска садржи 1848 нових речи, значења и синтагми. Највећи број речи везан је за пандемију ковида-19: *буст, бустерный, бустнуться, вакциноангел, вакцинобес, вакциноверующий, вакцинозаговор, вакса, ваксераст, ваксериться, ваксерский, куаркодизација, куаркодовый, куар-пропуск, алфа-ковид, алфа-штамм, дельта-мутација, дельта-плюс, индиец, омикрон, ковид-спор, ковид-сыворотка, ковид-тайм, ковид-тату, ковид-тенденција...*

Најпродуктивније компоненте и творбене основе у свесци за 2021. годину јесу: *ковид-* (*ковидно-*, *COVID-*) – 428 речи, *QR-* (*-куар-*, *-кьюар-*, *-кюар-*) – 257 речи, *зум-* (*Zoot-*) – 124, *корона-* (*короно-*, *коронавирус-*, *коронавирусно-*) – 115, *вакцино-* – 83, *тик-ток-* (*тикток-*) – 60.

Пошто је количина језичког материјала, како се наводи у предговору (стр. 10) била пет пута већа од просека, 840 одредница наведено је у Прилогу (стр. 2018–299).

ТИК-ТОК-БОРЬБА, *ы, ж.* *И только после всего этого можно снова рассказывать детям (а равно и забывчивым взрослым), что Волга впадает в Каспийское море, что от осины не рождаются апельсины и что страну не улучишь тик-ток-борьбой за всё хорошее во имя благословленного Западом оппозиционера.* ИА REX (iarex.ru) 21.01.2021.

ТИК-ТОК-ВИДЕОРОЛИК, *а, м.* *А теперь мы даем нашим талантливым и креативным детям возможность принять участие в детском корпоративном конкурсе «Я помогаю маме/папе на работе» и снять собственный Тик-ток-видеоролик о том, как они видят работу в отелях, санаториях, ресторанах и развлекательных центрах АМАКС! amaks-hotels.ru 08.10.2021.*

ТИК-ТОК-ВРЕМЯ, *тик-ток-времени, ср.* *Как же трогательно обнаружить в русском обществе (пусть в аристократично-столичной его части) попытку затеять дискуссию. Не низкую площадную грызню в фейсбуках, а диковинный для нашего тик-ток-времени философский спор о судьбах России и населяющих ее интеллектуалов.* Комсомольская правда (msk.kp.ru) 16.02.2021.

Семантичке дефиниције се не наводе, било зато што је њихово значење очигледно, било због околиналности њихове семантике.

На крају ове свеске речника (стр. 300-317), као што је уобичајено и у другим свескама, налази се азбучни списак свих одредница, уз навођење странице на којој се речнички чланак с том одредницом налази.

ГРАЃА

Ђорђе Оташевић*

Институт за српски језик САНУ, Београд

ГРАЂА ЗА РЕЧНИК НОВИХ РЕЧИ (10)

Грађа за речник нових речи доноси неологизме који су се у српском језику појавили у последњих двадесетак година. Овде обрађени неологизми нису забележени у речнику „Do you speak anglosrpski? : Rečnik novijih anglicizama“ Вере Васић, Твртка Прћића и Вере Нејгебауер (Нови Сад: Змај, 2001), „Великом речнику страних речи и израза“ Ивана Клајна и Милана Шипке (Нови Сад: Прометеј, 2006) и „Речнику српскога језика“ (Нови Сад: Матица Српска, 2007).

Речнички чланак садржи највише осам целина: 1) семантичка дефиниција, 2) илустративни примери (цитати), 3) порекло одредничке речи или синтагме (етимологија), 4) фонетске и морфолошке варијанте одредничке речи или синтагме, 5) синоними одредничке речи или синтагме, 6) семантичка област којој одредничка реч или синтагма припадају, 7) детерминативи – одредничке речи (најчешће именице) употребљене као друга врста речи (најчешће као придев), 8) лингвистичке напомене.

Семантичке дефиниције су лексикографске а не енциклопедијске и садрже само ону количину енциклопедијских информација која је неопходна за успешну семантичку идентификацију одредничке речи или синтагме. За свако значење наводе се три илустративна примера, сем када их је у грађи било мање. Изузетно ће се навести и више од три илустративна примера у случају када постоји већи број варијаната одредничке лексеме. Цитати су понекад знатно дужи него што је у дескриптивној лексикографији уобичајено. У тим случајевима њихов задатак је да пруже додатне енциклопедијске податке. За текстове са интернета због уштеде простора и прегледности нису навођене пуне адресе јер је уз помоћ било којег претраживача могуће лако утврдити о којем се тексту ради.

Семантички неологизми су означени звездицом (*). Коса црта (/) показује да је у оригиналном тексту реченица после ње прва реченица у следећем пасусу (најчешће се среће након новинских наслова). Три тачке из-

* djordjeotasevic@yahoo.com; ORCID: 0009-0004-7192-4777.

међу угластих заграда ([...]) означавају да је део оригиналног текста изостављен.

СКРАЋЕНИЦЕ:

ж.р.	— именица женског рода	несврш.	— глагол несвршеног вида
енгл.	— енглески језик	прид.	— придев
мн.	— множина	прил.	— прилог
м.р.	— именица мушког рода	сврш.	— глагол свршеног вида
непром.	— непромењива реч	с.р.	— именица средњег рода
нераспр.	— нераспрострањено		

антидосовскӣ, -ā, -ō

❶ дефиниција *који је супротстављен Демократској опозицији Србије (= политичкој коалицији основаној 2000. године, скраћено ДОС), који се противи њеној политици.*

❷ цитати Vulinov Pokret socijalista је postjulovski rezultat njegove antidosovske principijelnosti, а i akademik Mihailo Marković, pisac programa Miloševićeve SPS, kad је она после Петог октобра ревидирала из ината је написао програм правоверног Vulinovog Pokreta socijalista „nacionalne levice“ који је данас идеолошки неупоредиво јаћи него бројчано i логистички где му SNS даје подршку (demostat.rs, 4. 10. 2022); Не сећам се да је SRI икада споменула Шешелја за ових 12 година али је зато била прва која је коментарисала његове antidosovske изјаве по повратку у Београд (nspm.rs, 22. 11. 2014); Са једне стране, нипошто се не сме занемарити огромно i теško разочарање i огорчење претходном влашћу, а које се углавном протеже на све оне који су били на власти након 5. октобра дvehiljadite. (Usled čega značajan deo glasača apriori podržava aktuelni režim, који се доживљава као „anti-dosovski“ i „osvetnički“ [...]) (koreni.rs, 30. 10. 2014); Већина је анти досовска, антирадикалска и анти снс. Нађи неки други сајт да се иживљаваши и провоцираши људе (правда.рс, 22. 12. 2020).

❸ порекло од скраћенице ДОС (= Демократска опозиција Србије, политичка коалиција основана 2000. године).

❹ варијанте антидосовски, анти-досовски, анти досовски.

❺ област ПОЛИТИКА.

❻ напомене Краткосилазни акценат на трећем слогу (*антидосовскӣ*), који се чешће чује, није у складу с актуелном акценатском нормом.

в̀аздушн̄а б̀омба ж. р.

❶ дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

❷ цитати Најновија руска ваздушна бомба „Дрељ“ успешно је прошла сва испитивања. Серијска производња оружја почеће у текућој години (sputnikportal.rs, 25. 2. 2024); Vazдушna bomba FAB-250 slučajno је ispala iz aviona ruskih Vazдушnih snaga iznad grada Rubežnoje u Luganskoj Narodnoj Republici (LNR), pri čemu nije bilo žrtava među civilima (kurir.rs, 8. 1. 2024); Истовремено, домет пада ФАБ-1500 је повећан за неколико пута у односу на УМПК мањих калибара. Тиме је ова ваздушна бомба постала најдалекометнија од постојећих (tvfront.rs, 6. 9. 2023).

❸ синоними вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

❹ област рат.

❺ напомене Термин *ваздушна бомба* постојао је у српском језику и раније, али је тек са масовним коришћењем ових бомби у актуелном руско-украјинском сукобу прешао из војне терминологије у општи језик.

в̀ођен̄а авионск̄а б̀омба* ж. р.

❶ дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

❷ цитати Десет украјинских беспилотних летјелица, шест тактичких пројектила АТАЦМС произвођача Сједињених Држава и двије вођене авионске бомбе 'хамер' француске производње оборила је противваздушна одбрана (atvbl.rs, 30. 4. 2024); Такође је оборена тактичка ракета „точка У“, 12 оперативно-тактичких ракета „атакамс“, четири вођене авионске бомбе „хамер“, две противрадарске ракете „харм“ и девет ракета „хајмарс“ и „ољха“ (t.me, 19. 5. 2024); Украјина је саопштила да

su dve vođene avionske bombe bačene na civilnu infrastrukturu Velike Pi-sarivke te da je oštećena i zgrada srednje škole (nova.rs, 31. 3. 2024).

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

вођенā бѡмба* ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Srpska odbrambena kompanija Green Power Turbine Systems predstavila je na међународној изложби војне технологије UMEX 2024 u Abu Dabiju, visokopreciznu vođenu bombu PGB-128, namenjenu za lansiranje iz беспилотних летелица (UAV) i za napad uglavnom na fiksne zemaljske ciljeve [...]. Bomba ima inercijalni i satelitski navigacioni sistem i opciono može biti opremljena infracrvenim ili poluaktivnim laserskim sistemom za navođenje kako bi se poboljšala tačnost municije i pogodili pokretni ciljevi (оружјеonline.com, 29. 1. 2024); Francuski pukovnik Vensan Arbaretijer rekao je da ukrajinski sistemi protivvazдушне одbrane практично не vide ruske klizne bombe kako lete na војне ciljeve. Priznao je da je vođena bomba neupadljiva i teško uočljiva. Pored toga, objasnio je pukovnik, vazдушну bombu je teško presresti i neutralisati i zato što uzima u obzir prisustvo neprijateljske opreme za elektronsko ratovanje (forumistok.com, 18. 3. 2024); Međutim, ruska vojska sada u Ukrajini uglavnom koristi stare, izvorno nenavоđene visokoeksplozivne bombe tipa FAB, teške 500, 1000 ili 1500 kilograma. Prema riječima stručnjaka, one bi se pretvorile u vođene bombe jednostavnim postavljanjem starih FAB-ova s krilima i GPS navigacijom. To ih čini veoma preciznim oružjem (dw.com, 20. 4. 2023).

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна

авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

Дѐсовац м. р.

① дефиниција *функционер политичке странке која је део Демократске опозиције Србије, политичке коалиције основане 2000. године (скраћено ДОС).*

② цитати Нико не може тако ниско и подло, као што може Курти, али ништа друго и не може да се очекује од терористе кога су 2000. године пустили на слободу досовци и лажни десничари (politika.rs, 9. 10. 2023); Покрет социјалиста оценио је да су сви „досовци“ исти и затражио од ЛДП-а и Вука Јеремића да их не увлаче у њихове, како кажу, досовске свађе. [...] ПС наводи да је све што је ЛДП рекао о Вуку Јеремићу истина, као и све што је Јеремић рекао о ЛДП-у, јер се они добро познају као бивши досовци, а сви досовци су, како оцењује ПС, исти (rts.rs, 30. 12. 2016); Тома Фила истиче да је од почетка знао да иза отмице Милошевића стоји огроман новац који су разграбили и међу собом поделили досовци. / – Био сам са Милошевићем у ноћи кад су га хапсили, покушавао сам да му сачувам главу. Међутим, они су га на брзину спаковали и продали, а не предали Хагу, како желе да се и даље мисли. Причу да је управо реч о суми од 30 милиона долара чуо сам из неколико руских извора и до дана данашњег нико ме није у томе демантовао. Многи функционери ДОС и министри тадашње владе после изручења напрасно су се обогатили – рекао је Фила (nacionalist.rs, 28. 6. 2018); Je l` ti Zoko malo krivo kad Vučić pljuje po DOSovcima (b92.net, 12. 4. 2017); A i „pusto turcko“ je trajalo i dotrajalo za svoga vremena ... Pa švabovi, pa Titini, pa Miloševicevci, pa DOS - ovci i DOS - ovke, pa će i ovo jednom proći, al` su Srbi i Srbadija je sve to ispratila iz svoga dvorišta pre ili kasnije (forum.krstarica.com, 2. 7. 2016); Nismo zaboravili: Ovako su DOS-ovci na današnji dan oslobodili Aljbina Kurtija, a sada stvaraju novi DOS koji opet saraduje sa njim (24sedam.rs, 8. 12. 2023).

③ порекло од скраћенице *ДОС* (= Демократска опозиција Србије, политичка коалиција основана 2000. године).

④ варијанте досовац, ДОСовац, ДОС-овац, ДОС - овац.

⑥ област ПОЛИТИКА.

Дѐсовка м. р.

❶ дефиниција **а.** функционерка политичке странке која је део Демократске опозиције Србије, политичке коалиције основане 2000. године (скраћено ДОС).

б. особа женског рода која подржава Демократску опозицију Србије, политичку коалицију основану 2000. године (скраћено ДОС), која је присталица ове коалиције.

❷ цитати **а.** Lepa ekipa, nema šta još i Velikić, baš vam je dobra ova Vesna sa dva prezimena ženski Goran Svilanović i bivša dosovka, što piše o genocidu u Srebrenici i Srbima koljačima (krug.rs, 9. 10. 2020); Sramota za Vladu bivsa DOSovka Gordana u novoj Vladi (021.rs, 27. 10. 2020); Dovedena sa ciljem da progura ovo, prodata političarka, jedina bivša DOS-ovka u grupi bivših radikalskih kunica (facebook.com, 30. 6. 2021); Ej, pa kad Rada Trajković nekadašnja DOS-ovka i DHSS-ovka kaže da vlast podržava samostalne liberale (jedni od glavnih čuvara Tačijeve većine u kosovskom parlamentu), svima je jasno dokle smo dšli (forum.krstarica.com, 13. 12. 2010); A i „pusto turcko“ je trajalo i dotrajalo za svoga vremena ... Pa švabovi, pa Titini, pa Miloševićevci, pa DOS - ovci i DOS - ovke, pa će i ovo jednom proći, al` su Srbi i Srbadija je sve to ispratila iz svoga dvorišta pre ili kasnije (forum.krstarica.com, 2. 7. 2016); Правити коалиције са том досовком, учесницом у неколико постпетооктобарских издајничких пљачкашких режима, је све само НЕ никакав патриотски чин (srbin.info, 11. 1. 2015).

б. Исто тако, ко се сећа Olivere Kovačević, која је počela на TV Politika за време Slobe, где је умилјато доčekivala SPS/ovce, а онда после 5. октобра постала ватрена DOS/ovka (forum.krstarica.com, 15. 12. 2020); Ипак, дžaba sakrivanja CV-ја: још увек су живи они који памте, а ти знају да је Olivera Zekić све, само не „dosovka“ (ndnv.org, 20. 3. 2017); Prikrivena DOSovka (reddit.com, 12. 3. 2024).

❸ порекло од скраћенице ДОС (= Демократска опозиција Србије, политичка коалиција основана 2000. године).

❹ варијанте досовка, ДОСовка, ДОС-овка, ДОС – овка, ДОС/овка.

❺ област ПОЛИТИКА.

Дѐсовскѝ, -а̄, -ѝ

❶ дефиниција *који се односи на ДОС (= Демократска опозиција Србије, политичка коалиција основана 2000. године).*

② цитати Покрет социјалиста оценио је да су сви „досовци“ исти и затражио од ЛДП-а и Вука Јеремића да их не увлаче у њихове, како кажу, досовске свађе. „Ми никада нисмо рушили, палили, пљачкали и линчовали са вама, и зато вас молимо да нас не увлачите у ваше досовске свађе. Када говорите једни о другима, говорите истину, када говорите о нама, лажете“, поручио је ПС у саопштењу (rts.rs, 30. 12. 2016); Сва три досовска кандидата и данас понављају захтев да о Србији треба да одлучују странци и да се избори прилагоде вољи западних амбасадора, истакао је данас председник Покрета социјалиста Александар Вулин. „Парламент у сувереној Србији ради у складу са законима Србије. Јанковић, Јеремић и Обрадовић тешко прихватају чињеницу да Србија није више земља без закона и слободне воље својих грађана, каква је била када је њоме владао ДОС“, навео је Вулин у писаној изјави (rtv.rs, 2. 3. 2017); Пропали досовски политичар и бивши Заштитник грађана Саша Јанковић коначно је показао своје право лице пошто је отворено признао да би Косово требало да постане члан Интерпола (srbijajavlja.rs, 2. 8. 2017); Dok se predsednik Srbije borio za našu zemlju u UN, oni su radili protiv Srbije u Evropskom parlamentu i, kao što vidimo, podržavaju iz sve snage zlotvora Kurtija. Spremni su da se udruže sa svakim srpskim neprijateljem samo da bi srušili predsednika Srbije i vratili Srbiju u DOSovski mrak (nsuzivo.rs, 15. 2. 2024); Dame i gospodo narodni poslanici, vidim da ste uzbuđeni kad me vidite, posebno ova DOS-ovska većina, ali neću vam priuštiti ovog puta uživanje da slušate samo vi, jer se nadam da predsednik Skupštine neće ponovo iščupati kablove (otvoreniparliament.rs, 2001); Famosni NUNS, većito istureno krilo DOS/ovske ideologije je samo pisalo optužnice protiv svojih kolega koji su 90ih izveštavali sa ratišta, a koji su posle 5. oktobra opoziciono bili nastrojeni protiv nove vlasti. To su te poznate novinarske slobode za koje su se zalagali DOS/ovski jurišnici (forum.krstarica.com, 16. 12. 2020).

③ порекло од скраћенице *ДОС* (= Демократска опозиција Србије, политичка коалиција основана 2000. године)..

④ варијанте ДОСОВСКИ, ДОСОВСКИ, ДОС-ОВСКИ, ДОС/ОВСКИ.

⑥ област ПОЛИТИКА.

ДЋСОВСКИ прил.

① дефиниција *према придеву* ДОСОВСКИ.

② цитати О Aleksandri Janković suviše je i trošiti reči: ova nacionalistkinja, desničarka i žena koja otvoreno zastupa homofobiju, manje je dosovski orijentisana od Aleksandra Vučića lično (ndnv.org, 20. 3. 2017); I

opet jedna DOSovski žuta dama u žutoj 'aljini, za DOSovski-žute lopuže, pa neka uporede sa onim javnosektorskim „drugaricama“ sa skupštinske galerije zatvorene bašte VELIKOG skupštinskog restorana (twitter.com, 7. 2. 2024).

③ порекло од скраћенице *ДОС* (= Демократска опозиција Србије, политичка коалиција основана 2000. године).

④ варијанте *ДОСОВСКИ*, *ДОСОВСКИ*.

⑥ област *ПОЛИТИКА*.

⑧ напомене *Нераспрострањено*.

ДОСОВШТИНА ж. р.

① дефиниција *свеукупност политичких ставова Демократске опозиције Србије, политичке коалиције основане 2000. године, и начин обављања државних и политичких послова карактеристичан за ову коалицију*.

② цитати *Манјине јадикју што нема ниједног њиховог кандидата, Џеда говори о „partijskom sudu“, радикали „seckaju na komade“ неке појединачне кандидате (главна кривича им је наравно „dosovština“) (danas.rs, 17. 11. 2007); Jednostavno, jednom uspostavljena „građanska vlast“ gomile stranaka i partija, dosovština, organizovanom, nažalost skupom i na teret naroda vođenom političkom propagandom, obnavlja vlast istih slojeva, istih ljudi, stvarajući elite koje dolaze i opstaju na vlasti, odnosno koje ne silaze sa vlasti. Bile na poziciji ili u opoziciji, one vladaju uvek zajedno boreći se međusobno sredstvima države, dakle znojem i bedom svojih opčinjenih birača (afirmator3.rssing.com, 8. 3. 2014); Оценио је да се Божовић, као и лидер Нове странке Зоран Живковић, "лактају за позиције" и препоручују се "Друштву слободних уметника" Саше Јанковића. У жељи да се политички што боље продају, прибегавају "политичком екстремизму бруталне досовштине", рекао је Орлић (rts.rs, 22. 5. 2017).*

③ порекло од скраћенице *ДОС* (= Демократска опозиција Србије, политичка коалиција основана 2000. године)..

⑥ област *ПОЛИТИКА*.

⑧ напомене *Пејоративно*.

ЈЕДРЕЊА АВИОБОМБА ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу*.

② цитати Иако се ради о релативно јефтиној врсти наоружања, једреће бомбе показале су се као изузетно ефикасне. Због ниске цене производње и високог нивоа ефикасности, руски конструктори су током СВО најпре покренули процес серијске производње комплекта за навођење и корекцију, како би од старих невођених, направили високопрецизне једреће авио-бомбе (rt.rs, 11. 1. 2024); Planirajuća ili jedreća avio-bomba familija FAB postale su važan detalj koji je omogućio ruskoj jurišnoj avijaciji da u velikoj meri otežava ukrajinskoj vojsci pomeranje na istok, kao i stvaranje velikih gubitaka (happytv.rs, 21. 7. 2023); RUSKE JEDREĆE AVIO-BOMBE – LETE 70 kilometara, DONOSE PAKAO I POSLE NJIH NE OSTAJE NI DUGME (intermagazin.rs, 30. 4. 2023).

③ порекло према рус. планирующая бомба.

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

⑧ напомене Пошто су термини *планирајућа авиобомба* и *планирана авиобомба* настали погрешним преводом руског термина *планирующая авиобомба* (једрећа авиобомба), предност треба дати синониму *једрећа авиобомба*.

једрећа бомба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Руска масовна употреба једрећих бомби релативно је скорашњи развој догађаја, који се последњих месеци показао катастрофалним по украјинске снаге. Једреће бомбе се праве додавањем крила која се отварају и сателитске навигације на старе совјетске бомбе. Оне су јефтине, али разорне (bbc.com, 23. 5. 2024); Иако се ради о релативно јефтиној врсти наоружања, једреће бомбе показале су се као изузетно ефикасне. Због ниске цене производње и високог нивоа ефикасности, руски конструктори су током СВО најпре покренули процес серијске производње комплекта за навођење и корекцију, како би од ста-

рих невођених, направили високопрецизне једреће авио-бомбе (rt.rs, 11. 1. 2024); Са новим једрећим бомбама руска авијација ће моћи да напада без уласка у зону у домету противваздушне одбране непријатеља. Руски војни конструктор Виктор Јељецки наглашава да је важна предност једрећих бомби у томе што је знатно јефтиније од навођених ракетних пројектила, а имају „упоредиву прецизност“. Поред тога, могу да носе масивније експлозивне главе (fakti.org, 13. 3. 2023).

③ порекло према рус. планирующая бомба.

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

⑧ напомене Пошто су термини *планирајућа бомба* и *планирана бомба* настали погрешним преводом руског термина *планирующая бомба* (једрећа бомба), предност треба дати синониму *једрећа бомба*.

клизавā бџмба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Razmere uništenja klizave bombe su neverovatne. Eksplozivni deo bombe, za koji se veruje da je najčešće korišćen, je FAB-1500 sa punjenjem od 1500 kilograma. Poređenja radi, ruska granata kalibra 152 mm sadrži oko 6,5 kilograma eksploziva, a čak i najmanja klizna bomba, FAB-500, sadrži više od 200 kilograma eksploziva (mondo.rs, 21. 5. 2024); Napadi ruskih dronova su takođe u porastu, dodao je vojnik, i to pomaže Moskvi da napreduje. Ali možda najozbiljniji problem sa kojim se branioci suočavaju jesu ruske klizave bombe, koje su iz vazduha lansirali avioni Su-34 i Su-35 sa udaljenosti od čak 70 km (nedeljnik.rs, 27. 4. 2024); Bombarderi Suhoj Su-34, u pratnji aviona Suhoj Su-35, preleću stotinu puta svakog dana, bacajući satelitski navođene KAB klizave bombe na ukrajinske položaje udaljene 40 kilometara i slabeći ih da bi ruska pešadija zauzela (b92.net, 5. 3. 2024).

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизна

авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

клизећа бомба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Руске снаге представиле су крајем марта ново оружје које још није виђено - такозване клизеће бомбе или крилате ракете, које су опремљене „крилима“ која им дају додатни домет, а лете ниско и довољно далеко да избегну неке радаре и системе противваздушне одбране [...]. Најосновније клизеће бомбе су модификовано оружје опремљено крилима и навигационим системима који омогућавају успостављање путање лета до циља. Могу да буду једноставне и грубе као што су ремонтване старе совјетске авионске бомбе ФАБ-500. Међутим, неке клизне бомбе, као што је УПАБ-1500Б-Е, посебно су дизајниране, преноси РТ Балкан. Чини се да су крилате бомбе, које су јефтине и лакше за производњу од балистичких и крстарећих пројектила, постале први избор Русије, јер јој тобоже понестаје више високо-технолошке прецизне муниције (politika.rs, 8. 5. 2023); Руси кренули КЛИЗЕЋИМ БОМБАМА! ФАБ-500 све чисти пред собом у Украјини / Ваздушно-космичке снаге Русије гађају украјинске положаје у близини Урожајна, у сектору Јужног Доњецка, клизећим бомбама ФАБ-500 / ФАБ-500 је руска ваздушна бомба која се користи у различитим војним операцијама и ратовима (srbin.info, 8. 10. 2023); Fab500 nije klizeća bomba, nego klasična avio bomba. Klizeća je Kab500 i ima drugačiju konstrukciju te nosi samo 80kg eksploziva (b92.net, 11. 5. 2023).

⑤ синоними *ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа*

корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

клизна авиобомба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Klizne avio-bombe koje koriste ruske Vazduhoplovne snage mogu da pogode bilo koje kopnene ciljeve neprijatelja, kao i komandna mesta smeštena pod zemljom na određenoj dubini (webtribune.rs, 29. 4. 2023); Са овим су окончане спекулације које су трајале да ли Украјина има или нема ове клизне авио бомбе. ЈДАМ се односи на комплет који се причвршћује за класичну бомбу фамилије Мк 82, 83 и 84 које су претваране у прецизно вођено оружје (tvfront.rs, 4. 7. 2023); Руске клизне авио бомбе ФАБ-500 М62 постале су значајан фактор у руским одговорима на украјинску офанзиву. Носачи ових авио-бомби СУ-34 су добили значајну улогу у борбеним операцијама на истоку Украјине. Сада се појавио снимак лансирања ових клизних авио бомби које су борбену употребу нашле управо у рату у Украјини (tvfront.rs, 5. 7. 2023).

④ варијанте клизна авио-бомба, клизна авио бомба.

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

клизна авионска бомба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Украјински војници руске клизне авионске бомбе називају оружјем које је значајно утицало на ток сукоба (sputnikportal.rs, 16. 5. 2024); Овај видео приказује уништавање складишта НАТО снага

Украјине у правцу Краснолиманска од стране две клизне авионске бомбе које су пале на готово истој тачки (t.me, 25. 9. 2023).

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

⑧ напомене Нераспрострањено.

клизна бџмба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Ове бомбе поседују супериорне аеродинамичке особине и могу да клизе на значајној удаљености. Иако би обична бомба хипотетички могла да пређе десетине километара, недостаје јој прецизност да прецизно погоди мету. Насупрот томе, прикључци за крила клизних бомби омогућавају им да прошире свој домет — од ослобађања до удара — користећи навигационе системе за корекцију. Обично се користе или сателитска и инерцијална навигација или само методе сателитске навигације (novosti.rs, 31. 12. 2023); Rusi prikazali misteriozne klizne bombe sa iskačućim krilima na bombarderima Su-34; Čak i Patriot nemoćan protiv njih / Ministarstvo odbrane Rusije objavilo je zvanične snimke na kojima se prikazuju bombarderi Su-34 koji se pripremaju za borbene letove sa modifikovanim bombama FAB-500M-62 sa kompletnom iskačućih krila. Ruska klizna bomba, koja se u americi naziva „municija za direktan napad“ (Joint Direct Attack Munition), je modifikovana bomba opremljena UMPK (Уникальный модуль планирования и коррекции), što je skraćenica za jedinstveni modul paniranja i korekcije (oruzjeonline.com, 16. 11. 2023); Руске снаге представиле су крајем марта ново оружје које још није виђено - такозване клизеће бомбе или крилате ракете, које су опремљене „крилима“ која им дају додатни домет, а лете ниско и довољно далеко да избегну неке радаре и системе противваздушне одбране [...]. Најосновније клизеће бомбе су модификовано оружје опремљено крилима и навигационим системима који омогућа-

вају успостављање путање лета до циља. Могу да буду једноставне и грубе као што су ремонтване старе совјетске авионске бомбе ФАБ-500. Међутим, неке клизне бомбе, као што је УПАБ-1500Б-Е, посебно су дизајниране, преноси РТ Балкан. Чини се да су крилате бомбе, које су јефтиније и лакше за производњу од балистичких и крстарећих пројектила, постале први избор Русије, јер јој тобоже понестаје више високотехнолошке прецизне муниције (politika.rs, 8. 5. 2023).

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

крилатā бѳмба* ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Руске снаге представиле су крајем марта ново оружје које још није виђено - такозване клизеће бомбе или крилате ракете, које су опремљене „крилима“ која им дају додатни домет, а лете ниско и довољно далеко да избегну неке радаре и системе противваздушне одбране [...]. Најосновније клизеће бомбе су модификовано оружје опремљено крилима и навигационим системима који омогућавају успостављање путање лета до циља. Могу да буду једноставне и грубе као што су ремонтване старе совјетске авионске бомбе ФАБ-500. Међутим, неке клизне бомбе, као што је УПАБ-1500Б-Е, посебно су дизајниране, преноси РТ Балкан. Чини се да су крилате бомбе, које су јефтиније и лакше за производњу од балистичких и крстарећих пројектила, постале први избор Русије, јер јој тобоже понестаје више високотехнолошке прецизне муниције (politika.rs, 8. 5. 2023); ORUŽJE KAKVO JOŠ NIJE VIĐENO U RATU Pružaju odstojanje za napad, izbegavaju radare: Rusija sve više baca „KRILATE BOMBE“ / [...] Deluje da su „krilate bombe“, koje su lakše i jeftinije za proizvodnju od balističkih i krstarećih projektila, postale oružje koje Rusija bira kako joj sve više ponestaje visokotehnološke precizne municije. Specifikacije i sposobnosti svakog

kliznog oružja – modifikovanog ili proizvedenog – se drastično razlikuju, a za neke se navodi da imaju operativni domet do 120 km i da mogu da pogode metu u radijusu od 10 metara. Ali, smatra se da klizne bombe koje koristi Rusija imaju domet od 50-70 km (blic.rs, 10. 5. 2023); Ове крилате бомбе полако, али сигурно мењају ток рата... све више и више се туче поприлична дубина противника са истима. Величина тј. тежина изгледа зависи од мете која се напада... видели смо шта тротонац направи... кратерчину од 50м у пречнику (muscity-military.com, 11. 4. 2023).

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

лебдећа бомба* ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Ако ручна граната од 250г може да онеспособи војника, колико војника може да трајно онеспособи лебдећа бомба која је 1000х тежа или пак она која је 6000х тежа. Конзервативно, нека прецизно бачена лебдећа бомба од 250кг онеспособи само 10 војника у просеку и, опет конзервативно, да су бацане само најмање лебдеће бомбе од 250кг, и да, опет конзервативно, узмемо само период 1-26 фебруар и број од 1200. Дођемо до веоооома конзервативне цифре од 12.000 украјинских војника у фебруару, само од лебдећих бомби (tangosix.rs, 3. 1. 2024); „Руси су променили свој модус операнди (...) тако што су први пут користили клизаве бомбе у великим размерама“, наводи се у овом документу. Када артиљеријска граната од 155 мм носи 7 кг експлозива, лебдећа бомба испушта између 200 и 700 кг и стога може да пробије бетонске конструкције веће од 2 м. Пакао за украјинску одбрану (pravda.rs, 13. 3. 2024); Шахед-129 је прошао `борбена тестирања` у Сирији и Ираку и наоружан је са четири ракете и „лебдећим бомбама“ које се наводе на циљ (fakti.org, 31. 8. 2022).

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

навођенā авиобомба* ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Поред чврстих линија одбране велики проблем за украјинске јуришнике представља руска превласт у ваздуху, посебно навођене авиобомбе, тачније стари совјетски ФАБ-ови који имају велику разорну моћ. Занимљиво је да је Русија ФАБ-ове успјела да модернизује након избијања рата и тек од почетка ове године почела је да их масовно користи (in4s.net. 2023); Оружане снаге Украјине и даље трпе огромне губитке. Руска авијација ударила је са три навођене авиобомбе на град Орехов у Запорошкој области, где се налазе складишта и техника ударне групе Оружаних снага Украјине (logicno.com, 12. 6. 2023).

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

⑧ напомене Нераспрострањено.

навођенā авионскā бомба* ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Rusi u proteklih godinu dana u Ukrajini sve češće koriste navođene bombe. Koristili su ih u bombardovanju Harkova, Sumija, Izjuma i Černihiva, ali i tokom opsade Mariupolja. Danas, prema navodima ukrajinskih vlasti, Rusija navođenim raketama napada grad Herson i regione zemlje koji se graniče sa Rusijom i Bjelorusijom. „Navođene avionske bombe su još jedno sredstvo koje koriste ruski teroristi da ubijaju ukrajinske civile [...]“ (dw.com, 20. 4. 2023);

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, јдрећа авиобомба, јдрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

⑧ напомене Нераспрострањено.

навођена бџмба* ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за јдрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Rusi u proteklih godinu dana u Ukrajini sve češće koriste navođene bombe. Koristili su ih u bombardovanju Harkova, Sumija, Izjuma i Černihiva, ali i tokom opsade Mariupolja. Danas, prema navodima ukrajinskih vlasti, Rusija navođenim raketama napada grad Herson i regione zemlje koji se graniče sa Rusijom i Bjelorusijom. „Navođene avionske bombe su još jedno sredstvo koje koriste ruski teroristi da ubijaju ukrajinske civile [...]“ (dw.com, 20. 4. 2023); Vazduhoplovstvo Ukrajine pogodilo je ruske položaje u ukrajinskom selu Tonenke navođenom bombom AASM-250 HAMMER (kurir.rs, 2. 4. 2024).

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, јдрећа авиобомба, јдрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа

корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

⑧ напомене Нераспрострањено.

навођена ваздушна бџмба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Оружане снаге Украјине раније су саопштите да су Руси у Donbasu прибегли тактици „spaljene zemlje“ која се састоји у уништavanju положаја і зграда навођеним ваздушним bombama (informer.rs, 9. 3. 2024).

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

⑧ напомене Нераспрострањено.

паметна авиобџмба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Када им се сруче на главе наше паметне авио-бомбе ФАБ-500 и ФАБ-1500 претпостављам да ће почети дрека да Русија удара на НАТО (pravda.rs, 21. 3. 2024); Често се говори о употреби ФАБ-500М-62. Може да га носи скоро сваки руски ловац, а не само Су-35. Да би од њега направили крилату бомбу, Руси су направили сет вођених крила. У принципу, ово није ново, западна војска такође користи сличне комплете који обичне бомбе претварају у паметне авио-бомбе (novosti.rs, 31. 3. 2023); Sledeće godine teritorija „zemlje najvećih zastavnika і trozubaca“ može postati poligon за testiranje američkih DE M-SHORAD laserskih PVO sistema. Štaviše, sve veći obim і učestalost napada ruskih Оружаних снага кроз лутајућу municiju, krstareće rakete і pаметне avio-bombe pružaju odlične uslove за to (novine.info, 5. 10. 2023).

③ порекло према рус. умная авиобомба.

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

⑧ напомене Нераспрострањено.

паметна авионска бомба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати У један од центара за обуку Ваздушно-космичких снага Русије недавно је испоручена партија бомбардера Су-34 који ће се користити за масовну обуку пилота да користе авионске бомбе са универзалним модулима за планирање и корекцију које су се већ показале у зони специјалне војне операције у Украјини. То ће омогућити да се повећа број пилота који умеју да користе поменути муницију и повећаће нападе 'паметним авионским бомбама' у зони специјалне војне операције на украјинске војне објекте (sputnikportal.rs, 1. 12. 2023); ЈДАМ паметне авионске бомбе већ неколико месеци користе Оружане снаге Украјине против руских снага. [...] ДАМ комплет је обично причвршћен за бомбу опште намене тешку од 220 до 900 килограма и претвара ту 'глупу' гравитациону бомбу у прецизне, паметне, пројектиле вођене ГПС системом (srbijajavlja.rs, 7. 10. 2023).

③ порекло према рус. умная авиационная бомба

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна бомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

③ напомене Нераспрострањено.

пàметнā бѠмба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Руске паметне бомбе су постале нова смртоносна претња за Оружане снаге Украјине, пише лист „Тајмс“. Реч је о модификованој муницији из ере Совјетског Савеза која је опремљена „паметним“ крилима и на тај начин се претвара у контролисано и моћно оружје. Такве бомбе, бачене из авиона, представљају смртоносну опасност за украјинску војску (srbijavljja.rs, 7. 10. 2023); Америчке „pametne bombe“ bezvredne за Украјину јер им nedostaje војна авијација (оружјеonline.com, 16. 12. 2022); Да ли су америчке „паметне бомбе“ довољан утук на руски „кинжал“ [наслов] / РУСИ, али и Украјинци, којима помажу Американци, почели су да користе ново, још убојитије оружје које нису до сада употребљавали (novosti.rs, 10. 3. 2023).

③ порекло према рус. умная бомба

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

⑧ напомене Нераспрострањено.

планирајућā авиобѠмба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Sjedinjene Države су 1. februara 2023. godine najavile да ће Kijevu у оквиру војног пакета помоћи послати и вођене, односно планирајуће avio bombe GLDSB dometa 150 km које би требале да промене ток рата у Украјини (kurir.rs, 1. 2. 2024); Планирајуће или једреће авио-бомбе фамилије ФАБ постале су важан детаљ који је омогућио руској јуришној авијацији да у великој мери отежава украјинској војсци померање на исток, као и стварање великих губитака (tvfront.rs, 20. 7. 2023); Тек са-

да испливало је да су САД доставиле Израелу по први пут планирајуће авио бомбе. Наиме, вашингтонска администрација је средином новембра месеца обелоданила да ће Израелу бити послате планирајуће авио бомбе како би се избегло масовно страдање палестинских цивила, што је изазвало велико негодовање светске јавности (tvfront.rs, 3. 12. 2023); Најновији удари руских ВКС у претходних неколико дана показују да је главна намера руске војске рушење кључних инфраструктурних објеката на важним саобраћајницама које изводе у зону активних борбених дејстава, као и удар по површинским и подземним радионицама за производњу и складиштење бпл и муниције, укључујући и објекте за складиштење нафте. Ова дејства имају доста висок проценат успешности пошто се у њима користе „планирајуће“ авиобомбе масе 500, а од недавно и 1500кг (pravda.rs, 10. 4. 2023); На Запорошком правцу, Руси настављају да бацају планирајуће авио-бомбе ФАБ на положаје Оружаних снага Украјине (logicno.com, 18. 6. 2023).

③ порекло према рус. планирующая авиобомба.

④ варијанте планирајућа авио-бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авио бомба.

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

⑧ напомене Предност треба дати синониму *једрећа авиобомба* или неком другом од бројних синонима који не садржи придев *планирајући* или *планирани* јер је термин *планирајућа авиобомба* настао погрешним преводом руског термина *планирующая авиобомба* (једрећа авиобомба).

планирајућа авионска бомба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати *Šta su vođene ili planirajuće avionske bombe GLDSB? / Neki ih nazivaju i krstarećim raketama, neki planirajućim avionskim bombama*

velikog dometa koje su razvili zajednički američka kompanija Boing i švedska SAAB. GBU-39/B Small Diameter Bomb Increment I (SDB I) je zvanični naziv za ovu avionsku bombu nastala je ukrštanjem Boingovog krstarećeg projektila Small Diameter Bomb (SDB) koja je spojena sa raketnim pogonom, odnosno buster sa rakete M-26 koju koriste samohodni višesevni lanseri raketa MLRS M-270. Zamisao je bila dobiti projektil koji bi se lansirao sa aviona i koji bi imao veliki domet (kurir.rs, 1. 2. 2024); Navodno cilj primicanja ove raketne baterije bila je eliminacija ruskih aviona koji nose planirajuće avionske bombe koje koriste u napadu na ukrajinske linije (vojnopolitickaosmatracnica.wordpress.com, 9. 3. 2024); Po prvi put Rusija je ovaj tip planirajućih ili vođenih avionskih bombi upotrebila kod Harkova. Na jednom nalogu objavljenom na Telegramu tokom bitke, Maksim Žorin iz ukrajinske 3. odvojene jurišne brigade je rekao: „Ove bombe potpuno uništavaju bilo koju poziciju. Sve zgrade i strukture jednostavno se pretvaraju u jamu nakon dolaska samo jednog.“ U pitanju je univerzalna planirajuća avionska bomba koja može da se lansira sa boborenih aviona SU-34, SU-35, SU-57 (vojnopolitickaosmatracnica.wordpress.com, 29. 3. 2024).

❸ порекло према рус. планирующая авиационная бомба.

❹ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

❺ област рат.

❻ напомене Предност треба дати синониму *једрећа бомба* или неком другом од бројних синонима који не садржи придев *планирајући* или *планирани* јер је термин *планирајућа авионска бомба* настао погрешним преводом руског термина *планирующая авиационная бомба* (једрећа авионска бомба).

планирајућа бџмба ж. р.

❶ дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

❷ цитати Авиони користе планирајуће бомбе великог пречника са прецизним навођењем, укључујући способност кориговања курса током лета. Министарство је истакло да је способност планирајућих бомби омогућила Су-34 да изврши ударе изван домета противничке противваздушне одбране, при чему се сви Су-34 враћају у базу после напада. Употреба ових бомби доводи авионе у много мањи ризик од конвенционалних гравитационих бомби, које се морају бацити са знатно ближе раздаљине, пружајући далеко јефтинију алтернативу коришћењу крстарећих или балистичких ракета на које се традиционално ослањала авијација како би остала безбедна од дејстава противваздушне одбране противника. Прецизно навођење не само да омогућава таквим бомбама да уништавају циљеве много ефикасније, значајно смањујући број потребних налета, већ такође омогућава да се бомбе бацају са већих висина где не само да су авиони безбеднији од инфрацрвених вођених система противваздушне одбране кратког домета, а и њихове бомбе могу да лете и знатно даље, до 70 километара (tvfront.rs, 26. 2. 2024); „Почетком марта, руска војна авијација је по први пут употребила високопрецизне вођене планирајуће бомбе у Украјини“, пише публикација у чланку о руском оружју. У материјалу се такође наводи да планирајуће бомбе УПАБ-1500 и ФАБ-500 уливају страх у кости милитантима Оружаних снага Украјине. Публикација цитира речи војника ОСУ Александра Солонка: „ФАБ је један од највећих страхова. Руси их масовно користе. Не могу да проценим тачност, али оружје је огромне снаге.“ (pravda.rs, 29. 8. 2023); Ако сам добро разумео, бомбардере који испуштају планирајуће бомбе прате ловци. Ти ловци могу да их штите од украјинских авиона, али исто тако и да нападну украјинске радаре анти-радарским ракетама (paluba.info, 28. 4. 2023).

❸ порекло према рус. планирующая бомба.

❹ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа авионска бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

❺ област рат.

③ напомене Предност треба дати синониму *једрећа бомба* или неком другом од бројних синонима који не садржи придев *планирајући* или *планирани* јер је термин *планирајућа бомба* настао погрешним преводом руског термина *планирующая бомба* (једрећа бомба).

плàнирāнā авиѡнскā бѡмба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Još jedna ruska planirana avionska bomba FAB-250 pronađena je na polju u Belgorodskoj oblasti pre nekoliko dana (oruzjeonline.com, 8. 1. 2024).

③ порекло према рус. планирующая авиационная авиабомба.

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба, планирана бомба.

⑥ област рат.

⑧ напомене Нераспрострањено. Предност треба дати синониму *једрећа авионска бомба* или неком другом од бројних синонима који не садржи придев *планирајући* или *планирани* јер је термин *планирана авионска бомба* настао погрешним преводом руског термина *планирующая авиационная бомба* (једрећа авионска бомба).

плàнирāнā бѡмба ж. р.

① дефиниција *авионска бомба с крилима и уређајима за једрење, навигацију и корекцију путање ка задатом циљу.*

② цитати Ove bombe će bukvalno biti postavljene na krilo aviona. Uni-verzalni modul planiranja i korekcije omogućice njihovo ispuštanje sa aviona na bezbednom rastojanju od 70-100 kilometara. [...] Naše vazduhoplovstvo dominira u vazduhu i planiranim bombama jednostavno uništava odbrambene linije Ukrajine (oruzjeonline.com, 8. 1. 2024); To znači da ako ukrajinska vojska izgubi Kupjansk, automatski će biti omogućeno dejstvo na Čugujev dalekometnom raketnom artiljerijom i planiranim bombama

FAB-250-M62 (oruzjeonline.com, 11. 8. 2023); Планиране бомбе се активно користе, што омогућава да се не ризикује авијација (авион не мора да лети у зону могућих оштећења од система ПВО) (t.me, 16. 6. 2023).

④ порекло према рус. планирующая бомба.

⑤ синоними ваздушна бомба, вођена авионска бомба*, вођена бомба*, вођена ваздушна ракета, једрећа авиобомба, једрећа бомба, клизава бомба, клизећа бомба, клизна авиобомба, клизна авионска бомба, клизна бомба, крилата бомба*, лебдећа бомба, навођена авиобомба*, навођена авионска бомба*, навођена бомба*, навођена ваздушна бомба, паметна авиобомба, паметна авионска бомба, паметна бомба, планирајућа авиобомба, планирајућа бомба, планирајућа корективна бомба, планирана авиобомба, планирана авионска бомба.

⑥ област рат.

⑧ напомене Нераспрострањено. Предност треба дати синониму *једрећа бомба* или неком другом од бројних синонима који не садржи придев *планирајући* или *планирани* јер је термин *планирана авионска бомба* настао погрешним преводом руског термина *планирующая бомба* (једрећа бомба).

Борђе Р. Оташевић*

Институт за српски језик САНУ, Београд

РЕЧНИК ДЕАНТРОПОНИМНИХ НЕОЛОГИЗАМА (7)

РЕЧНИЧКИ ЧЛАНАК

Неологизми нису разврстани по азбучном реду већ су груписани према антропонимима који су им у основи. Антропоними су сложени по азбучном реду.

Речнички чланак садржи највише пет целина: дефиницију, област, синониме, цитате и коментар.

ЦИТАТИ

Наводе се по два цитата за свако значење. Сви цитати су преузети с интернета. Због уштеде простора и прегледности наводи се само први део адресе (без *www.* или *https://*) који показује о којем се извору ради, док се остатак, који често заузима неколико редова, изоставља. Уз помоћ било којег претраживача лако се може наћи цео текст. Треба имати на уму да су очигледне словне грешке исправљене, као и да су у мањем броју текстова додавани дијакритички знаци. Након адресе наводи се година када је текст објављен. Понегде се није могло утврдити о којој се години ради.

УСЛОВНИ ЗНАЦИ

[...] изостављање дела текста

[„текст“] део текста, најчешће само једна реч, који је због изостављања дела текста премештен с места на коме се налазио како би реченица била коректна.

/ у цитираном тексту следећа реченица или стих су били у новом пасусу (реду).

* djordjeotasevic@yahoo.com; ORCID: 0009-0004-7192-4777.

ЂОКОВИЋ, Новак

(1987-)

Српски тенисер. Према оствареним резултатима, несумњиво најбољи тенисер у досадашњој историји овог спорта.

антиђокковићевац, -вца м.р.

- ❶ дефиниција *особа која има негативно мишљење о српском тенисеру Новаку Ђокковићу, која га вербално напада, омаловажава, која се радује његовим поразима; особа која напада Новака Ђокковића и омаловажава његове успехе због Ђокковићеве националне припадности.*
- ❷ област спорт, политика.
- ❸ синоними антиноваковац, антинолетовац.
- ❹ цитати *Nije Vilander uopšte „antiđokovićevac“ mada je umeo da oplete sa nekim neodmerenim izjavama ali svi imaju prava na svoja mišljenja (b92.net, 14. 7. 2017); Čuj ove Federerove botine (u suštini zapravo antiđokovićevce, kompleksaše) kako nariču „pa nije izgubio od tamo nekog nego od Tomija Hasa“?!?! Eeej bre ljudi, čovek ima 39 godina eeej TRIDESET DEVET GODINA, veteran je u svetu tenisa već poodavno, uglavnom igra iz čistog zadovoljstva, zbog toga je 302. na svetu i nije svejedno izgubiti od njega, naročito kada od njega izgubi čovek sa 18 GS titula, jedan od najvećih tenisera svih vremena (b92.net, 14. 6. 2017); Čilićevi navijači, a mnogo više od Čilićevih - Marejevi i Federerovi navijači, se nadaju da Marin ima šansu zbog Novakovog dvodnevnoг игranja u 5 setova i da se može ponoviti Rolan Garos i ispražnjeni Novak nakon mečeva protiv Nadala i Mareja. Ima tu bitnih razlika i vesti nisu baš tako dobre za antiđokovićevce (b92.net, 7. 7. 2015).*
- ❺ коментар *Дугосилазни акценат на трећем слогу (антиђокковићевац), који се неупоредиво чешће чује од краткоузлазног, није у складу с актуелном акценатском нормом.*

антиђоковићевскӣ, -ā, -ō

- ❶ дефиниција *који се односи на антиђоковићевце (= особе које имају негативно мишљење о српском тенисеру Новаку Ђоковићу, које га вербално нападају, омаловажавају, које се радују његовим поразима; особе које нападају Новака Ђоковића и омаловажавају његове успехе због Ђоковићеве националне припадности), који је усмерен против српског тенисера Новака Ђоковића.*
- ❷ област спорт, политика.
- ❸ синоними антиноваковски (а), антинолетовски.
- ❹ цитати Покушаваће антиђоковићевски лоби на све начине да га поремети у његовој играчкој каријери. Ђоковић стога треба да буде врло обазрив, чак и намештена допинг афера није искључена као могућност, само да му прекину тениску каријеру (izmedjusnajiave.rs, 17. 1. 2022); Nadam se rekordno malom broju antiđokovićevskih komentara (b92.net, 6. 10. 2023); Nit' je lud niti blesav.... neki ljudi jednostavno su dio antiđokovićevske kampanje koju neko dobro plaća (informer.rs, 8. 9. 2016); Nova godina a sve isto što bi Ivano Balic rekao, ovo je anti-Djokovicevski mentalitet, nerealno kakav luzeraj (vox92.net, 14. 1. 2019).
- ❺ коментар Дугосилазни акценат на трећем слогу (*антиђоковићевскӣ*), који се неупоредиво чешће чује од краткоузлазног, није у складу с актуелном акценатском нормом.

антиђоковићевски прил.

- ❶ дефиниција *на начин карактеристичан за антиђоковићевце (= особе које имају негативно мишљење о српском тенисеру Новаку Ђоковићу, које га вербално нападају, омаловажавају, које се радују његовим поразима; особе које нападају Новака Ђоковића и омаловажавају његове успехе због Ђоковићеве националне припадности), попут антиђоковићеваца.*
- ❷ област спорт, политика.
- ❸ синоними антиноваковски, антинолетовски.
- ❹ цитати Jedan od najodvratnijih gradova na svetu, pa je takva i publika, ne mislim samo što je antiđokovićevski nastrojena, već i generalno, retko odbojni i nevaspitani ljudi, mislim da mu svakako takva publika neće faliti (b92.net, 30. 8. 2020);

- ⑤ коментар Дугосилазни акценат на трећем слогу (*антиђоковићевски*), који се неупоредиво чешће чује од краткоузлазног, није у складу с актуелном акценатском нормом. Нераспрострањено.

антино̀ваковац, -вца м.р.

- ① дефиниција *особа која има негативно мишљење о српском тенисеру Новаку Ђоковићу, која га вербално напада, омаловажава, која се радује његовим поразима; особа која напада Новака Ђоковића и омаловажава његове успехе због Ђоковићеве националне припадности.*
- ② област спорт, политика.
- ③ синоними антиђоковићевац, антинолетовац.
- ④ цитати *Морамо мало и ми да будемо толерантни и да одтрпимо... увек се то дешава кад неко постане шампион.. и када је Ноле харао, трпео сам свакојаке приче и имао осећај да ми је мука и испао сам антиноваковац, а уствари нисам могао да издржм та претеривања, а можда и нису претеривања? .. ипак су све те реакције нормалне (sportklub.info, 19. 9. 2014); Možda Đoković uopšte ni ne dobije priliku da brani titulu. Koliko se anti Novakovci naslađuju ovim, toliko i Vi (i ovi što podržavaju komentar) preterujete sa tim da je uz inat moguće sve (b92.net, 5. 1. 2022); kad vidim ove komentare znam da su Bosnjaci i Hrvati nikad Srbi... smjesni ste Nole se vraca a onda cete da pojedete sve sto ste napisali hahahaha onako preko interneta kao i sad hahaha smjesni ste anti-novakovci... nas narod kaze nicija nije do zore gorjela.... A Feder je osvojio sve i treba malo vise porodici da se posveti previse je gramziv. Novak ima jod 3 do 4 godine da rastura i sigurno neće biti gramziv kao Fedex da sa 35 godina najavljuje svoj novi veliki dolazak jer je normalan (tenisuzivo.com, 23. 1. 2017).*
- ⑤ коментар Краткосилазни акценат на трећем слогу (*антино̀ваковац*), који се такође чује, није у складу с актуелном акценатском нормом.

антино̀ваковскӣ, -ā, -ō

- ① дефиниција **а.** *који се односи на антиноваковце (= особе које имају негативно мишљење о српском тенисеру Новаку Ђоковићу, које га вербално нападају, омаловажавају, које се радују његовим поразима; особе које нападају Новака Ђоковића и омаловажавају његове*

успехе због Ђоковићеве националне припадности), који је усмерен против српског тенисера Новака Ђоковића.

б. *који је некарактеристичан за српског тенисера Новака Ђоковића.*

- ❷ област спорт, политика.
- ❸ синоними антиђоковићевски, антинолетовски.
- ❹ цитати **а.** U Srbiji da ima ratnih zlocinaca? Sve vas treba da je sramota, a ova tema pothitno da se ukine kao antisrpska, antipravoroslavna, antiustavna, antiporodicna i antinovakovska (forum.b92.net, 20. 9. 2011); Francuska publika je takva, tu nema pomoći, ali ista je, da se ne zavaramo i na Wimbledonu, i u Njujorku i u Melburnu, „antinovakovska“. Neprijateljski raspoložena (b92.net, 1. 6. 2022); Pumpanje Vavrinke ovde na ovom sajtu je smešno i u duhu naravno popularisanja zapadnjačkih antinovakovskih pisanija (b92.net, 24. 9. 2022).
- б.** Novak igra totalno neprepoznatljivo. Vec 2 brejka. Izlasci na mrežu i slajsevi - totalno antinovakovski tenis. Igra upravo ono sto nikad nije znao da igra. Sta mu je??? Igra kao baba. Tragicno. Budi se covece, koji ti je?! (b92.net, 8. 9. 2012);
- ❺ коментар Краткосилазни акценат на трећем слогу (*антино̀ваковскӣ*), који се такође чује, није у складу с актуелном акценатском нормом. Значење под *б* је нераспрострањено.

антино̀ваковски прил.

- ❶ дефиниција *на начин карактеристичан за антиноваковце (= особе које имају негативно мишљење о српском тенисеру Новаку Ђоковићу, које га вербално нападају, омаловажавају, које се радују његовим поразима; особе које нападају Новака Ђоковића и омаловажавају његове успехе због Ђоковићеве националне припадности), попут антиноваковаца.*
- ❷ област спорт, политика.
- ❸ синоними антиђоковићевски, антинолетовски.
- ❹ цитати Nisu ni na zapadu svi „antinovakovski“ raspoloženi. Ima svetlih tačaka i u tom crnom moru bljutavo dosadnih tekstova koji uvek nastoje da podebljaju smisao koji se krije iza tih redova – on je loš momak. Pre svega, tekst portala „Tennisbuzz“, iza kog stoji uredništvo, koji razotkriva ta igru dvostrukih aršina, jednog koji važi za sve ostale, u drugi samo za Novaka Đokovića (vesti.rs, 3. 8. 2021).

- ⑤ коментар Краткосилазни акценат на трећем слогу (*антино̀ваковски*), који се такође чује, није у складу с актуелном акценатском нормом. Нераспрострањено.

антино̀летовац, -вца м.р.

- ① дефиниција *особа која има негативно мишљење о српском тенисеру Новаку Ђоковићу, која га вербално напада, омаловажава, која се радује његовим поразима; особа која напада Новака Ђоковића и омаловажава његове успехе због Ђоковићеве националне припадности.*
- ② област спорт, политика.
- ③ синоними антиђоковићевац, антиноваковац.
- ④ цитати *Nije on vanzemaljac kako ste se vi antinoletovcu ponadali, pa da će da ređa titule non stop neprekidno, čovek je, čovek, odnosno dečko koji je talentovan za tenis ali koji nije kalibar ogromnog šampiona (b92.net, 1. 5. 2024); Ovi komšijski nazovi federeromani (čitaj antinoletovcu) će d'umru bre (b92.net, 3. 11. 2018); Prije bi ja rekao da su Anti Noletovci odatle na momenat izletili nakon godina i godina cekanja (forum.sportsport.ba, 12. 9. 2016).*
- ⑤ коментар Дугосилазни акценат на трећем слогу (*антино̀летовац*), који се чешће чује, није у складу с актуелном акценатском нормом.

антино̀летовскӣ, -ā, -ō

- ① дефиниција *који се односи на антинолетовце (= особе које имају негативно мишљење о српском тенисеру Новаку Ђоковићу, које га вербално нападају, омаловажавају, које се радују његовим поразима; особе које нападају Новака Ђоковића и омаловажавају његове успехе због Ђоковићеве националне припадности), који је усмерен против српског тенисера Новака Ђоковића.*
- ② област спорт, политика.
- ③ синоними антиђоковићевски, антиноваковски (а).
- ④ цитати *Da je Nole odustajao da igra cim bi izgubio jedan set, nebi dogurao ni do TOP1000, a ne da bude prvi na svetu. Tekst je smesan, neobjektivan, i ja bi ga nazvao anti-noletovski (moby.moja crvenazvezda.net, 8. 11. 2011).*
- ⑤ коментар Дугосилазни акценат на трећем слогу (*антино̀летовскӣ*), који се чешће чује, није у складу с актуелном акценатском нормом. Нераспрострањено.

АНТИНОЛЕТОВСКИ прил.

- ❶ дефиниција *на начин карактеристичан за антинолетовце (= особе које имају негативно мишљење о српском тенисеру Новаку Ђоковићу, које га вербално нападају, омаловажавају, које се радују његовим поразима; особе које нападају Новака Ђоковића и омаловажавају његове успехе због Ђоковићеве националне припадности), попут антиноваковаца.*
- ❷ област спорт, политика.
- ❸ синоними антиђоковићевски, антиноваковски.
- ❹ цитати *Ono da je Bodo antisrpski orijentisan mi se uopšte ne dopada, jer ja zaista nisam stekla takav utisak. Ponekad ume da zazvuči antinoletovski, ali manje više ceo tekst je nonšalantno tapkanje po tastaturi. Ne sećam se baš da je osvanuo neki ovakav tekst kada Federer izvlači mononukleozu i povredu ledja pravo niodkuda svaki put kada je to potrebno (forum.b92.net, 19. 3. 2010).*
- ❺ коментар *Дугосилазни акценат на трећем слогу (антинолетовски), који се чешће чује, није у складу с актуелном акценатском нормом. Нераспрострањено.*

ЋОКОВИД и **ЋОКОВИД**, -ида м.р.

- ❶ дефиниција *оказионализам пејоративно о одбијању српског тенисера Новака Ђоковића да се вакцинише против ковида/ковида-19 (= заразне болести коју изазива вирус из групе коронавируса SARS-CoV-2, која се први пут појавила крајем 2019. године у Кини и убрзо проширила по целом свету).*
- ❷ област спорт, политика, медицина.
- ❸ синоними *ђоковид-19.*
- ❹ цитати *Novak postao "Novax Đokovid": Najbolji teniser sveta predmet šale na društvenim mrežama (b92.net, 24. 6. 2020); Одмах је подигнута прашина оног тренутка кад се сазнало да ће Новак допутовати у Аустралију. Коментари су немилосрдни према светском тенисеру број један. Чак му је наметнут надимак 'Новакс Ђоковид'. Ово је Аустралија, све је могуће, али мислим да ће разум предвладати (rts.rs, 5. 1. 2022); Овај Ђоковид нешто стално незадовољан... И има болесну жељу да се свима додвори, угоди и свиди. Е зато га нико и неволи и непоштује (b92.net, 10. 1. 2021).*

- ⑤ коментар Оказионална сливеница (контаминат) *Ђоковид* настала је спајањем две речи: *Ђоковић* + *ковид* (= заразна болест коју изазива вирус из групе коронавируса САРС-КоВ-2, која се први пут појавила крајем 2019. године у Кини и убрзо проширила по целом свету).

ђоко̀вид-19 и ђоко̀вїд-19, -їда-19 м.р.

- ① дефиниција *оказионализам о одбијању српског тенисера Новака Ђоковића да се вакцинише против ковида/ковида-19 (= заразне болести коју изазива вирус из групе коронавируса САРС-КоВ-2, која се први пут појавила крајем 2019. године у Кини и убрзо проширила по целом свету).*
- ② област спорт, политика, медицина.
- ③ синоними *ђоковид-19.*
- ④ цитати Novak na udaru satiričnih Francuza: Đokovid-19 i odelo "dvorske lude" /наслов/ / Prvi teniser sveta Novak Đoković, od trenutka kada je prekinut Adrija Tur, konstantno je na meti kritičara (b92.net, 23. 6. 2020); Najbolji srpski teniser Novak Đoković neće moći da igra na ovogodisnjem US openu, preneo je danas "Njujork Tajms". //.../ Vreme je da se Novak Đokovid penzionise. Samo se blamira (021.rs, 16. 6. 2022); Francuski "Lekip" otišao je korak dalje od ostalih užasnom karikaturoм i skaradnim nadimkom "Đokovid 19" (luftika.rs, 23. 6. 2020);
- ⑤ коментар Оказионална сливеница (контаминат) *Ђоковид-19* настала је спајањем две речи: *Ђоковић* + *ковид-19* (= заразна болест коју изазива вирус из групе коронавируса САРС-КоВ-2, која се први пут појавила крајем 2019. године у Кини и убрзо проширила по целом свету).

ђокови́зам, -зма м.р.

- ① дефиниција **а.** *усхићеност, одушевљеност успесима српског тенисера Новака Ђоковића.*
- б.** *шаљиво фобија, страх од мечева са српским тенисером Новаком Ђоковићем.*
- в.** *начин играња карактеристичан за српског тенисера Новака Ђоковића као посебан стил у игрању тениса.*
- ② област **а.** спорт, политика. **б.** спорт. **в.** спорт.
- ④ цитати **а.** Претјерани Ђоковизам у Србаља је оно што иде на ганглије (pouke.org, 12. 8. 2016); Moram(o) našu onesviješćenu braću (lude)

Srbe osvijestiti i prosvijetliti (osloboditi ih komunizma, mondijalizma, globalizma, vučićizma, putinizma, srbijanizma, jugoslovenizma, đokovizma...), i dovesti ih u srpsko i hrišćansko vinklo (in4s.net, 24. 9. 2020); Pitam se da li će se „ludi Srbi“ ikad osloboditi od komunizma, srbijanizma, jugoslovenizma, titoizma, mondijalizma, sloboizma, vučićizma, putinizma, đokovizma... Hmm, čisto sumnjam (in4s.net, 27. 9. 2020);

б. I posle samo neko neka kaže da ovaj čovek nema veliki kompleks od Novaka Đokovića uskoro će u psihijatriji postojati termin Đokovizam (definicija Đokovizma kada neko ima fobiju od boljeg od sebe) Bar će biti upamćen kao nulti pacijent (b92.net, 8. 2. 2020).

в. Nadalizam, Đokovizam, Rogerizam i novi talas tenisera. Uvod u ovu priču bi bilo pojašnjenje samog naslova i podnaslova. Ukratko, radi se o uticaju stilova i metoda igre, gore pomenutih asova tenisa, na njihove mlađe kolege sa ATP tour-a. /.../ Đokovizam / Na ovaj teniski pravac lančano su uticali velikani počevši od Jelene Genčić, Nikole Pilića, Vajde, Pjatija, Bekera, Agasija, do Ivaniševića, koji su vodili i pratili uzlaznu putanju njegovih uspeha. Naravno, uticaj na njegovu igru su izvršili i njegovi veliki suparnici, pre svega Nadal, a jednim delom i Federer, za čiju je taktiku Đoković nalazio lakša rešenja. /.../ Đoković je izmenio svoj forhend, gde je povećao upotrebu zapadnog naspram poluzapadnog. 3/4 je čini zapadni, a poluzapadni preostalu 1/4. 75% zapadnog hvata je omogućio bolju kontrolu, znatno više spina, prodornost, dubinu i preciznost svih udaraca. Postao je nadmoćan na riternu, pri dugim razmenama na osnovnoj liniji. Servisi su mu sada precizniji, raznovrsniji, za protivnika slabo predvidljivi-čitljivi. Kod bekhenda sam zamah, pozicija pri zamahu, segmenti zamaha, putanja zamaha usmeravaju lopticu u željenom pravcu. Pozicija dominantne ruke je na kontinentalu, a pomoćne na istočnom hvatu (wishandgo.net, 12. 12. 2022).

⑤ коментар Нераспрострањено.

Ђоковићевац, -вца м.р.

① дефиниција **а.** особа која је ватрени навијач српског тенисера Новака Ђоковића, која је његов обожавалац.

б. особа која о обавезној вакцинацији против ковида-19 има исто мишљење као и српски тенисер Новак Ђоковић, која сматра да вакцинисање мора бити ствар личног избора а не обавеза.

в. тенисер који својом игром подсећа на српског тенисера Новака Ђоковића, који игра тенис слично као Ђоковић.

- ② област **а.** спорт, политика. **б.** медицина. **в.** спорт.
- ③ синоними **а.** новаковац, нолетовац.
- ④ цитати **а.** Djokovicevci na aparatima, hahahahahah. Udri, Rocko, i ne pitaj za posledice. /.../ Cerekaš se na totalno pogrešnom mestu u totalno pogrešnom vremenu! Inače, evo kada smo kod "đokovićevaca" koji ti i u ovoj Novoj godini ne daju mira, evo ja sam jedan od njih i uopšte me ne intrigira niti mi smeta da Rođa osvoji još jedan AO i ove godine! Zašto bi? (b92.net, 4. 1. 2018); Evo jednog od primera pogubljenosti i nesagledavanja činjenica od strane ekstremnih Đokovićevaca... Kritikuje lošu konkurenciju, a na toj istoj listi mu je Nolo na 72. mestu (samim tim ga trpa u "nekonstantnu boraniju" što je, verovatno, prevideo!) Dakle, te 2006. je Nadal (svega godinu stariji!) na 2. mestu, dok je Nolo na 72. mestu, jer dalje nije ni mogao (b92.net, 20. 2. 2018); Možete da puknete Đokovićevci ali Novak nikada za svet tenisa neće biti GOAT. Upravo to što je ovaj rekao. Novak može biti samo rekorder u Ginisu dok ga neko ne zaobiđe. O Federeru će se praviti filmovi. Kada Novak okači reket malo ko će ga spominjati osim vas a Federer će uvek biti referenca za prave ljubitelje belog sporta (b92.net, 13. 7. 2021).
- б.** They booed the "vaccine" - / Ђоковићевци, антиглобалисти (forum.krstarica.com, 19. 3. 2021).
- в.** Групу „Ђоковићевца” чине Janik Siner i Saša Zverev. Dvojica igrača, koja po tehnici, kretanju, udarcima najviše podsećaju na Novaka. Sinnera je, kao i Novaka trenirao Rikardo Pjati, koji je obojici usadio tehnički kvalitet i lepotu u igri (wishandgo.net, 12. 12. 2022).
- ⑤ коментар Значење под *а* најчешће се користи у текстовима антиђоковићеваца (= особа које имају негативно мишљење о српском тенисеру Новаку Ђоковићу, које га вербално нападају, омаловажавају, које се радују његовим поразима; особе које нападају Новака Ђоковића и омаловажавају његове успехе због Ђоковићеве националне припадности). У текстовима Ђоковићевих присталица, навијача првенствено се користе синоними *новаковац* и *нолетовац*. Значења под *б* и *в* су нераспрострањена.

ђоковићевскӣ, -ā, -ō

- ① дефиниција *који је карактеристичан за српског тенисера Новака Ђоковића.*
- ② област спорт.
- ③ синоними **НОВАКОВСКИ, НОЛЕТОВСКИ.**

- ④ цитати После добрих сервиса, уследила су два савршена „ђоковићевска“ ритерна у седмом гему за 15:30 и нову непријатну ситуацију за Циципаса (srbin.info, 29. 1. 2023); Тако и прекјучерашње јавно извињење дечаку скупљачу лоптица на турниру у Мајамију баца у сенку његову победу у финалу против Британца Ендија Мареја чији духовит коментар на „Твитеру“ („Честитам Новаку, али ми се не допада ускршње јаје“) има, где чуда – ђоковићевски шмек! Као да наш тенисер преноси на друге позитивну енергију, јер навикли смо да шкотски играч тешко подноси поразе, а видимо да сада, после седмог узастопног неуспеха у међусобним дуелима, збија шале на свој рачун (јаје се односи на сет који је изгубио с нулом) (politika.rs, 7. 4. 2015); Ђоковић је од малих ногу хтео да освоји Вимблдон. И мукотрпно је вежбао да то оствари. А ко је од нас поставио себи задатак да у свом послу буде најбољи на свету? Зна ли неко таквог нашег научника или пољопривредника, чистача улица или новинара, директора или певача? А и зашто би кад сви знамо да је то неостварљиво? Нека је то и тачно, али би свако од нас таквим „ђоковићевским“ приступом имао бољи учинак. И зашто нам то не би био циљ? (politika.rs, 15. 2. 2012).

ђоковићевски прил.

- ① дефиниција *на начин карактеристичан за српског тенисера Новака Ђоковића, попут Ђоковића.*
- ② област спорт.
- ③ синоними новаковски, нолетовски.
- ④ цитати Синер је у петом гему направио дупли брејк онако „ђоковићевски“, тако што је погодио неколико одличних ритерна док се Новак мучио са сервисом (srbin.info, 25. 11. 2023); Управо такву мисао изрекао је јуче новинар Бојан Божић, савест и свест Српске опен, објашњавајући, ђоковићевски, да је у оваквим приликама лако бити леп, тешко је тако изгледати, без смеха и параде (zurnal.rs, 13. 4. 2023); Ne slažem se sa razlozima znatnog broja ljudi koji protestuju – koji ‘đokovićevski’ odbijaju da se vakcinišu iz nekih svojih razloga, ali se slažem sa ljudima koji su zabrinuti za ograničavanje sloboda, ograničavanje slobode okupljanja i samog kretanja (autonomija.info, 4. 2. 2022); Alkaraz može da igra na sve načine, u spomenutom finalu se đokovićevski branio i na tipično Novakov poen osvojio ključni poen u meču – onaj kojim je spasio brejk loptu na startu petog seta (sportklub.n1info.rs, 18. 7. 2023).

БИБЛИОГРАФИЈЕ

Ђорђе Р. Оташевић*

Институт за српски језик САНУ, Београд

БИБЛИОГРАФИЈА РАДОВА НА СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И ЕНГЛЕСКОМ О НЕОЛОГИЗМИМА ВЕЗАНИМ ЗА АКТУЕЛНУ ПАНДЕМИЈУ : ИЗБОР (7)

Тавлетчин Т. С., Бабичук В. В., „Неологизми епохи коронавируса“, У: *Современный специалист-профессионал: теория и практика. Материалы 14-ой международной научной конференции студентов и магистрантов*. Москва, 2022. С. 264–266.

Таджова Д. Б., „Функционирование 'коронавирусной лексики' в сфере образования“, *Студенческая наука и XXI век*. 2020. Т. 17. № 2-2 (20). стр. 102–104.

Тананушко Е. В., Морева А. В., „Немецкие неологизмы коронавирусной эпохи в сфере образования“, У: *Язык и культура. Сборник статей XXXII Международной научной конференции*. Томск, 2022. стр. 120–122.

Тарасова М.С., „Сложные слова коронадискурса“, У: *Русский язык в славянской межкультурной коммуникации. Материалы Международной научной конференции, посвящённой памяти доктора филологических наук, профессора К.А. Войловой*. Москва, 2021. стр. 249–253.

Тархова Л. А., Деревянко А. А., „Формирование межэтнической толерантности студентов языкового вуза на основе использования иноязычных медиатекстов“, *Вестник Сургутского государственного педагогического университета*. 2020. № 4 (67). стр. 54–64.

Темиргазина З. К., „Вспышка, всплеск или волна: как и что мы говорим о коронавирусе“, *Неофилология*. 2020. Т. 6. № 24. стр. 645–652.

Темиргазина З. К., Лучик М., „Семиотика 'пандемического' дискурса: 'новояз' эпохи карантина“, *Филологические науки. Научные доклады высшей школы*. 2020. № 6-1. стр. 30–38.

* djordjeotasevic@yahoo.com; ORCID: 0009-0004-7192-4777.

Тимофеева Я. А., „О немецких неологизмах в период пандемии коронавируса“, У: *Молодежь XXI века: образование, наука, инновации. Материалы XI Всероссийской студенческой научно-практической конференции с международным участием. В 4-х частях.* Новосибирск, 2023. стр. 60–61.

Титова А. И., „Неологизмы, появившиеся в период COVID-19“, *Научный электронный журнал Меридиан.* 2020. № 19 (53). стр. 288–290.

Тодосиенко З. В., Брылева Р. Ф., Мингазетдинова Р. Ф., „Интеграция англоязычных заимствований и неологизмов в разноструктурные языки (на материале лексических единиц коронавирусного периода)“, *Филология: научные исследования.* 2023. № 1. стр. 37–47.

Токко Н. И., „Пандемия коронавируса в зеркале современного немецкого языка“, У: *Педагогические мастерские. Сборник научных трудов.* Киров, 2020. стр. 102–105.

Точилина Ю. Н., Годжаева Н. С., „Способы репрезентации концепта *soyonaivus* в немецких газетных текстах“, *Гуманитарные и социальные науки.* 2023. Т. 98. № 3. стр. 140–144.

Трајковић Т. Татјана, „Инфинитив у нишким дискурсима о ковиду 19“, У: *Јавни говор у условима пандемије ковида 19 : примљено на VIII скупу Одељења језика и књижевности одржаном 25. октобра 2022. године, на основу рецензија академика Јасмине Грковић-Мејџор и академика Александра Ломе / главни уредник Љубинко Раденковић ; уредници Софија Милорадовић, Марина Јањић.* Ниш : САНУ, Огранак у Нишу ; Београд : Институт за српски језик САНУ, 2022, стр. 107–123.

Трофимова Н. А., Манукян Я. А., „Лингвокультурная составляющая в дискурсе о пандемии коронавируса (на материале немецких юмористических текстов и метафор)“, *Дискурс.* 2023. Т. 9. № 2. стр. 156–168.

Трофимова Н. А., Орлова О. А., Придорогина Е. А., Новикова С. Ю., „Лексика немецкого пандемического дискурса“, *Дискурс.* 2022. Т. 8. № 4. стр. 158–171.

Трошина Н. Н., „Пандемия коронавируса в зеркале немецкого языка: лингвокультурный аспект коммуникативной ситуации (обзор публикаций Института немецкого языка им. Лейбница, Маннхайм)“, *Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 6: Языкознание.* 2022. № 3. стр. 150–162.

РЕЧ ГОДИНЕ

Дејан Ајдачић

Филолошки факултет Гдањског универзитета, Гдањск

Ивана Лазивић Коњик

Институт за српски језик САНУ, Београд

ИЗБОР РЕЧИ 2023. ГОДИНЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Конкурс за избор речи 2023. године у српском језику реализован је први пут прошле године, у организацији Филолошког гдруштва „Речи“ и часописа „Новоречје“, под називом „Речи 2023. године“. Циљ овог конкурса био је да се подстакне шире интересовање јавности за језик и актуелне језичке проблеме. Од 20. септембра до 30 новембра 2023. године, грађани су путем званичне странице Филолошког друштва могли да пријаве своје предлоге у три категорије: Реч године, Нова реч године и Лажиреч године. Ова иницијатива је побудила велики одзив, а резултати су пружили дубљи увид у савремене лексичке трендове и показали значај језика као огледала савременог друштва.

Категорије:

- **Реч године 2023.** – постојећа реч или израз, која одражава значајне догађаје, трендове или промене у друштву током године;
- **Нова реч 2023.** – новостворена или позајмљена реч или израз, која је недавно ушла у српски језик и постала популарна или релевантна за ширу јавност;
- **Лажиреч 2023.** – реч или израз, која искривљује, ублажује или прикрива смисао онога што именује.

Током пријављивања добили смо 154 речи које одражавају нашу језичку стварност у текућој години. Стручни жири састављен од еминентних лингвиста и филолога из земље и расејања издвојио је листу од 30 речи у свакој категорији за интернет гласање. Онлајн-гласање је трајало од 1. до 15. децембра, а као резултат је добијена листа са по десет најбоље пласираних речи. Финални избор је извршио стручни жири који се састојао од 11 угледних домаћих лингвиста и филолога из Србије и дијаспоре. Победничке речи у све три категорије проглашене су 20. децембра. Реали-

зацију овог пројекта подржало је Министарство културе Републике Србије, што је целом догађају дало додатни значај у промоцији језичке културе.

Чланови стручног жирија који је бирао речи године за 2023. били су: Дејан Ајдачић (Гдањски универзитет, Гдањск), Милан Ајдановић (Филозофски факултет, Нови Сад), Александар Јерков (Филолошки факултет, Београд; Универзитетска библиотека, Београд), Јована Јовановић (Институт за српски језик САНУ, Београд), Ивана Лазих Коњик (Институт за српски језик САНУ, Београд), Ана Миленковић (Институт за српски језик САНУ, Београд), Вања Миљковић (Институт за српски језик САНУ, Београд), Слободан Новокмет (Институт за српски језик САНУ, Београд), Ђорђе Оташевић (Институт за српски језик САНУ, Београд), Људмила Поповић (Филолошки факултет, Београд), Данко Шипка (Arizona State University).

Речи 2023. године

Кандидати за **Реч 2023. године** по редоследу слања биле су: суперђе-лијска олуја; рат; дечак убица; насиље; протести; литијум; моментум; та-штина; доброта; паризер; инфлација; милодарје; вештачка интелигенција; неугода; ћирилизација; врх; наратив; меланхолија; насиље; сви за једног, један за све; (јавни) дискурс; човекољубље; ајкула; инфлуенсер; спиновање; победа; синхронизитет; цвекла; деескалација; кулмирати; Славица; благослов; благородност; инфлуенсер; емпатија; пропаст; протест; хвала; престолонаследников; непребол; пренути; економски тигар; смернице; до-стојанство; е-адреса; мегдан; Прокоп; прокси рат (рат подржан од јачег да би се противник што више ослабио); геноцид; трагедија; брутално; неиз-речје (објашњење: доминантни догађаји 2023.г. / „Рибникар“!, не дају се речима исказати); новинар; подкаст.

У интернет гласању за Реч 2023. године стигла су укупно 992 гласа, а највећи број гласова добиле су следеће речи: непребол (28,05 %), неиз-речје (13,02 %), Рибникар (9,38 %), паризер (8,38 %), насиље (7,27 %).

Жири је изабрао као Реч 2023. године – **насиље**, уз следеће образло-жење (аутор образложења је проф. Данко Шипка):

Зашто баш насиље?

Кад се погледа листа тридесет ријечи године за које се гласало, упа-да у очи да њихов велики број има везе са насиљем. Ради се о овим рије-чима: дечак убица, геноцид, трагедија, брутално, Рибникар, прокси рат, рат, пропаст, непребол, неизречје (ове двије посљедње новокованице има-ле су изузетно висок број гласова, али то је посљедица хаковања сајта гдје се гласало). Дакле, једна трећина поменутих 30 финалиста има везу са на-

сиљем. Тако онда насиље представља кровни појам који окупља све ове приједлоге. Када се погледа збирна фреквенција тих десет приједлога, видимо да на њу отпада огромна већина гласова.

Након овог процедуралног објашњења о гласању, потребно је да се запитамо шта је то у друштву у први план избацило баш ову групу ријечи. И ту је одговор толико јасан да га готово не треба ни изрицати. Бруталност онога што се десило у једној врачарској школи у толикој је мјери шокирало нашу јавност да је засјенило све остало што се ове године дешавало. Говорило се након овог трагичног догађаја (и још једног сличног у кратком временском распону) о насиљу у породици, вршњачком насиљу, насиљу у друштву, итд. Жиг ове трагедије оставио је још дубље трагове јер се такве ствари у нашој култури у принципу не дешавају.

У ужем избору жирија заједно са *насиљем* нашла се и реч *вештачка интелигенција*. У свом образложењу жири је навео да се овај појам, који представља превод енглеског термина *artificial intelligence* (AI), означава област информатике која се бави развојем програма способних да извршавају задатке који захтевају људску интелигенцију, као што су препознавање садржаја слика, обрада садржаја текстова написаних природним језицима и стварање нових текстова на природним језицима. Поред поменутог, термин вештачка интелигенција се често користи и да означи сам рачунарски програм који обавља такве задатке и са којим корисници ступају у интеракцију која по свом облику тежи симулацији људске комуникације (као, на пример, у реченици Данас са вештачком интелигенцијом можеш да причаш о свему).

Кандидати за **Нову реч 2023. године** по редоследу слања биле су: спојлер; гасирати; бинцовати; бленталитет; моментум; небоивично; ждрумити (дремати, бити у полусну); књиголовка; поезирање; квартирник; бо-дишејминг; дедоларизација; флекс; гаслајтинг; снус; миродушје; синовати; инфлуенсер; кринц; испиштовати; братија; респин; AI / АИ (вештачка интелигенција); четбот; цацинговати; емписи; истинољубац; овертинковати; чљава; духоклонуће; смортикус; фујчица; протест; старлета; скриншотовати; е-порука; корономор; грејник (уместо бојлер); сплетопут (уместо лавиринт); чежњиште; дедух (мој неболошки деда партнер моје баке); баћеха (дедина нова жена); смехотресан; презентер; хумотворина; људовиште.

У интернет гласању за Нову реч 2023. године стигла су укупно 572 гласа, а највећи број гласова добиле су следеће речи: суперћелијска олуја (13,81 %), миродушје (10,49 %), бленталитет (10,14 %), четбот (7,87 %), кринц (7,69 %).

Жири је изабрао као Нову реч 2023. године – **четбот**, уз следеће образложење (ауторка образложења је Ивана Лазић Коњик):

Четбот је именица која означава компјутерски програм на интернету који може да води разговор са човеком. Године 2023. вештачка интелигенције је доживела несвакидашњи напредак увођењем нове генеративне технологије. Реч *четбот* изашла је у први план након лансирања апликације ChatGPT у марту 2023. године. Односи се на аутоматизоване компјутерске програме или софтверске апликације које комуницирају са људима преко интернета обављајући задатке на основу текстуалних упита. Појава речи *четбот* мотивисана је непосредном потребом да се назове конкретан нови технолошки производ, а њена употреба у свакодневном говору нагло се проширила захваљујући његовом огромном друштвеном значају. Четботови су обучени на огромној количини текстуалних података са интернета. Током обуке, уче редослед речи у речници, усвајају граматику и структуру реченице, уче како се речи међусобно повезују. Када приме упит, генеришу велики број одговора на основу обучених параметара, а затим бирају најбољи који испоручују кориснику. Иако су пуни самопоуздања и знају више него просечни људи, четботови могу направити грешке, јер они не стичу сопствено искуство него комбинују и репродукују научено. Предности које вештачка интелигенција доноси човечанству огромне су, али се и бојазан која се уз њу везује не сме занемарити. Штета коју вештачка интелигенција може да причини човечанству је велика и већ сада се мери тонама струје коју гутају ове паметне машине. Запањујућа је количина угљен-диоксида која се емитује у атмосферу током обуке овог великог неуронског језичког модела. И поред тога, речи предложене у избору Филолошког друштва „Речи“ показују да су вештачка интелигенција и четботови обележили 2023. годину.

У ужем избору жирија заједно са *четботом* нашла се и реч *суперћелјска олуја*. Услед необично јаких и разорних олуја праћених погубним ветровима, обилним пљусковима, градом и за наше крајаве ипак несвојствених торнада, које су овог лета погодиле Србију и регион, у нашим медијима и јавности се врло брзо појавио и неко време интензивно фигурирао у српском језику релативно нов термин суперћелијска олуја. Актуализовавши се пре свега у медијима као позајмљеница, односно калк (буквални превод) из енглеског језика где гласи „supercell storm”, овај тип непогоде праћен је присуством мезоциклона, односно дубоког, упорно ротирајућег успона. Због тога се ове олује понекад називају ротирајућим олујама и обично се класификују као најређе и са изузетно разорним потенцијалом за животе и имовину. Префикс „супер-” у називу ове олује користи се да би се назначило да су ове олује посебно снажне и имају организованију и дуготрајнију структуру у поређењу са типичним олујама.

Кандидати за **Лажиреч 2023. године** по редоследу слања били су: специјална војна операција (за рат); пуцњава (за масакр у београдској школи); елита (за ријалити програм); економски тигар (за Србију); денацификација (за руско регулисање националних питања у суседној Украјини); род; издоминирао; монструм (уместо насилан мушкарац, злостављач); родно осетљив језик; хонорарно (често шифра за рад на црно); феминитив; ликуша; брљив; српске патриоте; евиденција; прокрастинатор (уместо лењивац); истина; гигант; екстра; кобајаги; тебра; цанки; друже; протест: радна места (у еколошком контексту); паћаретина; деескалација; лајф коуч; странка; духоклонуће; право на самоодбрану; медији (средство комуникације које све више служи ширењу лажи); биће боље; бриселски преговори; дијалог Београда и Приштине; европски пут; толеранција (прикрива непромишљено прихватање сумњивих друштвених вредности); фемицид.

У интернет гласању за Лажиреч 2023. године стигла су укупно 624 гласа, а највећи број гласова добиле су следеће речи: економски тигар (16,35 %), толеранција (14,58 %), родно осетљив језик (9,78 %), дијалог Београда и Приштине (6,89 %), елита (5,61 %).

Жири је изабрао као Лажиреч 2023. године - **економски тигар**, уз следеће образложење (аутор образложења је Дејан Ајдачић):

Избор предлаганих лажиречи указује на различита људска уверења и шаролике животне погледе. Ту су ванвремене и општељудске вредности као *истина*, *толеранција* које неки наши сународници доживљају као обесмишљене, има речи које откривају друштвене и политичке назоре и наклоности, има чак и спојева примљених из других земаља, попут проевропске формулације *дијалог Београда и Приштине*, која прикрива намећање дијалога или назива *специјална војна операција* из руских медија којим се прикрива брутални освајачки рат.

У балканским крајевима економију са тигром повезују већ петнаестак година. Веза грабљиве азијске мачке са економским статусом треба да укаже на знатан економски раст и развој у кратком временском периоду. Међутим, ако стварни статус економије не одражава такав напредак, тада се израз користи с лажним намерама које могу укључивати политичку манипулацију или покушај да се створи позитиван утисак без стварног покрића.

У ужем избору жирија заједно са *економским тигром* нашла се и реч *елита*.

Зашто говорници српског језика реч *елита* данас сматрају за лажиреч?

Говорници српског језика, као припадници савременог српског друштва, односно сведоци друштвено-културне стагнације, пада интелектуалних и професионалних вредности, занемаривања значаја знања, образова-

ња, интелектуалних и духовних вредности уопште – у Србији 2023. године масовно су гласали за реч елита у категорији лажиречи. Тако смо, наиме, од синтагме лажна елита, коју претрагом на Гуглу и у веб-корпусима српског језика налазимо у хиљадама реализација у годинама за нама, дошли до речи елита као једног од двају фаворита за лажиреч године. „Елиту” у савременој српској реалности, медијском извештавању и ширем јавном дискурсу неретко чине личности које заправо представљају антипод овог појма – својим понашањем, друштвеним статусом, (не)образовањем, (не)културом коју репрезентују или (не)професионалношћу у делатности коју обављају. Отуда се, по свој прилици, реч елита у језичком осећању наших савременика изједначава са синтагмом лажна елита. Несумњиво је томе у 2023. години допринела и чињеница да је назив „Елита” понео један ријалити програм који се емитује на ТВ Пинку, а чији садржај и учесници изнова обесмишљавају примарно значење ове речи.

Медији у Србији су испратили избор речи 2023. године:

22.12.2023. Џетбот, економски тигар и насилје – речи које су обележиле 2023. Вашта Балкана.

22.12.2023. Јасна Куртеш Плављанин и Јована Јовановић, емисија „О језику је реч“, Радио Нови Сад.

21.12.2023. Јасна Куртеш Плављанин и Јована Јовановић, емисија „О језику је реч“, Радио Нови Сад.

20.12.2023. Utvrđeni reč, lažireč i nova reč za 2023: Godinu za nama obeležilo „nasilje“, Insajder.

20.12.2023. Nasilje, ekonomski tigar i četbot su reči godine u srpskom jeziku, Vreme.

20.12.2023. Насилје, четбот и економски тигар – речи године, РТС

20.12.2023. Reč 2023. godine je nasilje, Lažireč – ekonomski tigar, Nova.

20.12.2023. Stručni žiri odabrao: Reč godine nasilje, Lažireč – ekonomski tigar, N1.

20.12.2023. Џетбот, насилје, економски тигар: Која реч је обележила 2023. годину? 013 info.

20.12.2023. Џетбот, насилје, економски тигар: Која реч је обележила 2023. годину?, Euronews Serbia.

20.12.2023. Nasilje – reč godine, Danas.

20.12.2023. Leposava Čolić. Nasilje – Reč godine, FoNet Portal.

20.12.2023. Ekonomski tigar je LAŽIREČ godine: Nova reč „četbot“ pobedila čak i superćelijsku oluju. BizLife.

- 15.12.2023. Соња Шоћ: Чекајући избор за реч године у Србији – где је граница између истините и лажне речи, РТС Жив печен.
- 13.12.2023. Danica Popović: Srpska reč 2023. godine – za nezaborav, НИН.
- 8.12.2023. Predrag Vujanac [razgovor – Jovana Jovanović]: Bodišejming, džadžingovati, bačeha, ali i nasilje: Novo GLASANJE ZA REČI GODINE, ovaj put u 3 kategorije, evo o čemu se tačno radi Blic.
- 6.12.2023. Јована Јовановић, Слободан Новокмет, *Београдска хроника* на РТС 1. Ове године ћемо и ми изабрати реч која је обележила 2023. годину
- 5.12.2023. Тања Адамовић [ТВ прилог] Јована Јовановић, Слободан Новокмет о избору речи године, Србија на вези на РТС, 18.55.
- 1.12.2023. Јована Јовановић. Радио Београд 2. емисија *Пут у речи*
- 26.11.2023. BIRAMO REČ GODINE Evo zašto je to VAŽNO ZA DRUŠTVO I KULTURU, kažu u SANU , Дневник (Нови Сад).
- 26.11.2023. Кристина Пантелић [Интервју] Ивана Лазич Коњик Први пут код нас избор за реч године // Политика.
- 23.11.2023. Kristina Kljajić. Srpski jezik: Šta povezuje parizer i super elijsku oluju, a šta je lažireč 2023. godine BBC News на српском.
- 15.10.2023. Miroslav Kos [Intervju] Danko Šipka Srbija prvi put bira reč godine i to U TRI KATEGORIJE // Blic.
- 15.10.2023 Ivana Lazić Konjik Izbor za reč godine Filološkog društva „Reči“: Superčelijska oluja, deeskalacija, spinovanje, neugoda... // Blic.
- 10.10.2023. Јована Дељанин Инстаграм. Разговор Јоване Дељанин и Слободана Новокмета
- 8.10.2023. Кристина Пантелић: Кад је прикума имала летеж, био је то тренутак за вечнутака // Политика (у првом делу текста о избору Мале библиотеке, у другом делу о избору Филолошког друштва „Речи” и часописа „Новоречја”).
- 6.10.2023 Ивана Весич [радио снимак] излагања на представљању манифестације Избора речи године, одржаног 20. септембра у Универзитетској библиотеци, Радио Београд 202, 10-12.00 емисија *“Правац 202”*.
- 22.09.2023. [izjava] Slobodan Novokmet. RedPortal Traje konkurs za REČ GODINE na srpskom jeziku
- 21.09.2023. [ТВ прилог] Јована Јовановић, *Телевизија N1*.
- 21.09.2023. [изјава за ТВ] Дејан Ајдачић. *Југарњи програм* на РТС 1, укључење из Универзитетске библиотеке у Београду.

20.09.2023. Јасна Куртеш Плављанин „О језику је реч“ [изјава за радио] Дејан Ајдачић *Радио ТВ Војводина*, најава почетка гласања за реч године.

20.09.2023. Филолошко друштво Речи – Реч године на Јутјуб каналу Универзитетске библиотеке UBSMBeograd

Филолошко друштво „Речи“ оцењује да је уложени труд око организације избора речи године био оправдан и да је у друштву допринео повећању пажње и интересовања јавности за речи и језичке теме. Резултати конкурса не само да показују како се језик прилагођава новим потребама, већ пружају увид у колективну свест и начин на који људи перципирају свет око себе. Језик се непрестано мења, а овакви конкурси важан су алат за разумевање његове еволуције. Управа и чланови Филолошког друштва „Речи“ се захваљују свима који су учествовали у избору и планирају да наредне године организују избор речи године за 2024. годину.